

Mia Kohtala & Petta Porko

Oman tarinan rakentaminen taidelähtöisin menetelmin

-valtaistavan sosiaalityön väline lastensuojelun tyttöryhmässä

Opinnäytetyö

Kevät 2015

SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Sosionomi (AMK)

SeAMK

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysalan yksikkö

Tutkinto-ohjelma: Sosiaalialan koulutusohjelma

Suuntautumisvaihtoehto:

Tekijät: Mia Kohtala & Petta Porko

Työn nimi: Oman tarinan rakentaminen taidelähtöisin menetelmin – valtaistavan sosiaalityön väline lastensuojelun tyttöryhmässä

Ohjaaja: Helena Järvi

Vuosi: 2015

Sivumäärä: 113

Liitteiden lukumäärä: 6

Tutkimuksessa selvitettiin neljän laitoksessa asuvan tytön kokemuksia oman tarinan rakentamisesta ja taidelähtöisten menetelmien käytöstä sekä ohjaajien tulkinnot tyttöjen valtaistumisesta, menetelmän toimivuudesta ja taidelähtöisten menetelmien käytöstä lastensuojelutyössä. Tavoitteena oli antaa tytöille mahdollisuus työstää omaa elämäntarinaansa taidelähtöisin menetelmin, ja tätä kautta löytää oma äänensä. Tutkimuskysymyksenä oli, toimiiko oman narratiivin rakentaminen taidelähtöisten menetelmien keinoin valtaistavan sosiaalityön välineenä tässä tyttöryhmässä.

Tutkimuksen teoreettiset käsitteet olivat valtaistuminen ja narratiivisuus. Valtaistumisen määrittely perustui kriittisen sosiaalityön näkemykseen empowermentista ja menetelmän vaikuttavuuden arvioinnissa käytettiin kolmitasoista asteikkoa. Tutkimuksen teoriataustaan etsittiin tietoa taidelähtöisten menetelmien käytöstä lastensuojelussa, arjesta lastensuojelulaitoksessa, kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten kokemuksista ja heidän valtaistumisen tarpeistaan.

Tutkimus toteutettiin toimintatutkimuksellisella otteella. Tekijät suunnittelivat ja ohjasivat itse ryhmätoiminnan, jonka pohjalta tutkimusaineisto kerättiin. Aineistonkeruumenetelmät olivat ryhmään osallistuneiden tyttöjen ja lastensuojeluyksikön kolmen ohjaajan teemahaastattelut sekä tekijöiden tutkimuspäiväkirjat, ryhmätaapaamisten havainnointi ja kirjalliset anonyymit palautteet tytöiltä. Aineisto analysoitiin teemoittelun avulla. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että oman tarinan rakentaminen taidelähtöisten menetelmien avulla toimi tämän tyttöryhmän kanssa valtaistavan sosiaalityön välineenä. Kaksi tytöistä koki valtaistumista yksilön ja ryhmän tasolla, ja kahden tytön kohdalla valtaistuminen ulottui myös yhteisön tasolle. Johtopäätös on, että menetelmän keskeisimmät valtaistumista tukevat seikat olivat osallistava työote, kontrollista vapaa tila, dialogisuus sekä oman narratiivin rakentamisen myötä herännyt tietoisuus.

Asiasanat: valtaistuminen, lastensuojelu, taidelähtöiset menetelmät, narratiivisuus, valtaistava sosiaalityö

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Degree programme in Social Services

Specialisation: Bachelor of Social Services

Authors: Mia Kohtala & Petta Porko

Title of thesis: Construction of One's Own Story with Art Based Methods – A Tool for Empowering Social Work in a Girl Group of Child Welfare

Supervisor: Helena Järvi

Year: 2015

Number of pages: 113 Number of appendices: 6

The aim of this research was to give a chance to four girls living in institutional care to work on their own narratives through art based methods and to find their voices through this biographical work. The aim was to find out how these girls experienced the construction of their own narratives and the use of art based methods, and how the workers of the institution interpreted the empowering of the girls, the functionality of the method used and what they thought of the use of art based methods in child welfare. The key question in the research was: Does the creation of one's own narrative with art based methods work as a tool for empowering social work in this group of girls?

The theoretical concepts in this research were empowerment and narrative. Empowerment was defined by social work's critical view on it and the effectiveness of this method was evaluated on a three-level scale. For the theory base of the research information was gathered about the use of art based methods in child welfare, what ordinary days are like in a child care institution, what is known of the experiences of the youth taken into custody and what kind of needs for empowerment they have.

The authors planned and lead the group-activity, where the research material was gathered from. The research materials in this action research were the anonymous feed-back given by the girls, theme interviews of the four girls and three workers of the institution, the research diaries of the authors and their observations made in the group meetings. The material was analyzed through themes. The results of this research indicate that the construction of one's own narrative using art based methods with this group of girls worked as a tool for empowering social work. Two of the girls experienced empowerment at individual and group levels, and in the case of the other two girls empowerment also reached the level of community. The conclusion is that the most important factors which supported empowerment were the participatory method, control-free space, self-determination, dialogue and the knowledge that appeared through creating one's own narrative.

Key words: empowerment, child welfare, art based methods, narrative, empowering social work

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ.....	4
Kuva-, kuvio- ja taulukkoluettelo.....	6
1 JOHDANTO.....	8
2 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TAVOITTEET.....	10
3 VALTAISTAVA SOSIAALITYÖ JA VALTAISTUMINEN.....	11
3.1 Valtaistumisen prosessin arvioiminen.....	12
3.2 Dialogisuus ja osallistava työote.....	14
3.3 Narratiivit valtaistumisen välineenä.....	17
4 VALTAISTUMISEN TARPEET LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLLON NUORILLA.....	20
5 TAIDELÄHTÖISET MENETELMÄT LASTENSUOJELUSSA.....	26
6 TUTKIMUSMENETELMÄT.....	31
6.1 Tutkimusmenetelmänä toimintatutkimus.....	31
6.1.1 Toimintatutkimus prosessina.....	32
6.1.2 Roolit toimintatutkimuksessa.....	33
6.1.3 Toimintatutkimuksen arviointi ja luotettavuus.....	35
6.2 Aineistonkeruumenetelmät.....	36
6.2.1 Teemahaastattelu.....	36
6.2.2 Tutkimuspäiväkirjat.....	37
6.2.3 Osallistuva havainnointi.....	37
6.2.4 Kirjalliset anonyymit palautteet.....	38
7 TUTKIMUKSEN EETTISET NÄKÖKOHDAT.....	39
8 TUTKIMUSAINEISTON KERUU JA ANALYYSI.....	41
8.1 Aineiston keruu tutkimuksessa.....	41
8.1.1 Tyttöjen teemahaastattelut.....	41
8.1.2 Ohjaajien teemahaastattelut.....	42
8.1.3 Tutkimuspäiväkirjat.....	43

8.1.4	Osallistuva havainnointi	43
8.1.5	Kirjalliset anonyymit palautteet	44
8.2	Aineiston analysointi	45
9	RYHMÄN KULKU	47
10	TUTKIMUSTULOKSET TYTTÖJEN HAASTATTELUISTA JA ANONYymeista palautteista	62
10.1	Haastatteluista saadut tulokset	62
10.1.1	Valtaistuminen yksilön tasolla	63
10.1.2	Valtaistuminen ryhmän tasolla	64
10.1.3	Valtaistuminen yhteisön tasolla.....	66
10.2	Anonyymeista palautteista saadut tulokset	67
11	TUTKIMUSTULOKSET OHJAAJIEN HAASTATTELUISTA	70
11.1	Ohjaajat ja taidelähtöisten menetelmien käyttö.....	70
11.2	Ohjaajien arvio menetelmän toimivuudesta	72
11.3	Ohjaajien kokemukset tyttöjen valtaistumisesta.....	76
12	JOHTOPÄÄTÖKSET	79
12.1	Tytöt.....	79
12.2	Ohjaajat	85
13	POHDINTA.....	91
13.1	Toimintatutkimusprosessin arviointi	91
13.2	Menetelmän vaikuttavuuden arviointi.....	94
13.3	Tutkimusprosessin eettisyys	97
14	”EI RAKKAUS KÄYTTÄMÄLLÄ KULU”	101
	LÄHTEET	108
	LIITTEET	114

Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuva 1. Kriittinen huoneentaulu	50
Kuva 2. Oma tarina –laatikko	51
Kuva 3. Oma tarina –laatikko	53
Kuva 4. Tyttöjen yhteinen palaute ryhmästä	59
Kuva 5. Tulevaisuus teeman otsikko kartonki	60
Kuvio 1. Valtaistumiseen perustuvan työn seuraukset.....	14
Kuvio 2. Tyttöjen elämäkerrallisen taidelähtöisen työskentelyn seuraukset valtaistumisen kannalta.....	80
Kuvio 3. Ohjaajien teemahaastattelujen tulosten koonti.....	85

*Pelkään että ihmiset on laitettu liikkumaan,
Kiirehdi kiirehdi ettei aivot ehtis liikaa ahdistumaan
Pelkään että kaikki tähtää sokeesti vaan tulevaan,
Mun nuolet ei lennä sinne asti
Mä heitän leivän kerrallaan
Mitä elämä tuo, se tulkoon minun luo,
Virheen mahdollisuus ihmisyydelle sisällön suo
Me ollaan samaa tuhkaa, samaa kevyttä ilmaa,
Joten rauha nyt, tää maailma on vihaan kyllästynyt
Uskot kohtaloon tai et, se on ihan sama kunhan ajattelet,
Tää sekunti itsensä kantakoon, se on kaiken aa ja oo
Mut jos tuijotat vaan yhtä puuta koko metsä voi kadota,
Mut jos sä näet vaan metsän et ehkä huomaa puuta hienointa*

*Mitä elämä tuo, se tulkoon minun luo,
Virheen mahdollisuus ihmisyydelle sisällön suo
Me ollaan samaa tuhkaa, samaa kevyttä ilmaa,
Joten rauha nyt, tää maailma on vihaan kyllästynyt*

(Hakanen & Haloo 2014.)

1 JOHDANTO

Vuonna 2013 Suomessa oli 18 022 lasta ja nuorta sijoitettuna kodin ulkopuolelle, joista 10 735 oli huostaanotettuna. Kiireellisesti sijoitettujen lasten ja nuorten määrä lisääntyi 6,6 % edellisvuodesta, huostaanotettujen määrän pysyessä samana. Kaikkiaan sijoitettujen lasten ja nuorten määrä kasvoi 0,9 % vuodesta 2012. Viimeisimmän sijoitustiedon mukaan laitoshuoltoon sijoitettiin 39 % kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista ja nuorista. (Kuoppala & Säkkinen 2014, 3, 8.)

Lastensuojelun viimesijaisena keinona turvata lapsen hyvinvointi, on lapsen tai nuoren sijoittaminen laitokseen. Laitokset ovat erityisiä lapsuuden instituutioita, joissa arkea eletään erossa omasta perheestä, laitoksen työntekijöiden ja muiden sijoitettujen lasten ja nuorten kanssa. Lastensuojelulain (417/2007) määritelmän mukaan lastensuojelulaitoksilla tarkoitetaan lastenkoteja, koulukoteja ja muita näihin rinnastettavia lastensuojelulaitoksia, joihin lapsi tai nuori voidaan sijoittaa kiireellisenä sijoituksena, avohuollon tukitoimen sijoituksena tai huostaanotettuna. Lastensuojelun tutkimus on Suomessa melko vähäistä, lastensuojelulaitokset ja niissä asuvat lapset sekä laitoksissa tehtävä työ on vain satunnaisesti tutkimuksellisen mielenkiinnon kohteena. (Laakso 2012, 127, 129.) Lastensuojelulaitokset edustavat monelle tuntematonta mörköä ja suojellut lapset ongelmaisten, syrjäytyneiden ja toivottomien joukkoa.

Käsitteinä lastensuojelu ja huostaanotto herättävät vahvoja tunteita ja stereotyyppisiä mielikuvia. Julkista keskustelua lastensuojelusta värittävät resurssivajeet, traagiset perhekohtalot sekä jatkuva kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrän ja lastensuojelun kustannusten kasvu. Huostaanotetuista ja kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista ja nuorista puhutaan yleistäen ja leimaten, näennäisesti tunnettu ilmiö näyttäytyy mustavalkoisena. Kuitenkin jokaisen sijoituksen takana on ainutlaatuinen yksilö ja hänen oma tarinansa. Stigman lyöminen sijoitetun lapsen otsaan sivuuttaa lasten ja nuorten omat kokemukset sekä selviytymisen ja tilanteiden moninaisuuden. (Heino, Eronen, Kataja, Kestilä, Känkänen, Paananen, Pösö & Rainio 2012, 50–51.)

Me haluamme tutkimuksellamme antaa muutamalle laitokseen sijoitetulle nuorelle tytölle mahdollisuuden työstää omaa elämäntarinaansa ja löytää oma äänensä,

vielä parempaa jos nuoret rohkenevat tuottaa äänensä kuuluville myös laitoksen työntekijöille. Sijoitus on jokaiselle yksilöllinen kokemus, ja se vaatii läpikäymistä. Emme tuo nuorten tarinoita julkisesti jaettaviksi, vaan annamme heille mahdollisuuden käydä läpi omaa taustaansa ja sijoitustaan, luoda omaa tarinaansa ja haaveilla tulevaisuudesta positiivisesti.

Meille oli selvää, että halusimme tehdä opinnäytetyömme toimintatutkimuksena – halusimme tehdä tutkimuksen jossa tehdään yhdessä, ollaan lähellä ja opitaan vastavuoroisesti. Toimintatutkimuksella tavoitellaan muutosta ja tämä sopi tutkimuksemme tavoitteeseen; muutos jota tavoittelimme oli tyttöjen valtaistuminen. Houkuttelevalta kuulosti myös ajatus siitä, että toimintatutkimuksen avulla voidaan muuttaa käytäntöjä ja avata uusia näkökulmia.

Haluamme selvittää, miten tutkimukseen osallistuvat tytöt kokevat taidelähtöisten menetelmien käytön oman elämäkerrallisen narratiivinsa rakennusvälineenä, sekä kuinka ohjaajat suhtautuvat taidelähtöisten menetelmien käyttöön. Taidelähtöiset menetelmät toimivat tutkimuksessamme välineenä ja keinona, jonka toivomme antavan tytöille luovan tavan jäsentää omia kokemuksia ja elämää – rakentaa omaa yksilöllistä tarinaansa.

Oman narratiivin rakentamisen rinnalla kulkee kysymys valtaistumisen mahdollisuudesta. Voivatko nuoret tytöt kokea valtaistumista tutustuessaan itseensä ja omaan tarinaansa taidelähtöisten menetelmien keinoin? Antaako oman tarinan työstö taiteen keinoin uusia kommunikaation mahdollisuuksia laitoksen työntekijöiden ja nuorten kesken? Rohkaiseeko työskentely tyttöjä toimimaan niin, että heidän osallisuutensa yhteisössään, eli lastensuojeluyksikössä, voi kasvaa?

2 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Tutkimuksemme tavoitteena oli selvittää, voiko taidelähtöistä narratiivista työskentelyä käyttää valtaistavan sosiaalityön välineenä lastensuojeluyksikön tyttöryhmän kanssa ja mikäli voi, mitkä tekijät tekevät siitä toimivan ja valtaistavan välineen. Emme keskittyneet yksittäisten taidelähtöisten menetelmien merkitykseen nuorten kannalta, emmekä pyrkineet tietoisesti vaikuttamaan nuorten välisiin suhteisiin ryhmän avulla. Toiminta tapahtui samassa tilassa, saman ryhmän kesken, mutta jokainen ryhmän jäsen työsti omaa tarinaansa.

Toteutimme toimintatutkimuksemme erään lastensuojeluyksikön neljän tytön kanssa. Vaikka ohjaamamme ryhmä koostui ainoastaan tytöistä, niin tutkimukses-
samme emme ole millään tavoin ottaneet sukupuolen merkitystä tarkastelun alle. Ohjaamaamme ryhmään valikoitui sattumanvaraisesti ainoastaan lastensuojeluyksiköstä tytöt, sillä juuri heidän elämässään oli ajankohtaisena itsenäistymiseen ja aikuistumiseen liittyvät asiat. Tytöistä kaksi ovat huostaanotettuja ja he ovat olleet pitkään sijoitettuina, kaksi tytöistä ovat sijoitettuina avohuollon tukitoimenpitein. Tyttöjen kokemukset sijoituksesta ovat yksilöllisiä, mutta tarve käydä sijoitusta läpi on tytöille yhteinen. Olimme ideoineet tytöille ryhmän, jossa tytöt rakensivat omaa tarinaansa sijoituksen alusta, nykypäivän kautta, tulevaan sijoituksen päättymiseen. Tarinan rakentamisessa tytöt käyttivät taidelähtöisiä menetelmiä oman vapaan valintansa mukaisesti.

Selvitämme tutkimukses-
samme, kuinka tytöt itse kokivat oman tarinansa työstämisen. Ohjaajien haastattelujen avulla selvitämme, kuinka henkilökunta arvioi menetelmän toimivuutta ja kuinka työntekijät tulkitsevat tyttöjen mahdollista valtaistumista. Kysyimme ohjaajilta myös heidän omista kokemuksistaan ja näkemyksistään taidelähtöisten menetelmien käytöstä lastensuojelutyössä.

3 VALTAISTAVA SOSIAALITYÖ JA VALTAISTUMINEN

Valtaistumisen käsitteen alkuperä on englanninkielen empowerment sanassa (Kuronen 2004, 277). Suomenkielessä ei ole vakiintunutta käännöstä empowerment sanalle, ja valtaistumisen lisäksi siitä puhutaan voimaantumisenä ja toisinaan myös mahdollistamisena (Heinonen 2014, 53). Voimaantumisen näkökulma painottaa yksilökeskeisyyttä ja yksilön omaa toimintaa, ja valtaistuminen puolestaan kiinnittää huomiota myös yhteisön merkitykseen sekä yhteiskunnan eriarvoisuutta ylläpitäviin rakenteisiin ja valtasuhteisiin (Hokkanen 2009, 330).

Kuronen (2004, 292) painottaa empowerment termin kääntämistä valtaistumiseksi voimavaraistumisen sijasta, hän näkee empowerment-traditiossa oleellisena sen kriittisen potentiaalin, pyrkimyksen oikeudenmukaisuuteen sekä valtasuhteiden ja eriarvoisuuden tunnistamisen. Koemme, että sosiaalityö on aina poliittista toimintaa. Mielestämme empowerment kääntyy suomeksi parhaiten valtaistumiseksi ja käsitämme empowermentiin pyrkimyksen sosiaalityössä valtaistavaksi sosiaalityöksi. On mahdotonta ajatella, että sosiaalityö voitaisiin kohdentaa ja rajoittaa vain yksilölle – sillä ”kukaan ei ole saari”. Yksilön lisäksi sosiaalityössä on huomiotava myös hänen lähiyhteisönsä, sekä ymmärrettävä työn laajempi yhteiskunnallinen merkitys. Valta on empowermentin kantasana, ja tämän vuoksikin mielestämme on luontevampaa käyttää empowermentista suomennosta valtaistuminen kuin voimaantuminen, jonka kantasanaan on voima. Niinpä valikoiduimme käyttämään empowermentista opinnäytetyössämme suomennosta valtaistava sosiaalityö.

Valtaistuminen pohjautuu vallan käsitteeseen, ja se voidaan nähdä vallan hankkimisena, lisäämisenä ja vallankäytön jakamisena. Valta, jota halutaan saavuttaa, voi olla materiaalista, henkistä tai ideologis-poliittista. Valtaistumisen peruskysymys on, kuinka tulla oman elämänsä subjektiksi, tämän voidaan katsoa toteutuneen, kun yksilö itse kokee saaneensa aidosti itselleen sopivan uuden suunnan elämälleen ja toiminnalleen. (Heinonen 2014, 54–55.)

Partonin ja O’Byrnen (2000, 51) mukaan valta syntyy ja toimii kulttuurisessa kontekstissämme. Ammennamme kulttuurisesta tarinavarannosta ”normaaliuden” tarinoita; mikäli omamme ei näihin tiedostamattomiin tarinoihin sovi, koemme itsem-

me häviäjiksi. Tällainen valta on näkymätöntä ja työntekijän onkin pidettävä mielessään, että myös sosiaalityöllä on oma kulttuurinsa, joka heijastelee valtakulttuuria. Itsestäänselvinä pidetyt ”normaaliuden” tarinat jotka määrittelevät vallan jakautumista ja kokemista tulee kyseenalaistaa ja haastaa. (mts. 52.)

Juhila (2006, 143) kuvaa Foucault'n (1980; 1982) kirjoitusten olevan kriittisen sosiaalityön valtakäsityksen ydintä; valta ei vain alistaa ja marginalisoi, se on alati läsnä ihmisten kohtaamisissa muokaten ja tuottaen ihmisten identiteettejä. Sosiaalityöntekijä ei siis ole vallan ainoa käyttäjä, myös asiakkaalla on valtaa. (mts. 144.) Hokkanen (2009, 327) painottaa, että vaikka valta ymmärretäänkin nykyään moniulotteisemmin, ei pidä unohtaa vallan epätasaista jakautumista. Vallan muodot vaihtelevat, valta-asetelmat ylläpitävät ja tuottavat itseään uudelleen ja näin haastavat sosiaalityötä valtarakenteiden tarkasteluun ja haastamiseen.

3.1 Valtaistumisen prosessin arvioiminen

Rees (1998, 143) kuvaa valtaistumisen prosessin tapahtuvan neljän vaiheen kautta; voimattomuuden tunnistaminen johtaa tietoisuuden heräämiseen, dialogisuus ja solidaarisuus ajavat kohti toimintaa ja osallisuutta. Vaiheet vahvistavat toisiaan. Ne eivät toteudu lineaarisessa järjestyksessä, vaan toinen toisiinsa vaikuttaen ja kietoutuen.

Valtaistuminen on alati jatkuvaa muutoksen tavoittelua; valtaistumisen tila on siis teoreettinen ihannetilä. Valtaistuminen tulisi sosiaalityössä käsittää prosessiksi, sillä se on vahvasti sidoksissa tilaan ja aikaan. (Hokkanen 2009, 321–322.) Dalrymple ja Burke (2006, 116) ovat luoneet mallin valtaistumisen prosessista jossa otetaan huomioon sekä mikro- että makrotasot. He kuvaavat mallissa valtaistumisen jatkuvana, elinikäisenä persoonallisena kasvuna ja muutoksena. Prosessissa on kolme tasoa; tunne, tajunta ja toiminta. Valtaistuminen ei ole yksioikoinen ja selkeä prosessi; muutos voi alkaa miltä tahansa tasolta ja millä tahansa tasolla tapahtuva muutos vaikuttaa muihinkin tasoihin. Jotta valtaistuminen olisi mahdollista, on sen eteen työskenneltävä kumppanuuden hengessä; yhteisellä sitoumuksella pyrkiä kohti parempaa ja tasa-arvoisempaa yhteiskuntaa. (mts. 119–120)

Tunteen tasossa on kyse henkilökohtaisista voimattomuuden kokemuksista, tämä taso on valtaistumisen ydin. Dalrymple ja Burken (2006, 117) mukaan Rees (1991, 21) kuvaa yksilön oman tarinan kertomista itsetuntoa kohottavana valtaistumisen kokemuksena, jossa yksilö kokee tulevansa vakasti otetuksi ja kuulluksi. Tajunnan tasolla saavutetaan itsetuntemusta ja opitaan määrittelemään itseä sekä toteuttamaan itseä. Tällä tasolla itsesyytökset vähenevät, omanarvontunne ja kyky toimia kasvaa; yksilö kerryttää henkilökohtaista voimaa ja kontrollia. Dalrymple ja Burke (2006, 118) viittaavat jälleen Reesiin (1991, 95) jonka mukaan kieli ei ole vain kommunikaation väline, se on myös keino luoda sosiaalisia suhteita ja ymmärtää omaa itseä näissä suhteissa. Adams (1996, 6) painottaa tietoisuuden kasvattamisen olevan ehdottoman tärkeää valtaistumisen kannalta.

Toiminnan tasolla siirrytään henkilökohtaisesta poliittiseen toimintaan, tällöin pyritään edistämään muutosta asiakkaan kannalta haitallisissa sosiaalisissa, taloudellisissa ja poliittisissa rakenteissa. Muutos tapahtuu lisääntyneen tietoisuuden kautta, tällä tasolla valtaistuminen voi olla muutosta yhteiskunnallisesti vaikkapa lainsäädännön kautta, yhteisöllisesti sosiaalityön käytännöissä tai pienissä muutoksissa, jotka vaikuttavat vain yhden yksilön arkeen. (Dalrymple & Burke 2006, 118, 120.)

Valtaistumisen arviointi on monimutkaista, ja valtaistumista voidaan arvioida prosessina tai lopputuloksena. Valtaistuminen ja muutos jatkuvat usein työntekijän työn jo loppuessa, näin ollen valtaistumista tulisi arvioida työskentelyvaiheessa yhteistyössä asiakkaiden kanssa. (Gutierrez, Parsons & Cox 1998, 19.) Asiakkaan ja työntekijän arvioidessa yhdessä työn vaikuttavuutta jatkuvalla periaatteella, mahdollistetaan myös työmenetelmien joustava muuttaminen.

Valtaistumisen prosessi sisältää omien asenteiden ja uskomusten kriittisen tarkastelun, omien kokemusten arvostamisen, kriittistä ajattelua ja toimintaa vaativien tietojen ja taitojen kasvamisen sekä toimimisen yksilöllistä ja poliittista muutosta kohti (Gutierrez, Parsons & Cox 1998, 20).

Valtaistumisen prosessin voidaan katsoa toteutuvan kolmella eri tasolla ja näin ollen toteutumista voidaan arvioida näiden kolmen tason kautta:

yksilön sisäinen taso (intrapersonal)	ihmisten välinen taso (interpersonal)	poliittinen / yhteisöllinen taso (political/community)
minäpystyvyys (self-efficacy)	tiedot / taidot (knowledge/skills)	poliittinen toiminta / osallisuus (political action / participation)
itsetietoisuus (self-awareness)	itsevarmuus / jäämäkkyys (assertiveness)	takaisin antaminen (giving back)
itsensä hyväksyminen (self-acceptance)	rajojen asettaminen antamiselle (setting limits on giving)	myötävaikuttaminen ja osallistuminen (making a contribution)
itsenä oleminen (being in self)	avun pyytäminen (asking for help)	kontrollin ottaminen (toiminta) (taking control [action])
itsetunto (self-esteem)	ongelmanratkaisu (problem solving)	
tunne siitä, että itsellä on oikeuksia (feeling, you have rights)	uusien taitojen käyttöönotto (practicing new skills)	
kriittinen ajattelu (critical thinking)	resursseihin pääsy (accessing resources)	

Kuvio 1. Valtaistumiseen perustuvan työn seuraukset
(Gutierrez, Parsons & Cox 1998, 20.)

3.2 Dialogisuus ja osallistava työote

Heinosen (2014, 54) mukaan valtaistumiseen käytettävät menetelmät voivat olla monenlaisia vuorovaikutteisia toimia; rohkaisua, motivoivia haastatteluja, asiakkaan etujen ja oikeuksien ajamista. Olennaista työssä on asiakaslähtöisyys, kuuluksi tuleminen ja yhdessä tehtävä muutostyö.

Valtaistavassa sosiaalityössä työntekijä toimii mahdollistajana, ei niinkään johtajana. Valta siis jaetaan työntekijän ja asiakkaan kesken, tavoitteena on työskennellä yhteistyössä jakaen roolit ja vastuut. Kumppanuuteen perustuvassa työskentelyssä sekä asiakas että työntekijä nähdään voimavaroina, ja asiakkaan pitkäntähtäi-

men tavoitteet ovat myös työntekijän tavoitteita. Kumppanuudessa työskentely ei kuitenkaan tarkoita sitä, että työntekijän olisi hyväksyttävä kaikki asiakkaan asenteet ja päätökset. Tavoitteena on dialoginen suhde, avoin keskustelu ja yhteistyö jonka kautta asiakas voi kasvattaa kriittistä tietoisuuttaan, tehdä vaikuttavia päätöksiä ja käyttää valtaansa rakentavasti. (Gutierrez, Parsons & Cox 1998, 9–10.)

Tasapainoisen kumppanuuden rakentaminen vaatii aikaa ja luottamusta. Olen- naista on kyky tunnistaa ja arvostaa toisen vahvuudet sekä kyky hyväksyä ja arvostaa erilaisuutta. Sekä työntekijä että asiakas ovat asiantuntijoita, ja yhteisen tajunnan luomisen kautta on mahdollista saavuttaa muutoksia tilanteeseen. Valtaistavassa sosiaalityössä työntekijä ei anna valtaa asiakkaalle taikka luo ratkaisuja ongelmille, vaan antaa asiakkaan käyttöön omat tietonsa ja taitonsa. Sosiaalityö auttaa yksilöä tai ryhmää saavuttamaan valtaa tietoisuutta tukemalla sekä sosiaalisia ja rakenteellisia esteitä vähentämällä. Tasa-arvo on valtaistavan sosiaalityön tavoite sekä työn toteuttamisen keino. (Gutierrez, Parsons & Cox 1998, 10–11; Payne 2005, 298.)

Pidämme kuitenkin täydellistä tasa-arvoa ja vallan jakautumista tasaisesti vain ihanteena. Hokkanen (2009, 327) huomauttaakin, että asiakkaan ja työntekijän välillä on väistämättä vallan epätasapaino. E erityisen vaarallista on, mikäli työntekijä ei tunnista kontrollia työssään, sillä tällöin vallan epätasapainoa uusinnetaan ja ylläpidetään. Valtaistavassa sosiaalityössä reflektiivisyydellä, osallistavalla työotteella sekä dialogisuudella on suuri merkitys juuri vallan jakautumisen ja oikeudenmukaisuuden kannalta.

Mönkkönen (2007, 86) kuvaa dialogisuutta pyrkimykseksi rakentaa yhteistä ymmärrystä ja taidoksi edesauttaa vuorovaikutuksen suuntausta siihen suuntaan. Dialogisuus on kommunikaation lisäksi suhde, jossa kumpikin voi oppia, muuttaa mielipiteitä ja asenteita samalla kun molemminpuolista ymmärrystä rakennetaan yhteistyössä. Vastavuoroisuus on tärkeä elementti dialogisuudessa, vastavuoroisella kommunikoinnilla luodaan jaettu ymmärrys sekä myös yhteisiä hämmästyksen hetkiä. (mts. 87, 95.)

Dialogin moniäänisyydestä muodostuu reflektiota, kun keskustelun kautta opitaan uutta ja haastetaan omia ajatuksia. Dialogin kulku on arvaamatonta, eikä kukaan

voi tietää lopputulosta; dialogi herättää pohtimaan ja kehittää ajattelua. (Räsänen 2006, 340–341.) Heinonen (2014, 54) kuvaa dialogisuuden olevan luonnollinen ja olennainen osa valtaistavaa sosiaalityötä. Onnistuakseen se vaatii, että osapuolet ymmärtävät, ja myös jossain määrin hyväksyvät, toistensa viitekehyksen ja kykenevät toimimaan siinä.

Osallistava työote tukee demokratian, vapautuksen, oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon ja elämän edistämisen periaatteita (Kivipelto 2008, 24). Juhila (2002, 16) kuvaa osallistavan työotteen sosiaalityön asiantuntijuutta tulkitsevaksi; asiakas on oman elämänsä asiantuntija, jonka tietoa ja asiantuntemusta kunnioitetaan. Tällöin ymmärretään normaalin ja poikkeavuuden rajan olevan liukuva. Osallistavan työotteen keskiössä on pyrkimys tukea ihmisiä tuomaan äänensä kuuluville, sekä tukea näiden äänten rakentamisen prosesseja dialogisessa suhteessa.

Osallistavassa sosiaalityössä sekä asiakas että työntekijä asettuvat samalle viivalle, vastakkainasettelun sijaan työskennellään tasavertaisessa suhteessa. Asiakas ei ole sosiaalityön toimenpiteiden objekti, vaan aktiivinen toimija. Valtaistumisen prosessissa keskeisessä roolissa on asiakas itse, työntekijä on katalysaattori, mahdollistaja ja tukija. Osallistava työote valtaistumisessa perustuu kumppanuussuhteeseen, joka mahdollistaa uudenlaisten äänten kuulemisen ja vallassa olevien näkemysten kyseenalaistamisen. (Juhila 2006, 119, 121, 123.)

Freiren (2005, 95) dialogiin yhdistyy praksis, joka on toiminnan ja ajattelun yhdistymistä. Aito dialogi on kriittistä, reflektiivistä ja toista kunnioittavaa. Freire kuvaa tasavertaisen dialogisen suhteen perustuvan rakkaudelle, nöyryydelle, uskolle ja toivolle. Rakkaus viittaa oikeudenmukaisuuden arvojen noudattamiseen; nöyryys on oman tietämättömyyden myöntämistä; uskolla tarkoitetaan uskoa ihmiseen aktiivisena toimijana ja hänen kykyynsä muuttua ja oppia; toivo kantaa dialogissa eteenpäin. (mts. 98–100.)

3.3 Narratiivit valtaistumisen välineenä

Heikkisen (2002, 184) mukaan narratiivisuuden käsitteelle ei ole olemassa yleisesti hyväksyttyä ja vakiintunutta vastinetta suomen kielessä. Itse hän on omaksunut *tarinallisuus* sanan, perustellen sen olevan narratiivisuuden väljä synonyymi. Narratiivisuus käsitettä käytetäänkin eri tavoin eri tieteellisissä keskusteluissa. Vaikuttaa siltä, että käsitteellä on olemassa tutkijoille monenlaisia päämääriä ja tarkoituksia. Tutkijoita yhdistävänä tekijänä narratiivisuuden käsitteessä on kuitenkin näkökulma siihen, että narratiivi nähdään todellisuuden välittäjänä ja tuottajana.

Heikkisen (2000, 186) mukaan ihminen tulkitsee maailmaa ja itseään alati liikkeessä olevana kertomuksena. Rakennamme identiteettiä narratiivisesti, vastaten päivittäin itsellemme kysymykseen, kuka olen, ja tuottaen minä -tarinaa uusin tulkinnoin. Näin kertomusten kautta rakentuu tietoa maailmasta ja omasta itsestä.

Ihminen on merkityksiä luova olento; merkitysten anto kokemuksille tekee kaaoksesta mielekästä ja käsitettävää. Malinen (2008, 128) kutsuu tarinaksi tätä tapaa, jolla ihminen järjestää sisäistä maailmaansa. Tarinat muodostavat olemassaolon, ne kertovat ja ovat elämää. Merkityksiä luodaan sosiaalisissa suhteissa, ihminen määrittää itseään sosiaalisen peilin avulla. Ihmisen identiteetti, ”minä”, on jatkuva prosessi joka kehkeytyy sosiaalisten merkitysten kontekstissa. Identiteetti muotoutuu siis jatkuvasti vuorovaikutuksen, ja siitä rakentuvan kertomuksen kautta. (mts. 140).

Narratiivisuutta käytetään erilaisin sovellutuksin välineenä ammattityön käytännöissä, kuten elämänkerrallisessa kirjoittamisessa. Narratiivisuutta on sovellettu muun muassa terveydenhuollossa ja sosiaalityössä. Monet käytännön sovellutukset perustuvat ajatukseen, jossa identiteetin nähdään rakentuvan kertomusten välityksellä jatkuvasti uudelleen. Tämän kaltaisessa identiteettityössä tuotetaan tarinaa omasta elämästä ja otetaan se tarkastelun kohteeksi. Näin sirpaleinen elämäntarina kootaan ehjemmäksi kokonaisuudeksi ja elämänhallinnan tunne lisääntyy. (Heikkinen 2002, 186, 193.)

Narratiivin luominen voi kuntouttaa ja tervehdyttää ihmistä, kun se osuu kokemuksellisesti käsittelyä vaativiin asioihin ja avaa uusia näkökulmia. Bardyn (2000, 152)

mukaan ”vapaavyöhykkeellä” tehtävälle tarinan työstämiselle on erityinen tilaus; tällöin ammattilainen tarjoaa välineitä ja mahdollisuuksia joissa asiakkaiden kertomukset voivat syntyä ja kehittyä sekä tulla kuulluiksi.

Sisäinen koti tai kodittomuus ja sen kuvaaminen ovat dramaattisen merkityksellisiä ihmiselämässä, sen ytimissä. Silloin kun elämäkulkua ei ole tarjonnut suhteita, joita pitkin olisi päässyt kiinnittymään itseensä ja maailmaan, omaelämäkerronnallisten taitojen ja itseilmaisun kehittäminen ei ole pelkkä harrastus tai ajankulu vaan selviytymisen ehto. (Bardy 2000, 154.)

Omasta elämästä tehty tarinallinen tulkinta on muodoltaan enemmän tai vähemmän tietoista. Tarinallisessa tulkinnassa tulkintaa määrittää vahvasti se, mitä muistamme menneisyydestä ja mitkä asiat ovat jääneet unohduksiin. Ihmisellä voi olla myös ”määräviä” tarinoita, nämä ovat tarinoita joita värittävät epäonnistumiset, vääryydet ja tulevaisuuden uhat. (White & Epston 1990, 15–16.)

Välivaaran (2008, 83) mukaan lastensuojelun asiakkaiden elämäntarina on sirpaleinen ja oma tulevaisuus ja minä näyttävät arvaamattomina ja epämääräisinä. Lastensuojelun viranomaisilla on valta määritellä lasta ja tämän perhettä – määritelmät jäävät usein ongelmakeskeisiksi ja ohuiksi. Leimaavat määritelmät jättävät vain vähän tilaa lapsen tai nuoren elämän moninaisuudelle. Ohuet ja leimaavat määritelmät lapsista ja nuorista luovat heille ongelmien kyllästämiä tarinoita, joka määrittää heitä arvottomiksi. Arvottomuudelleen lapsi ja nuori hakee jatkuvasti todistusaineistoa. Näin ongelmatarinasta voi tulla elämää hallitseva ja määrittävä tarina, tällöin lapsen ja nuoren kyvyt ja taidot sekä voimavaratekijät jäävät piiloon.

Sava ja Katainen (2004, 25) mainitsevat esimerkin lapsesta, jonka lapsuusmuistojensa sävyttää vahvasti kaltoinkohtelun tuoma kokemus siitä, ettei ollut rakastettu ja toivottu lapsi. Tämän suuntaiset kokemukset voivat määrittää käsitystä itsestä, sekä saada lapsen kyseenalaistamaan oikeutensa olemassaoloon. Tällaisen määrävän tarinan rinnalle on mahdollista aina löytää muita mahdollisia tarinoita. Oivallus mahdollisuudesta muunlaiseen tarinaan vapauttaa etsimään uutta näkökulmaa elämään. (Katainen, Lipponen & Litovaara 2003, 13.)

Bardy ja Känkänen (2005b, 204) vertaavat narratiivia pesän rakentamiseen, jossa asutetaan yksilöllistä ja yhteistä tilaa. Se sisältää mahdollisuuksia hyvään ja pa-

haan, ja onkin erittäin tärkeää että eettiset pelisäännöt sovitaan etukäteen. Pelisäännöt koskevat niin narratiivin tuottamista, jakamista sekä niiden mahdollista laajempaa levittämistä. Narratiivit eivät ole taikatemppu hyvään elämään, vaan perusasioiden äärellä oleminen on vuoroin vaivalloista ja nautinnollista. Kaikki eivät myöskään koe narratiivia omaksi työskentelytavaksi, joten siihen ei tule pakottaa.

4 VALTAISTUMISEN TARPEET LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLLON NUORILLA

Etsimme vastauksia siihen, minkälaisia valtarakenteita lastensuojelun sijaishuollossa olevien nuorten elämässä vaikuttaa, ja mitä erityisiä asioita heidän elämässään on, jotka ovat alistavia. Emme löytäneet suomalaisia tutkimuksia, jotka käsitelisivät nimenomaan vallan ilmenemistä ja jakautumista lastensuojelulaitoksissa. Niinpä etsimme tutkimuksia, joista selviäisi millaista arki laitoksessa on, millainen sijoitettujen nuorten asema on ja mitä heidän kokemuksistaan tiedetään.

Lastenkoti osana elämäntarinaa - narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Eronen (2012, 15) tutki väitöskirjassaan muun muassa sitä, miten lastenkodissa eläminen ja lastensuojeluasiakkuus jäsentyy osaksi omaa elämää. Eronen kuvaa lastensuojelun tietotuotantoa ja erityisesti arkistotietoa institutionaaliseksi muistiksi, johon pääsääntöisesti vain työntekijöillä on valta valikoida ja kerätä lapseen sekä hänen perheeseen liittyvät asiota ja näin ikään kuin määrittää se, mikä on muistamisen arvoista. Yhteiskunta osaltaan säätelee lakien puitteissa kertomista, unohtamista ja muistamista. (mts. 117.)

Kertomukset itsestä ja lastenkodista jäävät hyvin suppeiksi, jos niitä katsotaan pelkästään institutionaalisten dokumenttien valossa. Nämä dokumentit yleensä rajoittuvat kertomuksiksi lapsen edistymisestä ja lapsesta lastenkodin tilassa sekä ajassa. Eronen (2012, 118) toteaa, että pelkkä kapea-alainen asiakirjojen dokumentointi ei riitä. Lastenkoteihin tarvitaan lisäksi tilaisuuksia muistelulle ja kohtaamiselle, jotta oma elämä voidaan nivoa osaksi muiden tarinoita ja kulttuuria. Lastenkotien dokumentoinnin kehittämisessä tulisi huomioida, että lastenkoti on myös yhteisö, jossa lapsi elää henkilökohtaista elämäänsä ja lapsuuden arkea. Dokumentointi käytäntöjä kehittämällä olisi myös mahdollisuus lisätä lasten ja työntekijöiden välistä ymmärrystä.

Eronen (2012, 119) toivoo lastensuojelun käytäntöihin uudenlaista herkistymistä kuulla lasten ja nuorten tunteita; lasten ja nuorten tunteet omasta perheestä ja suvusta sekä lastenkodissa elämisestä tulisi voida työntekijän avulla jäsentää omaksi tarinaksi. Eronen näkemys oman tarinan jäsentämisen merkityksestä tukee tutki-

mukseessamme käytettyä elämäkerrallista työskentelyä. Lastensuojelulaitoksessa elävälle lapselle tai nuorelle ei ole ainoastaan merkityksellistä jäsentää tarinaansa suhteessa omaan perheeseen ja sukuun, vaan yhtäläillä tarinaan tulee osaksi myös lastensuojelulaitos – työntekijät ja muut laitoksessa elävät lapset ja nuoret sekä laitoksessa eletty arki.

Arjen rutiinit ja yllätykset. Laakso (2012, 128) tutki lasten kanssa tehtävää lastenkotityötä kahdessa lastenkodissa, vuonna 2009 julkaistussa väitöskirjatutkimuksessaan *Arjen rutiinit ja yllätykset – etnografia lastenkotityöstä*. Lastensuojelulaitoksilla on pitkä historia osana lastensuojelua ja nykyäänkin suuri osa lapsista sijoitetaan laitoksiin. Silti laitoksia, niissä eläviä lapsia ja nuoria sekä laitoksissa tehtävää työtä leimaa hiljaisuus ja näkymättömyys lapsipoliittisessa keskustelussa; tiedämme hyvin vähän laitoksista, lastenkotityöstä sekä lasten ja nuorten hyvinvoinnista laitoksissa tutkimustiedon pohjalta. (mts. 127, 129.)

Laakso (2009, 136) jäsentää lastenkotityötä 'arkisen huolenpidon' käsitteellä; lastenkotityö on arkisia kohtaamisia ja konkreettista lapsesta huolehtimista. Arjen toistot ja rutiinit ovat lastenkotityössä tärkeitä, niiden uskotaan jäsentävän lapsen arkea ja elämää sekä tuovan siihen turvallisuuden tunnetta. Fyysisten perustarpeiden huolehtimisen lisäksi arkiseen huolenpitoon liittyy idea välittävästä kanssakäymisestä. Lasten ja nuorten kannalta onkin merkityksellistä, kuinka työntekijä käsittää arkisen huolenpidon osana työtään. Lasten kanssa toimimisella on useita ulottuvuuksia. Työntekijän toimintaa voi käsitteellistää huolenpidoksi, lapsen arvioinniksi, kasvatukseksi, kontrolloinniksi, lapsen kuulemiseksi ja lapsen kokemusta tavoittelevaksi kanssakäymiseksi. (mts. 137, 180.) Työntekijän toimintatapa määrittää pitkälti myös hänen vallankäyttöään, toimintatavan voisi ajatella pohjautuvan pitkälti työntekijän omaan ihmiskäsitykseen ja arvomaailmaan, sekä myös osittain koulutuksen kautta hankittuun tietoon ja osaamiseen. Käytännössä työntekijän on kyettävä lastenkodin arjessa usean erilaisen toimintatavan hyödyntämiseen ja käyttöön – mustavalkoinen asennoituminen työhön ja omaan toimintaan ei tuota laadukasta työpanosta.

Lastenkodeille tunnusomaista on pyrkimys mahdollisimman tavalliseen arkielämään lasten ja nuorten kanssa, Laakso (2009, 137) kuvaa tätä käsitteellä 'kotitapaisuuden idea'. Pyrkimys normaaliin sekä kulttuuristen normien ja tapojen jaka-

miseen voi kuitenkin herättää lapsessa tai nuorella kokemuksen omasta erityisyydestä tai poikkeavuudesta. Itsestäänselvinä pidetyt arkiset toimet voivatkin välittämisen lisäksi ylläpitää eriarvoisuutta, ja huolenpidoksi tarkoitetut toimet voivat olla nöyryyttäviä ja julmia lapsen kokemina. Lastenkotityössä normatiivisuuden haastaminen ja laitoksen omien rutiinien reflektointi onkin ammatillisuuden tärkeitä osa-alueita. (mts. 138.) Mielestämme juuri normatiivisuuden haastaminen on työntekijälle tärkeä, vaikkakin vaikea, tehtävä. Mikä ylipäättään on normaalia ja tavallista? Kuinka määritän lastenkotityön arjessa hyväksyttävää ja suvaittua, miten suhtaudun lapsen tai nuoren seksuaalisuuteen, tulevaisuuden haaveisiin tai mielenkiinnon kohteisiin?

Lastenkotityö on yhteisöllistä, paikalla on samanaikaisesti useita lapsia ja työntekijöitä. Työntekijän mahdollisuuksia lasten yksilölliseen huomioimiseen säätelevät tällöin usean eri ihmisen aikataulut ja arkiset hoidettavat asiat. Lastenkotityön keskeinen jännite onkin yksilöllisen huomioinnin ja työn yhteisöllisen luonteen välillä. Arjessa on useita hetkiä kohtaamisille; ruokailun yhteydessä, oleskellessa television ääressä tai yhdessä pelaillessa tarjoutuu mahdollisuuksia kuulla ja huomioida lapsen yksilöllistä kokemusmaailmaa. Näissä tilanteissa lapsi ei ole vain työntekijän toimien kohde, vaan aktiivinen toimija itse. Työntekijän ammatillisuus punnitaan arkisissa kohtaamisissa; tuleeeko lapsi tai nuori kuulluksi vai ei. (Laakso 2009, 180–181.)

Laakson (2009, 138) mukaan arkea, sen muodostumista ja rutiineja lastenkodeissa määrittelevät yksiköt itse; työntekijät rakentavat arkea. Lasten osallisuus laitoksissa jää usein osallistumiseksi lasta koskeviin neuvotteluihin, ei osallistumiseksi arjen rutiinien ja tapojen määrittelyyn. (mts. 139.) Arkisen huolenpidon organisointi, ymmärtäminen ja toteutustapa ovat merkityksellisiä lasten ja nuorten hyvinvoinnin kannalta. Arkiseen huolenpitoon liittyvissä kohtaamisissa todentuu tai jää todentumatta iso osa lastenkotityön laadusta, lapsen hyvinvoinnista ja osallisuudesta. (Laakso 2012, 135.)

Lapsen ja nuoren kannalta merkityksellistä on myös vanhempien kanssa tehtävä lastenkotityö, jonka tarkoituksena on ensisijaisesti varmistaa lapsen ja vanhemman välisen suhteen säilyminen sijoituksen aikana, mahdollistaa lapsen kotivierailut sekä muutoksen aikaansaaminen lapsen ja vanhemman suhteessa niin, että

kotiutumisen olisi mahdollista. Laakso (2009, 221) löytää vanhempien kanssa tehtävästä lastenkotityöstä kolme ulottuvuutta: käytännöllinen kasvatuskumppanuus, vanhemmaksi houkuttelu ja vanhemmuuden kontrollointi. Kun työntekijä joutuu säätelemään tai rajoittamaan vanhemman toimia, on kyse vanhemmuuden kontrolloinnista. Tällöin toteutetaan tapaus- ja tilannekohtaisesti lastensuojelutehtävän ydintä; lasta suojellaan, varmistetaan hänen hyvinvointi ja turvallisuus. (mts. 222–223.)

Laakso (2009, 229) kuvaa, ettei lastenkotityö ole vain teknisiä ongelmanratkaisutaitoja, vaan työssä on myös moraalinen ja emotionaalinen ulottuvuus joka vaatii työntekijältä kykyä reflektointiin:

”...myös työntekijän tunteet sekä kyky tunnistaa ja työstää omia tunteitaan ovat vahvasti läsnä. Myös käsitykset oikeasta ja väärästä, hyväksytystä ja kielletystä vaativat kannanottoa. Ajattelen, että osa lastenkotityöstä kohdistuukin työntekijään itseensä. Lastenkotityö ei ole pelkästään työtä lasten ja heidän vanhempiensa kanssa, se on myös työtä oman itsensä ja käsitystensä kanssa.”

Lastenkotityö on suhdetyötä. Erityistä tästä suhdetyöstä tekee se, että suhde on aikuisen ja lapsen välinen suhde, johon liittyy erilaisia käsityksiä vastuista ja valtaista. Niin kodeissa kuin lastenkodeissakin aikuiset käyttävät kasvatuksellista ja huoltapäivää valtaa suhteessa lapsiin ja nuoriin. Aikuiset normittavat, valvovat ja rajoittavat lasten tekemisiä perustellen sen huolenpidolla, mutta on syytä muistaa, että valtaa on mahdollisuus käyttää lapsen edun lisäksi myös alistuen. Lastenkodeissa valta on läsnä erityistoimenpiteiden lisäksi myös arkisissa kohtaamistilanteissa, jolloin se usein jää huomaamattomaksi ja itsestään selvyudeksi. Laakso (2009, 258) viittaa Healyyn (2000, 74) joka korostaa työntekijän olevan velvollinen tekemään työtään vallastaan tietoisena ja valtaa refleктоivana ammattilaisena.

Suojele unelmia, vaali toivoa. Lapsiasianvaltuutetun toimisto toteutti yhdessä THL:n, Lastensuojelun keskusliiton ja Pesäpuu ry:n kanssa vuonna 2011 *Uskomme sinuun – Usko sinäkin* sijaishuollon-kiertueen, jonka aikana kuultiin 120 12–20-vuotiasta nuorta. Kiertueen pohjalta kirjoitettiin raportti *Suojele unelmia, vaali toivoa*, johon on koottu nuorten toimenpide-ehdotukset lastensuojelun laatua parantamaan. Keskeisin nuorten tuottama sanoma käsittelee osallisuuden kokemusta; nuoret haluavat tulla kohdatuiksi ja kuulluiksi yksilöinä. Osallisuuden kokemus hel-

pottaa myös aikuisten päätösten kunnioittamista ja ymmärtämistä sekä nuoren selviytymistä haastavassa elämäntilanteessa. (Vario, Barkman, Kiili, Nikkanen, Oranen & Tervo 2012, 5, 42.)

Vario ym. (2012, 18) kuvaavat nuorten kokemuksia leimautumisesta sijoituksen myötä. Nuoret kokevat edustavansa ongelmaisten nuorten ryhmää, joilla on huono vaikutus muihin. Leimaaminen altistaa myös kiusaamiselle ja syrjäytymiselle. Lastensuojelunuori on helppo tuomita etukäteen, ja normaalikin teini-ikäen kuohunta nähdään leiman kautta. Nuorten kokemia häpeän ja syyllisyyden tunteita sekä muiden ihmisten ennakkoluuloja voitaisiin lieventää jakamalla enemmän todenmukaista tietoa sijaishuollosta. (mts. 19.) Nuorten kokemus leimaantumuksesta voi olla syvä; ystäviä voi olla vaikea saada laitoksen ulkopuolelta ja koulussa nuoreen voidaan suhtautua automaattisesti häirikkönä. Huolestuttavinta kuitenkin on ajatus siitä, että myös lastenkotityötä tekevät voivat leimata nuorta, ja ohittaa murrosikäen normaalin kuohunnan merkiten nuoren ongelmaiseksi ja vaikeaksi.

Nuoret toivovat sijaishuollolta pysyvyyttä; vaihtuvat omat työntekijät, sijaishuolto-paikat ja kaveriporukat ovat nuorelle taas uusia hylkäämisiä ja katkenneita ihmissuhteita. Jatkuvat vaihdokset ja muutot vaikeuttavat nuoren kiintymistä ja luottamuksen syntymistä. Sijaishuollon lapsilla ja nuorilla on oikeus kiinnittyä ja kasvaa pysyvissä ihmissuhteissa sekä saada kokemus kodista - laitoksessakin. Etenkin sijoituksen alkuun toivotaan enemmän panostusta, kärsivällisyyttä nuoren kotiutumiseen ja murrosikäen kuohuntaan. (Vario ym. 2012, 21–22.) Työntekijöiden vaihtuvuuden lisäksi laitoksissa voidaan haasteeksi määrittää myös vuorotyö – lapsilta ja nuorilta vaaditaan huomattavia ihmissuhdetaitoja ja kykyä luoda ihmissuhteita, sillä päivän mittaan lapsi ja nuori kohtaa useita ihmisiä. Arki on jatkuvassa liikkeessä, ja pysyvää näyttäisi olevan jatkuvat muutokset stabiiliuden sijaan.

Säännöt, rangaistukset ja rajoitustoimenpiteet ovat laitoksissa arkisia vallankäytön muotoja, joiden käytön tulee olla avointa, läpinäkyvää, oikeudenmukaista ja hyvin perusteltua. Nuoret kokevat säännöt ja rajat tärkeiksi, ne luovat turvallisuuden tunnetta ja uskoa siihen, että nuoresta välitetään. Kapinointi ja aikuisten testaaminen koettiin osaksi nuoruutta ja se nähtiin myös luottamuksen hakuna – nuori haastaa aikuisen nähdäkseen, onko tämä tosissaan ja voiko tähän luottaa. Nuoret liittyvät työntekijöiden toimiiin rangaistusten ja rajoitustoimenpiteiden suhteen myös paljon

sellaista perustelematonta vallankäyttöä, jonka he kokivat epäoikeudenmukaisena. Lisäksi nuorille oli epäselvää milloin rajoitustoimenpiteitä voi käyttää, ja mikä ero on rangaistuksella ja rajoitustoimenpiteellä. Nuoret uskovat, että jos he saisivat olla yhdessä työntekijöiden kanssa luomassa laitoksen sääntöjä ja rajoja, heidän olisi helpompi myös noudattaa niitä. Toisinaan nuoret myös kokivat että säännöt ja rangaistukset ovat helpottamassa työntekijöiden kiireistä työtä – oireilu ja nuoren todelliset tarpeet jäävät huomaamatta kiireen keskellä, ja asia hoidetaan rangaistuksen keinoin. (Vario ym. 2012, 24–26, 29.)

Nuoret odottavat lastensuojelun parissa työskenteleviltä aikuisilta tukea ja uskoa, nuori tarvitsee rinnalleen aikuisen joka ylläpitää toivon ilmapiiriä. Nuoren on uskallettava tehdä virheitä ja muuttaa mieltään, aikuiselta odotetaan pysyvyyttä ja sinnikkyyttä. Vaikka nuori ei suoraan pyytäisikään aikuisen tukea, hän odottaa ja toivoo, että aikuinen pysyy rinnalla. (Vario ym. 2012, 46, 48.)

5 TAIDELÄHTÖISET MENETELMÄT LASTENSUOJELUSSA

Tässä luvussa selvitämme, miksi taidelähtöisiä menetelmiä tulisi käyttää lastensuojelussa, mitä ne ovat ja kuinka ne hyödyttävät lastensuojelun lasta ja nuorta. Lisäksi esittelemme kolme lastensuojelussa toteutettua hanketta, joissa on hyödynnetty taidelähtöisiä menetelmiä. Hankkeista nousi esiin ilmiöitä, joita kohtasimme myös omassa tutkimuksessamme, näistä merkittävimpinä nuoren ambivalenssi, kontrollista vapaa tila sekä mahdollisuus oman elämäntarinan rakentamiseen ja tarkasteluun.

Känkänen (2013, 75) tarkoittaa käsitteellä taidelähtöiset menetelmät sellaista toimintaa, jossa pyritään taiteen ja kulttuurin keinoin lisäämään yksilön hyvinvointia ja terveyttä. Taidelähtöiset menetelmät mahdollistavat monenlaiset sovellutukset tunteiden ilmaisuun, kuten kuvallisen ilmaisun, tanssin, musiikin, sosiaalisen sirkuksen tai valo- ja videokuvauksen (mts. 77). Valitsimme tyttöjen tarinan rakennuksen välineeksi kuvallisen ilmaisun, sillä se tarjoaa monipuoliset itseilmaisun muodot. Taidelähtöiset menetelmät kiinnosti meitä myös siksi, että ne mahdollistavat asiakasryhmän aktiivisen osallisuuden ja tarjoaa vaihtoehtoisen itseilmaisun tavan puheen rinnalle. Koimme, että se saattaisi olla sopiva väylä kohti tyttöjen valtaistumista.

Taidelähtöisten menetelmien tarve ja käyttö on lisääntynyt viimeisen kahden vuosikymmenen aikana hyvinvointialoilla, mukaan lukien lastensuojelussa. Känkänen (a, [viitattu 8.10.2014]) mukaan taidelähtöisten menetelmien vaikuttavuudesta ja hyödyistä lasten ja nuorten kanssa tehtävässä työssä on myös kertynyt näyttöä tutkimusten ja useiden erilaisten taidetta soveltavien hankkeiden kautta.

Känkänen (2013, 33) käyttää taidelähtöiset menetelmät käsitettä, jolla hän viittaa työmenetelmiin. Hän tekee näin eron varsinaiseen taideterapiaan, sillä taidemuotoihin perustuvaa terapiaa voi antaa koulutettu terapeutti. Taidelähtöisillä menetelmillä saattaa kuitenkin olla välillisesti terapeuttisia vaikutuksia. Taiteen tekeminen ja kokeminen voi olla terapeuttista ja arkisuudessaan virkistävää, hoitavaa, lohduttavaa ja parantavaa. Taidelähtöinen työskentely on läheisessä yhteydessä sosiokulttuurisen innostamisen periaatteisiin. Se on osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemusten vahvistamista, kokemuksellisuuteen ja elämyksiin innostamista;

toiminnallista sosiaalityötä. Taidelähtöisten menetelmien avulla voidaan löytää lisää keinoja, joilla lisätä lasten ja nuorten osallisuuden kokemusta lastensuojelussa. Työntekijältä taidelähtöisten menetelmien käyttö edellyttää kykyä antautua dialogiin lapsen ja nuoren kanssa. (mts. 34, 71.)

Känkänen (2013, 66) kuvaa kuinka taidetta voidaan käyttää lastensuojelussa työmuotona ja soveltaen, lisäksi sijaishuollossa käytetään erilaisia toiminnallisia menetelmiä ja terapiamuotoja. Lastensuojelulaitoksissa tehtävä taiteellinen työ haastaa perinteistä tapaa toimia, ja tuo työntekijän ja lapsen välille mahdollisuuden rakentaa luottamuksellista suhdetta. Taidelähtöiset menetelmät korostavat lapsen ja työntekijän välisen kohtaamisen merkityksellisyyttä laitoksen arjessa. Lapsen ja nuoren suojaavien tekijöiden tunnistaminen ja vahvistaminen ovat lastensuojelun arkipäivää, samoin tulisi olla myös tilan antaminen voimavarojen ja tunneilmaisun vapauttamiseen. Jotta lapset ja nuoret pääsevät kosketuksiin tunteidensa ja oman elämänsä kanssa, tarvitsevat he monimuotoisia kuulluksi ja nähdyksi tulemisen tapoja. Taide auttaa luomaan moniulotteisempaa kuvaa itsestä ja elämästä yleensä sekä tarjoaa uudenlaisen tavan tarkastella itseään suhteessa muihin ja ympäristöön. (mts. 67–68, 70.)

Lapsille ja nuorille taide tarjoaa mahdollisuuden lisätä itsetuntemusta ja vahvistaa itsetuntoa, kun taiteen tekemisen avulla omasta persoonasta kumpuaa uusia taitoja, piirteitä ja osaamista. Taide voi auttaa vaikeiden asioiden käsittelyssä, mutta taiteen tavoitteena ei ole niinkään ratkaisujen löytäminen vaan tunne-elämän ja luovan ongelmanratkaisukyvyyn vahvistaminen. (Känkänen c, [viitattu 8.10.2014].) Tutkimuksessamme emme pyrikään suuriin muutoksiin, tai ratkaisemaan tyttöjen ongelmia tai haasteita arjessa. Taidetta käytetään välineenä, jonka avulla rakennetaan omaa tarinaa. Bardy, Barkman ja Janhunen (2000, 125) toteavat, että epävakaisissa olosuhteissa eläneillä lapsilla tulisi olla oikeus kokoavaan ja parantavaan itseilmaisun kehittämiseen. Lasten ilmaisutaitojen kehittymiseen tarvitaan monipuolisia mahdollisuuksia kuten maalaus, kirjoittaminen, musiikki ja savityöt. Heidän näkemyksensä mukaan minkä tahansa aistin harjaantuminen todennäköisesti kuljettaa lähelle omia tunteita. Uskomme, että parhaimmillaan itselle omimman ilmaisutavan löytyminen, voi kannatella nuorta läpi elämän eikä rajoitu vain tiettyyn paikkaan tai aikaan.

Taidelähtöiset menetelmät voivat toimia hyvinvoinnin tuottajina; yhteiset kokemukset ja elämykset toimivat parhaimmillaan vastavuoroisina oppimisen lähteinä ja tuottavat ymmärrystä toisen tavasta hahmottaa todellisuutta. Taidelähtöisessä työskentelyssä asiakkaiden lisäksi myös työntekijät voivat rohkaistua; taiteen keinoin saadaan aistit ja mieli hereille sekä houkutellaan esiin kokemuksia ja tunteita. Taiteen keinoin päästään kohti iloa, leikkimielisyyttä, vastavuoroisuutta ja elämyksiä. Näitä tunteita ja kokemuksia lapsi ja nuori tarvitsee muodostaessaan suhdetta itseensä ja ympäröivään maailmaan. (Känkänen b, [viitattu 8.10.2014].)

Taidelähtöisten menetelmien juurtumista osaksi lastensuojelutyötä vaikeuttaa resurssipula, työntekijöiden vaihtuvuus ja arjen kiireet sekä liian suuret asiakasmäärät työntekijää kohden. Känkänen (2013, 113) kuitenkin näkee näistä haasteista huolimatta taidelähtöisten menetelmien olevan ennemminkin mahdollisuus, kuin este lastensuojelun kehittämiseksi. Taiteen keinoin saadaan näkyväksi käytännön työn epäkohtia ja herätellään työntekijät pohtimaan omia asenteitaan.

Kiireettömyyttä ja luovuutta huomioivien ajattelu- ja toimintatapojen omaksuminen edellyttää kuitenkin pitkäjänteistä kehittämistyötä ja asenneilmaston muutosta. Taidelähtöisten menetelmien juurruttaminen osaksi toimintakäytäntöjä edellyttää myös muutosvalmiutta, lisäresursseja, koulutusta ja yhteisiä näkemyksiä. Tutkimustietoa taidelähtöisten menetelmien soveltuvuudesta on tarjolla vähän ja sitä tarvitaan lisää, jotta löydetään uusia eri tieteenaloja ja toimintasektoreita yhdistäviä, muuntautumiskykyisiä toimintatapoja. (Känkänen 2013, 113–114.) Sana taidelähtöisyys voi aluksi luoda mielikuvan, että sen käyttöön vaaditaan suurta taiteellista osaamista. Tällainen asenne voi estää työntekijää näkemästä taidelähtöisiä menetelmiä itselle sopivana työvälineenä.

Elämäkertaketju - ilmaisutaidot lastensuojelussa syrjäytymisen ehkäisemiseksi. *Elämäkertaketju- ilmaisutaidot lastensuojelussa syrjäytymisen ehkäisemiseksi* tutkimushanke järjestettiin vuosina 1999–2003. Hankkeen tavoitteena oli luoda lastensuojelun sijaishuoltoon mahdollisuuksia ja välineitä itseilmaisun kehittämiseen, ja tätä kautta ehkäistä lasten ja nuorten itsestä syrjäytymistä. Kehittelyssä nivottiin yhteen tarinallisuus, oman elämän juonen etsiminen ja taideilmaisut. (Bardy & Känkänen 2005a, 76.)

Bardy ja Känkänen (2005a, 106) kuvaavat lasten kanssa tehtävän elämäkerrallisen työn tarkoituksen olleen vähentää itsestä vieraantumisen riskiä, auttamalla lasta oman elämänsäkokemusten ja tunteiden kanssa kosketuksiin. Lasten kokemukset elämäkertatyöskentelystä olivat positiivisia ja lapset olivat lähteneet pääsääntöisesti innolla työskentelyyn mukaan ja odottaen seuraavaa tapaamiskertaa. Lapset olivat erityisesti nauttineet aikuisen kanssa käytävistä keskusteluhetkistä ja osalle osallistujista välittyi tunne, että lapselle oli tärkeintä se, että oli joku joka kuunteli. Lapsen työstämät omaelämäkerrat lähensivät myös lapsen suhdetta läheisiin. Läheisaihe pyrittiin ottamaan mukaan tarinan tekemiseen, jotta lapsi saisi käsitystä siitä, mihin hän kuuluu. (mts. 108, 113–114, 119.)

Aikuinen voi toiminnallaan vaikuttaa mihin suuntaan tarina etenee, mitä asioita painotetaan ja millaiseen kertomiseen lasta tuetaan. Muistamattomuuteen ei tarvitse takertua, sillä tarinoissa on aina tilaa unelmille, fiktiolle ja sankaruudelle. Sijaishuollon työntekijät ovat olleet huolestuneita siitä, että elämäkerrallinen työskentely repii auki liian nopeasti lapsen elämässä tapahtuneita kipeitä asioita. Känkänen toteaaakin, että tapahtuneet asiat ovat joka tapauksessa läsnä lapsen elämässä, joten voiko niitä silloin ”repiä” liiaksi auki? Tähän pohdintaan eräs työntekijä on todennut: *”ellemme me uskalla katsoa ja nähdä, niin kuka sen sitten tekee?”*. (Känkänen 2003, 85.) Aikuisella on valta ohjata tarinaa haluttuun suuntaan, näin ollen aikuisen on tiedostettava omaa toimintaansa ohjaavat tekijät. On myös etukäteen tiedostettava riski, että elämäkerrallinen työskentely saattaa nostattaa pintaan todella kipeitä muistoja ja tällöin on tiedettävä miten toimitaan.

Taiteen avulla lähemmäs elettyä elämää ja kokemuksia. Vuosina 2009–2010 tutkittiin Teatteri Ilmi Ö:n *Sytytin* hanketta sekä Harvialan koulukodin *Räpätessä roiskuu* rap-hanketta, jotka toteutettiin huostaanotettujen nuorten kanssa. Tutkimuksessa selvitettiin sijaishuollon piirissä olevien nuorten yksilöllisiä ja ryhmän yhteisöllisiä kokemuksia, tunteita ja muutosprosesseja joita osallistuminen taiteelliseen toimintaan aikaansai. (Heino, Eronen, Kataja, Kestilä, Känkänen, Paananen & Pösö 2013, 60–61.)

Molempien hankkeiden tutkimus osoitti selvästi kontrollista vapaan tilan tarpeen. Lastensuojeluinstituutioiden rakenteet tuottavat lapsiin ja nuoriin jatkuvasti kohdistuvaa kontrollia. Lapset ja nuoret tarvitsevat kokemuksen vapaudesta; kokemuk-

sen siitä, etteivät aikuiset ole jatkuvasti määrittämässä, kuinka ja miten heidän tulisi olla suhteessa itseensä ja muihin. Kontrollista vapaassa tilassa nuoret voivat taiteen keinoin tunnustella tunteitaan ja kertoa omaa tarinaansa. Taidelähtöiselle toiminnalle kontrollista vapaa tila on myös toiminnan elinehto, sen syntymisessä auttaa taiteen symbolinen etäisyys ja vuorovaikutuksen ambivalenssi, jota työstetään taiteen keinoin. (Heino ym. 2013, 61–62.)

Vuorovaikutustilanteissa ambivalenssi näkyi Heinon ym. (2013, 62) mukaan nuorten kommunikaatiossa sitoutumisen ja etääntymisen tai testaamisen ja kiintymisen jännitteinä, joihin aikuisten odotettiin reagoivan. Läsnä ja saatavilla olevat aikuiset loivat toiminnalle jatkuvuutta ja rakennetta, mutta eivät määrittäneet, mitä nuorten pitäisi tehdä ja millä ehdoilla. Nuorilla oli mahdollisuus kehittyä toiminnan aktiivisiksi kokijoiksi ja tekijöiksi, kun aikuiset hyväksyivät ambivalenssin, ottivat sen tosissaan ja auttoivat nuoria työstämään sitä, sekä nostamaan sen uudelle tasolle taidelähtöisen työskentelyn keinoin. (mts. 63.)

6 TUTKIMUSMENETELMÄT

Tutkimuksemme toteutimme toimintatutkimuksena, tässä luvussa kerromme toimintatutkimuksesta sekä toimintatutkimuksen arvioinnista ja luotettavuudesta. Tutkimuaineistomme koostui osallistuvasta havainnoinnista, tyttöjen anonyymeista palautteista sekä tyttöjen ja kolmen lastensuojeluyksikön ohjaajan teemahaastattelusta. Kirjoittamamme tutkimuspäiväkirjat ryhmän tapahtumista olivat myös osa tutkimusaineistoamme.

6.1 Tutkimusmenetelmänä toimintatutkimus

Toimintatutkimus on lähestymistapa, mielentila tai asenne, jossa tutkimus kytkeään toiminnan kehittämiseen, se on siis enemmän kuin metodi (Heikkinen & Huttunen 2010, 200). Toimintatutkimus pyrkii muuttamaan todellisuutta ja saavuttamaan käytännön hyötyä. Tällöin tutkimuksen tehtävänä ei ole tuottaa uutta teoriaa, vaan tuoda julki tietoa jolla voidaan muuttaa käytäntöjä. Toimintatutkimusta voi kuvailla interventioksi, jolla tutkitaan ihmisten sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta käytännönläheisesti aidoissa oloissa. (Heikkinen 2010, 16–17, 19.)

Toimintatutkimus on käyttäjä- ja toimijakeskeistä; tutkiminen ja kehittäminen tapahtuu siellä, missä tutkimuksen ja kehittämisen kohde on. Kaikki projektit, hankkeet ja kehittämistoimet eivät kuitenkaan ole toimintatutkimusta. Toiminnasta tulee toimintatutkimusta, kun sillä tavoitellaan ja muodostetaan tietoa. Toimintatutkimuksessa saavutettu tieto on kiinnostavaa, uusia toimintatapoja ja näkökulmia avaavaa sekä käyttökelpoista. (Hemminki 2014.) Tiedettä toimintatutkimus on silloin, kun se tuottaa uutta tietoa, joka julkistetaan ja asetetaan alttiiksi tieteelliselle kritiikille (Heikkinen & Huttunen 2010, 196). Meitä kiehtoi toimintatutkimus erityisesti siksi, että se tarjoaa tutkijalle mahdollisuuden oppia asiakkailta sekä päästä hyvin lähelle käytännön työtä ja tutkimuskohdetta. Tutkimuksessamme tyttöjen osallisuus oli keskeistä, joten toimintatutkimus tuntui perustellulta valinnalta sen käyttäjä- ja toimijakeskeisen luonteensakin vuoksi.

Toimintatutkimusta suunnitellessamme pohdimme keinoja, joilla voimme mahdollistaa ja tukea tyttöjen omaa osallisuutta ja valtaistumista. Taidelähtöiset menetel-

mät tuntui luontaiselta valinnalta, sillä se tarjoaa monipuoliset itseilmaisun keinot tukien tyttöjen omaa toimijuutta. Minkään menetelmän käyttö ei yksistään saa aikaan valtaistumista tai kokemusta osallisuudesta, mutta ohjaajan toimilla on vaikutusta prosessin etenemiseen.

6.1.1 Toimintatutkimus prosessina

Toimintatutkimuksen prosessissa ymmärrys ja tulkinta lisääntyvät vähittäin, ja kehittäminen, muutos ja tutkimus nivoutuvat yhteen. Toimintatutkimus on muutokseen tähtäävä sosiaalinen prosessi, joka on tiettyyn aikaan ja paikkaan sijoittuva toiminnan ketju. Ilmiöt ovat jatkuvassa muutoksessa, eikä sosiaalista toimintaa voi pysäyttää. Tämän vuoksi voidaankin ajatella, ettei toimintatutkimus pääty koskaan. Paras käytäntö on tilapäinen ja kehittämisen sykleillä ei ole päätepistettä; kun toimintaympäristö muuttuu, luodaan vieläkin parempi käytäntö ja tutkimuksen päätyttyä kehitetty hyvä käytäntö jatkaa muutostaan. Tutkija ei kuitenkaan voi tutkia loputtomiin; työ päätetään johonkin perusteltuun vaiheeseen. (Heikkinen 2010, 28–29, 36.)

Otimme huomioon suunnitteluvaiheessa ryhmän keston ja sen päättämisen perusteltuun vaiheeseen. Jätimme kuitenkin liikkumavaraa mahdollisille ylimääräisille ryhmätapaamisille. Ryhmän aikana syntyi idea taidenäyttelyn esillelaitosta, jolle löytyi paikkansa varsinaisten ryhmäkertojen jatkumona. Toivoimme toki suunnitteluvaiheessa, että ryhmän päätyttyä mahdollinen muutos jatkaisi kulkuaan ja hyvät käytännöt jäisivät elämään tavalla tai toisella.

Heikkinen (2010, 33) painottaa, että toiminnan kehittämiseen ja tutkimiseen pyritään toimintatutkimuksessa reflektiivisen ajattelun avulla. Refleктоimalla omaa ja muiden toimintaa haastetaan totuttujen toiminta- ja ajattelutapojen perusteita. Lisäksi reflektointi mahdollistaa hiljaisen tiedon julkittuomisen ja jatkuvan käytänteiden kehittymisen. Reflektiivisessä prosessissa liikutaan sanallisen ja sanattoman tiedon välimaastossa ja opitaan toiminnasta uutta. Toimintatutkimus mielletään itsereflektiiviseksi kehäksi, jota kutsutaan toimintatutkimuksen sykliksi. Siinä toiminnan suunnittelu, havainnointi, reflektointi ja uudelleensuunnittelu seuraavat toisiaan. (mts. 34–35.)

Suunnitteluvaiheessa ja koko prosessin ajan vaadittiin myös jatkuvaa reflektointia, kriittistä tarkastelua ja arviointia siitä, tukeeko suunnitelmamme ja ohjauksemme tyttöjen toimijakeskeisyyttä, avointa dialogia, osallisuutta ja valtaistumista. Jatkuvan reflektion keskiössä oli valta ja vastuu; miten omalla toiminnallamme voimme edesauttaa vallan jakautumista mahdollisimman tasavertaisesti ryhmässä ja pysymme luomaan kontrollista vapaan tilan. Kävimme säännöllisiä palautekeskusteluja, jolloin refleктоimme omaa toimintaamme sekä annoimme toisillemme palautetta. Palautekeskustelut mahdollistivat toiminnan jatkuvan muutoksen, pyrimme kiinnittämään pieniinkin yksityiskohtiin huomiota ryhmän ohjauksessamme ja tekemään tarvittavat muutokset mahdollisimman pian.

Toimintatutkimus voi tuoda tuoreen näkökulman tuttuun asiaan, tai avata uudenlaisen maailman; se pyrkii ymmärtämään toimintaa sekä sosiaalisesta että psykologisesta näkökulmasta. Toimintatutkimuksen avulla kehittyi lopulta uusi ymmärrys tutkittavasta ilmiöstä, ja tutkimuksen tulosta, vähitellen kehkeytynyttä ymmärrystä, voi olla vaikea esittää väitelauseina. (Heikkinen, Huttunen, Kakkori & Tynjälä 2010, 173–174.) Tutkija voikin tieteellisten julkaisujen sijasta tuottaa tuloksensa myös vaihtoehtoisin keinoin; tarinan muodossa, näyttelynä tai vaikka koulutustilaisuutena (Heikkinen 2010, 30). Onnistuneen toimintatutkimuksen jälkeen asiat ovat toisin kuin ennen. Seurauksena on muutos ajattelutavoissa sekä sosiaalisen toiminnan käytänteissä. (Heikkinen, Rovio, Kiilakoski, 2010 85.)

6.1.2 Roolit toimintatutkimuksessa

Toimintatutkimuksella pyritään kehittämään osanottajien tietoja, heidän käytännöllistä osaamistaan ja asiantuntemustaan. Toimintatutkimuksen päämääränä voidaan näin nähdä käytännön hyödyn ja käyttökelpoisen tiedon lisääntymisen lisäksi myös osanottajien valtaistuminen ja voimaantuminen. Vapauttava, emansipatorinen tai kriittinen toimintatutkimus ulottuu yhteiskunnallisiin käytänteisiin ja tällöin osallistuvuus on poliittista ja yhteiskunnallista vaikuttamista. Toimintatutkimuksen osallistava ote antaa sijaa avoimelle dialogille tutkijan ja käytännön toimijoiden kesken, näin tutkimushankkeen läpinäkyvyys lisääntyy. (Heikkinen 2010, 20, 32–33.)

Tutkimuksessamme on vahvasti läsnä osallistava sekä osallistuva näkökulma; loimme yhdessä tyttöjen kanssa yhteistä ymmärrystä taiteen keinoin toteutetusta oman tarinan rakentamisesta ja sen merkityksestä valtaistumiselle. Tyttöillä oli jatkuvasti mahdollisuus vaikuttaa siihen, miten ryhmässä työstitään omia tarinoita ja ryhmätöitä. Tyttöille kerrottiin heti tutkimuksen alussa, että he saavat halutessaan lukea opinnäytetyön. Tyttöjen oikeus lukea opinnäytetyö ennen sen lopullista valmistumista ja julkaisua on tutkimuksen luotettavuutta ja tutkittavien osallisuutta sekä valtaistumista vahvistava elementti. Toivoimme, että tytöt kommentoisivat rohkeasti, olemmeko ymmärtäneet heidät oikein, kuinka he ovat kokeneet ryhmän ja oman tarinan työstämisen. Tutkimuksessamme on läsnä myös kriittinen ulottuvuus valtaistumisen mahdollisuutta taidelähtöisten menetelmien keinoin tutkiesamme – suurten maailmaa mullistavien poliittisten ideoiden sijasta pyrimme pie-niin suuriin ideoihin, joilla muuttaa edes yhden tytön maailmaa.

Perinteisestä tutkimusasetelmasta poiketen, tutkijasta tulee osallinen, hänen näkökulmansa toimintaan on subjektiivinen ja aktiivinen. Jotta toimintatutkimus voi onnistua, tutkijan on siis hankittava yhteisön luottamus, opittava yhteinen työskentelytapa sekä kieli. Tutkijaa helpottaa kentälle pääsyssä nöyryys, selkeä sanoma ja tutkimuksen teoreettisten ja käytännöllisten lähtökohtien hallinta – on osattava vastata kysymyksiin asiansa halliten. Vilpittömyys ja dialogisuuden taito on ehdotoman tärkeitä tutkijan ominaisuuksia; on kyettävä vastavuoroisuuteen, osallistumaan, sitoutumaan sekä refleksiiviseen ajatteluun. (Huovinen & Rovio 2010, 99–102.) Tyttöjen luottamuksen saaminen oli eräs vahvasti suunnitteluvaiheessa esiin noussut asia. Luottamus on keskeinen tekijä sosiaalityössä, eikä ilman sitä voi myöskään aikaansaada onnistunutta toimintatutkimusta. Suunnitteluvaiheessa tuntui luontaiselta liittää omat esittelymme osaksi ryhmän aloitusta. Mikäli me emme uskalla antaa itsestämme mitään tytöille, kuinka he uskaltaisivat jakaa omia kokemuksiaan meille?

Tutkija vaikuttaa ja toimii aktiivisesti, mutta ei ”ylhäältä käsin”; toimintatutkimuksessa tutkijan roolissa olennaista on kyky antaa käytännön toimijoille tilaa osallistua tutkimuksen tekoon (Gray 2004, 374). Toimintatutkimuksessa tutkija kuuluu henkilökohtaisesti tutkimaansa sosiaaliseen yhteisöön. Toimintatutkimuksen osallistuvassa tutkimusotteessa tutkija on mukana tutkimuskohteensa arjessa, ja tulkit-

see sitä sisältä päin (*emic view*). Tällöin tutkijan välitön kokemus on osa aineistoa, ja tutkijan havainnot tärkeää tutkimusmateriaalia. Tutkijan ymmärrys tutkimuskohteestaan kehkeytyy hiljalleen; toimintatutkimusta kutsutaankin hermeneuttiseksi prosessiksi, jossa taito kysyä muodostuu tärkeäksi tutkimusmetodiksi. Tutkijan on osattava kysyä tutkimuskohteeltaan järkeviä kysymyksiä, sekä mietittävä miten saada niihin vastauksia. Parhaimmillaan tutkimus on luovaa toimintaa, jossa sovelletaan erilaisia tekniikoita. (Heikkinen 2010, 19–20; Heikkinen & Huttunen 2010, 200.) Oikeanlaisten kysymysten mietintä oli oleellista ryhmätapaamisissa työestetävien teemojen suunnittelussa ja ohjaustilanteissa. Selkeästi oli havaittavissa, että kysymisen taito kehittyi hiljalleen prosessin edetessä.

6.1.3 Toimintatutkimuksen arviointi ja luotettavuus

Toimintatutkimusta arvioitaessa toimintaa tulkitaan kokonaisvaltaisesti ja totuus nähdään alati muuttuvana tulkintana todellisuudesta. Toimintatutkimuksen arvioinnissa validiteetin ja reliabiliteetin käyttö ei tue tietoteoreettista perustaa. Heikkinen ja Syrjälä (2010, 149) ehdottavatkin arvioinnissa käytettäväksi validointia, joka viittaa prosessiin jossa ymmärrys kehkeytyy vähitellen eikä totuus ole koskaan lopullisesti valmis. He ovat luoneet viisi periaatetta joiden avulla toimintatutkimusta voidaan arvioida: historiallinen jatkuvuus, reflektiivisyys, dialektisuus, toimivuus ja havahduttavuus. (mts. 144–145.)

Tutkimuskohteen historia on huomioitava tutkimuksessa, sillä toiminta ei pääty koskaan ja tutkimus tapahtuu aina tietyssä historiallisessa, ideologisessa ja poliittisessa kontekstissa. Tutkimusraportissa ei kuitenkaan ole tarpeen erottaa selkeää alkua, keskikohtaa ja loppua; keskeneräisyys kuvaa yhtäläillä jatkuvaa kehitystä. (Heikkinen & Syrjälä 2010, 149, 151.)

Reflektiivisyys on toimintatutkimuksessa keskiössä ja tutkija itse onkin hänen tärkein työvälineensä. Tutkijan on tarkasteltava omaa suhdettaan tutkimuskohteeseensa sekä omaa rooliaan tutkimuksessa ja oman identiteettinsä rakentumista tutkimusprosessin rinnalla. Reflektiivisyys tekee tutkimusprosessista läpinäkyvää, kun tutkija tuottaa julki tutkimuksen etenemisen kuvausta antaa hän samalla lukijalle mahdollisuuden arvioida tutkimuksen luotettavuutta. Toimintatutkija suhtautuu

tiedon tuottamiseen ennemminkin puheenvuorona, kuin lopullisen totuuden esittämisenä. Totuus on tulkintaa, ja toimintatutkija on tietoinen tulkintojen moniäänisyydestä. Toimintatutkimuksessa olennaista ei olekaan vain tutkijan ääni. Dialektisena prosessina rakentuva sosiaalinen todellisuus on moninäkökulmaista ja kerroksellista. Tutkijan on annettava moniäänisyyden ja riitasointujen kuulua raportissaan; rohkeus tuoda aidosti esiin erilaiset näkökulmat tuo tutkimukseen lisää luotettavuutta. (Heikkinen & Syrjälä 2010, 152–155.)

Toimintatutkimuksessa pyritään muutokseen, ja toimivuusperiaatteen mukaisesti tutkimusta arvioidaan sen saavuttamien käytännön vaikutusten kautta. Heikkisen ja Syrjälän (2010, 155) mukaan käytännön vaikutus voi olla vaikkapa osallistujien valtaistuminen, emansipaatio taikka kriittinen keskustelu nykyisistä toimintatavoista ja vallan jakautumisesta. Toimintatutkimus voi luoda uutta näkökulmaa ja erilaisia asennoitumista myös epäonnistumisten kautta; virheistä on mahdollista oppia ja rehellinen raportointi on naiivia tarinaa uskottavampaa. Raportoinnissa eettisten näkökulmien esiintuominen syventää toimivuusperiaatetta. (mts. 152–158.)

Havahduttavuudella viitataan tutkimuksen herättämiin uusiin tunteisiin, ajatuksiin ja kokemuksiin, joita voidaan verrata jopa taiteen luomiin tuntemuksiin. Toimintatutkimuksessa tiede lähenee taidetta ja tulee lähemmäs lukijaa. Tutkimuksen kirjoittaminen eläväksi ja todentuntuiseksi vaatii tutkijalta erilaista otetta kirjoittamiseen kuin perinteisessä tutkimuksessa. Väitelauseiden ja niiden perusteluiden sijaan tutkimuksessa keskitytään luomaan uskottavuutta kokonaisvaltaisen vaikutelman kautta. (Heikkinen & Syrjälä 2010, 159–160.)

6.2 Aineistonkeruumenetelmät

6.2.1 Teemahaastattelu

Tutkimuksen aineiston keruussa keskiössä olivat ryhmään osallistuneille tytöille ja lastensuojeluyksikön kolmelle ohjaajalle tehdyt teemahaastattelut. Havainnointi ja tutkimuspäiväkirjat toimivat aineiston keruussa ikään kuin tukena, usean erilaisen aineistonkeruumenetelmän keinoin pyrimme varmistamaan tutkimuksen tulokset.

Käytimme aineistonkeruun pääasiallisena menetelmänä teemahaastatteluja. Tiedonkeruumenetelmänä haastattelu on ainutkertainen menetelmä, sillä tällöin ollaan tutkittavan kanssa suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa. Tiedonkeruumenetelmänä haastattelu tarjoaa mahdollisuuden nähdä tutkittava subjektina, merkityksiä luovana ja aktiivisena osapuolena. Etuna on myös, että tutkittava saa ilmaista itseään haastattelussa hyvinkin laajasti ja jopa laajemmin kuin mihin tutkija on ennakkoon pystynyt varautumaan. Haastattelu onkin soveltuva menetelmä silloin kun ennakkoon on aavistus, että aihe mahdollisesti tuottaa monitahoisia vastauksia tai halutaan tarkennuksia sekä syvyyttä vastauksiin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 199–200.)

6.2.2 Tutkimuspäiväkirjat

Grayn (2004, 384) mukaan tutkimuspäiväkirjan pitäminen on suositeltavaa, huolimatta siitä miten aineistoa kerätään. Päiväkirjan säännöllinen pitäminen varmistaa sen, että päivämäärät ja tapahtumat ovat tarkasti muistissa. Lyhyistäkin muistiinpanoista ja tilanteiden kuvailuista on hyötyä refleктоitaessa tapahtumia ja tilanteita. Päiväkirja toimii muistin tukena ja hyvänä apuna myös analysointia sekä tutkimusraporttia kirjoitettaessa. Lisäksi päiväkirja on tutkijan omien kokemusten ja tunnetilojen käsittelyssä oivallinen väline. (mts. 385.)

6.2.3 Osallistuva havainnointi

Osallistuvassa havainnoinnissa aineistoa keräävä tutkija tekee havaintoja tutkittavasta ilmiöstä, vuorovaikutuksessa tutkittavien kanssa (Vilkkä 2005, 119–120). Osallistuvan havainnoinnin etu on se, että se tuo myös mahdollisuuden saada aineistoa asioiden tai ilmiöiden herättämistä tunteista. Osallistuva havainnointi ei perustu pelkästään näköön ja kuuloon vaan tuo apuvälineiksi myös muut aistit. (Grönfors 2001, 131.) Tutkijan tulee kirjata ylös tutkimuskohteeseen liittyvät havainnot yksityiskohtaisesti, tapahtumineen ja tuntemuksineen, sillä muistiinpanojen pohjalta hän kokoaa tutkimustekstinsä (Vilkkä 2010, 100).

Tutkija osallistuu tutkimuskohteena olevan yhteisön arkeen, sulautuen joukkoon ihmisenä ja tutkijana; roolien limittyen keskenään. Onnistuakseen osallistuva havainnointi yleensä edellyttää, että tutkija pääsee sisään tutkittavaan yhteisöön. Osallistuva havainnointi tarjoaa tilaisuuden saada tietoa tutkittavien henkilökohtaisista kokemuksista ja käsityksistä. Tämän lisäksi osallistuva havainnointi antaa myös mahdollisuuden tarkastella yhteisön käsityksiä tai yksilön ja yhteisön välisiä suhteita. (Vilka 2005, 120, 122.)

Havainnoitavat asiat riippuvat siitä, mikä on tutkimuskysymys ja tutkimuksen tavoite. Jo tutkimussuunnitelmaa tehdessä on määriteltävä huolella se, mitä tutkitaan, miten tutkitaan ja kuka tutkii. Jos tutkijoita on enemmän kuin yksi, heidän on tällöin mahdollista jakaa roolit siten, että toinen on tarkkailija ja toinen osallistuja. Myös nämä roolit ja roolien tehtävät on jaettava ennen havainnointiin ryhtymistä. (Vilka 2005, 125.) Kahden tutkijan välinen tulkitseva ja reflektioiva keskustelu tuo myös arvokkaan lisän tutkimusprosessiin. Muistin tukena ja tulkintojen tekemisen apuna voidaan käyttää valokuvia tai muita tilanteesta kertyneitä aineistoja. (Aarnos 2010, 174–175.)

6.2.4 Kirjalliset anonyymit palautteet

Keräsimme jokaisen ryhmätapaamisen päätteeksi tytöiltä anonyymien, vapaamuotoisen kirjallisen palautteen. Palautteen avulla halusimme selvittää, miten tytöt ovat kokeneet ryhmäkertojen tehtävät ja millaisia tunteita ryhmäkerrat olivat nostattaneet. Lisäksi pyrimme tarkastelemaan omaa toimintaamme ja miettimään suunnitelmamme toimivuutta ja muutostarpeita. Halusimme toteuttaa palautteen keräämisen anonyymisti, jotta tytöt uskaltaisivat rehellisesti kertoa omista kokemuksistaan ja mielipiteistään. Yksilöllisesti annettavaan palautteeseen ei myöskään muiden mielipiteet pääse vaikuttamaan, ja se antaa mahdollisuuden sanoa asioita, joita ei ryhmän edessä halua ääneen sanoa.

7 TUTKIMUKSEN EETTISET NÄKÖKOHDAT

Eettinen ajattelu pohjautuu kykyyn pohtia, mikä on oikein tai väärin omien tai yhteisön arvojen näkökulmasta. Konkreettisten ratkaisujen teossa tutkijaa auttavat lait ja eettiset normit, mutta kaikkiin eteen tuleviin tilanteisiin ei ole olemassa laadittuja ratkaisuja, vaan tutkija joutuu itse harkitsemaan ratkaisunsa, joista kantaa myös vastuun. (Kuula 2011, 12–21.)

Tutkimusetiikka ei tarjoa valmiita sääntöjä joiden varassa on toimittava, mutta se sisältää periaatteet jotka auttavat tutkijaa arvioimaan omaa ja muiden tutkijoiden toimintaa. Tutkijalla on kolme eettistä perusvelvollisuutta: kunnioittaa tutkittavien oikeuksia, tuottaa luotettavaa tietoa ja ylläpitää tieteellistä julkisuutta. Etiikka koskettaa jokaista tutkimuksen vaihetta ja muodostuu vuorovaikutuksessa tutkijan, tutkimukseen osallistuvien, tutkittavan ilmiön ja ympäröivän todellisuuden kanssa. (Ronkainen, Laitinen, Veijola 2009, 4–5.)

Jotta tutkimusta voidaan pitää eettisesti kestäväenä ja sen tuloksia luotettavina ja uskottavina, tulee sen täyttää hyvää tieteellisyyttä koskevat ohjeistukset. Keskeisiä ohjeistuksia ovat tarkkuus, huolellisuus, rehellisyys, avoimuus ja vastuullisuus. Lisäksi huomioidaan aikaisempien tutkijoiden saavutukset ja kunnioitetaan heidän työtään, viittaamalla asianmukaisesti heidän tuloksiinsa. Selkeästi sovitut vastuut ja roolit tutkimukseen osallistuvien tahojen kanssa kuuluvat osana hyvään käytäntöön. Tutkijat ovat itse ensisijaisesti vastuussa tieteellisten käytäntöjen toteutumisesta ja noudattamisesta. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6–7.)

Mäkinen (2010, 114) toteaa tutkimusetiikan perusteisiin kuuluvan, että tutkimukseen osallistuvalla yksityishenkilöllä tai organisaatiolla on taattava anonymiteetti, jos he sitä haluavat. Lisäksi tutkittaville on kerrottava tarkasti, miten henkilötietojen salaaminen tapahtuu. Opinnäytetyössä varmistetaan osallistujien anonymiteetti; emme paljasta yksikön nimeä, kotikuntaa tai osallistujien nimiä. Lastensuojeluyksikön edustajalla on mahdollisuus lukea opinnäytetyö ennen sen julkaisemista sekä vaatia poistettavaksi sellainen kirjallinen osuus, joka millään voisi loukata yksityisyyttä taikka rikkoa opinnäytetyön tekijöiden ja yksikön välistä sopimusta.

Tutkimuksen kirjoittaja on vastuussa nimissään julkaistuista teksteistään. Tämä vastuu kattaa niin raportoitavan tutkimusprojektin, tulosten luotettavuuden, sen toimeenpanon sekä tekstin oikeakielisyyden. Tutkija vastaa myös siitä että viitteet ja sitaatit ovat oikein ja että tekstiä ei ole plagioitu. (Mäkinen 2006, 123.) Kunnioitamme kirjallisia lähteitä ja aikaisempien tutkijoiden tuloksia; merkitsemme lähdeviittaukset asianmukaisesti Seinäjoen ammattikorkeakoulun opinnäytetyön kirjallisten ohjeiden mukaisesti. Havainnointi- ja tutkimuspäiväkirjat sekä haastattelujen äänitteet ja litteroinnit säilytämme itsellämme, emmekä anna niitä muiden haltuun kuultaviksi taikka luettaviksi. Tuhoamme aineiston analyysiin tarvittavan materiaalin opinnäytetyön valmistumisen jälkeen.

Tutkimusten lähtökohtana on ihmisarvon kunnioittaminen, joka ilmenee tavassa jolla tutkittavat kohdataan, jolla heihin suhtaudutaan ja jolla heitä koskevia tietoja käsitellään. Eeettisesti kestävässä tutkimuksessa turvataan itsemääräämisoikeus ja yksityisyys. Tutkimukseen osallistujalla on oikeus itse päättää osallistumisestaan tai osallistumattomuudestaan tutkimukseen. Päätöksenteon tueksi on tutkittavalle annettava tarpeellinen tieto tutkimuksesta. Tutkittavalla on myös oikeus keskeyttää tutkimukseen osallistuminen missä tahansa tutkimuksen vaiheessa. (Kuula 2011,60–61, 107; Hirsjärvi ym. 2007, 25.) Mäkisen (2006, 110) mukaan tutkijan tulee luoda tasa-arvoinen suhde tutkittaviin. Tasa-arvoinen suhde edellyttää, ettei tutkija pyri johdattelemaan tutkittavaa.

Lapset kuuluvat lainsäädännöllisesti suojeltuun erityisryhmään, jolla ei ole täysivaltaista mahdollisuutta päättää tutkimukseen osallistumisesta. Kirjallisen luvan tutkimukseen osallistumisesta antaa huoltaja tai lapsen laillinen edustaja. Lapsella on kuitenkin oikeus viimekädessä päättää siitä, osallistuuko vai eikö osallistu tutkimukseen. (Kuula 2011, 147–148.)

Pyysimme myös lupaa saada valokuvata ryhmätapaamisissa tuotettuja teoksia opinnäytetyön havainnointimateriaaliksi, sekä lupaa kuvien käyttöön opinnäytetyössä. Kuvissa ei näy ihmisiä eikä mitään sellaista, mistä voisi tunnistaa lastensuojeluyksikön. Lisäksi kuvausluvan myöntämisen jälkeen on nuorella ja vastaavalla ohjaajalla vielä lupa kieltää kuvien käyttö ennen opinnäytetyön julkaisemista.

8 TUTKIMUSAINEISTON KERUU JA ANALYYSI

Avaamme tässä luvussa tarkemmin tutkimuksen etenemistä käytännössä, aineiston keruutamme sekä ryhmän kulkua, eli ryhmätapaamisia. Luvun tarkoituksena on tehdä lukijalle läpinäkyväksi työmme tutkimuksen parissa, sekä tapamme tutkia.

8.1 Aineiston keruu tutkimuksessa

8.1.1 Tyttöjen teemahaastattelut

Tyttöjen haastattelut tehtiin viikoilla 49 ja 50, tyttöjen omissa huoneissa, tai muussa rauhallisessa huoneessa, kunkin tytön oman toiveen mukaan. Ryhmätapaamisissa tytöille oli pariin otteeseen kuvattu haastattelun tarkoitus, sekä kerrottu haastattelussa läpikäytävät teemat. Kaikkia tyttöjä tuntui hieman jännittävän haastattelutilanne ja nauhuri, kuitenkin kolmen tytön kanssa tilanne sujui luontevasti. Etenkin kahden tytön kohdalla haastattelu kulki keskustelunomaisesti ja sujuvasti, ilmapiiri oli rauhallinen ja rento. Yksi tytöistä kertoi, ettei oikein osannut keskittyä haastattelussa asiaan, kun nauhuri häiritsi häntä. Kysyttäessä tyttö ei kuitenkaan halunnut tehdä haastattelua uudestaan vaihtoehtoisesti ilman nauhuria niin, että haastattelijalla olisi kirjannut tytön vastaukset.

Kukin haastattelu eteni omalla yksilöllisellä tavallaan, sillä haastattelijalla pyrki luomaan tilanteesta keskustelunomaisen tilanteen. Haastattelijalla pyrki varmistamaan tyttöjen kokemukset kertaamalla ja toistamalla heidän jo sanomiaan asioita. Litterointi vaiheessa huomattiin, että tarkentavia kysymyksiä olisi voinut kysyä vielä enemmänkin. Kaiken kaikkiaan koimme, että haastatteluista sai paljon irti uutta. Vaikutti siltä, että haastattelussa oli helppoa olla oma itsensä ja kertoa enemmän myös yksilötöiden herättämistä tunteista. Tyttöjen teemahaastatteluista kertyi yhteensä 22 sivua litteroitua tekstiä 64:sta haastatteluminuutista.

8.1.2 Ohjaajien teemahaastattelut

Kolmen lastensuojeluyksikön ohjaajan haastattelut toteutettiin samana päivänä, viikolla 51. Ohjaajien teemahaastatteluista kertyi yhteensä 15 sivua litteroitua tekstiä 61:sta haastatteluminuutista. Toimitimme lastensuojeluyksikköön ennen ryhmän alkua tiedotteen tulevasta ryhmästä sekä haastattelupyynnön ohjaajille. Kirjallisessa tiedotteessa oli myös yhteystiedot, mikäli ohjaajat olisivat halunneet lisätietoa tutkimukseen tai haastatteluun liittyen. Informoimme asiasta myös suusanallisesti ohjaajia ryhmätapaamisten yhteydessä. Yksikön vastaava ohjaaja oli myös kertonut pintapuolisesti tutkimuksestamme ohjaajille.

Lastensuojeluyksikön arki pitää sisällään yllättäviä käännteitä ja haastattelupäivän työvuorot olivat kokeneet hieman muutoksia alkuperäisestä suunnitelmasta. Kaksi haastattelua tehtiin lastensuojeluyksikön rauhaisassa päätyhuoneistossa. Olosuhteiden muutoksen seurauksena yksi haastattelu tehtiin lastensuojeluyksikön ulkopuolella, toimistotiloissa. Kyseisen haastattelutilanteen katkaisi kerran puhelimen pirinä, oveen koputus ja tämän jälkeen vielä akuutin asian hoito, joka kesti noin 10 minuuttia. Toisen haastateltavan työvuoroon oli tullut muutos ja hän oli herännyt yövuoron jälkeen haastatteluun.

Iltapäivää kohden lastensuojeluyksikön arjen vauhti kiihtyi, mihin osaltaan vaikutti yksikön nuorille ja heidän perheilleen tarkoitetun joulutapahtuman järjestelyt. Kaikkineen haastatteluja värittikin hieman kiireen tuntu, joka toki on luonnollista hektisen työn vuoksi. Toimitimme haastatteluun osallistuville haastattelurungon sähköpostitse viikolla 46. Sähköpostin saatteessa kerroimme tarkemmin ryhmässä käsiteltyjen teemojen sisällöstä ja avasimme valtaistumis käsitettä lyhyesti. Kahdella haastateltavalla oli haastattelurunko mukana haastattelutilanteessa, ja he olivat etukäteen miettineet kysymyksiä ja tehneet itselleen muistiinpanoja. Ohjaajat olivat valmistautuneet haastatteluun ja haastattelutilanteet sujuivat kiireestä huolimatta.

Ohjaajia haastatellut kokee sortuneensa kokemuksen puutteesta johtuen toisinaan tarkentavien kysymysten kohdalla suljettuihin kysymyksiin. Kaksi haastateltavista oli hyvin puheliaita ja suljettujen kysymysten jälkeen he omatoimisesti tarkensivat ja perustelivat vastauksensa hyvin laajasti. Näin ollen uskoisimme, etteivät suljetut kysymykset ehtineet johdatella haastatteliijoita tietyn suuntaisiin vastauksiin. Haas-

tattelun yhteydessä haastattelija ei käyttänyt valtaistumis käsitettä, vaan kysyi yleisesti ryhmän vaikutuksista tyttöihin.

8.1.3 Tutkimuspäiväkirjat

Parityöskentely mahdollisti palautekeskustelujen käymisen sekä päiväkirjojen jakamisen; saimme muodostettua moniulotteisemman kuvan tutkimuksen kulusta kun katsoimme, tulkitsimme ja kirjoitimme kumpikin omalla tavallamme. Tutkimuspäiväkirjaa kirjoittaessa sai sanoittaa ihmettelynsä ja tunteensa sekä epävarmuudenkin hetket. Päiväkirjat myös piirsivät kuvan prosessista, jossa ymmärrys tutkimuskohteesta rakentui vähitellen. Yhteisesti jaetut yksilölliset kokemuksemme loivat uskoaksemme täydemmän yhteisen ymmärryksen tutkimuksesta ja sen kuluista.

Kirjoitimme tutkimuspäiväkirjamme melko laveasti; toki keskiössä oli oltava tutkimuksen kannalta oleiset asiat, mutta kahdenkeskisen reflektoinnin kannalta meidän oli olennaista myös puhua omista tunteista ja kokemuksista. Keskustelu henkilökohtaisista kokemuksista toimi oman ammatillisen kasvumme tukena. Tutkimuspäiväkirjat olivat myös korvaamaton apu koostaessamme tutkimusraporttia ja palauttaessamme mieliimme ryhmissä vallinneet tunnelmat ja tapahtuneet tilanteet.

8.1.4 Osallistuva havainnointi

Havainnoinnin toteutimme jakamalla vastuuvuorot havainnoinnista ja ryhmän ohjaamisesta. Havainnoija kirjasi hetkessä tapahtumia ennalta tehdyn havainnointipohjan mukaisesti. Käytännössä havainnoija myös osallistui ryhmän toimintaan ja ohjaamiseen. Ryhmätapaamisten jälkeen ryhmää ohjannut kirjasi havainnointipohjaan myös omat havaintonsa – näin saimme havainnoinnista mahdollisimman monipuolisen ja täyden käsityksen ryhmän toiminnasta, tyttöjen käytöksestä ryhmässä ja tulkinnoistamme tyttöjen tunteista ryhmässä. Lisäksi otimme myös kuvia tyttöjen tuotoksista heidän suostumuksellaan; kuvat toivat jälkeensä mieleen muistoja tilanteista ja tapahtumista.

Ensimmäiset havainnointikerrat tuntuivat meistä molemmista haastavilta; paljon oli sanatonta viestintää havainnoitavana ja kirjaaminen samanaikaisesti tuntui vievän tilaa täysipainoiselta havainnoinnilta. Ryhmäkertojen edetessä havainnointi muuttui sujuvumammaksi. Harjaantumisen lisäksi tähän vaikutti se, että opimme tuntemaan tyttöjen persoonallisuuden piirteitä ja yksilöllisiä toimintatapoja, joka toi tilaa myös nonverbaalisen viestinnän tarkemmalle havainnoimiselle. Keskustelimme heti jokaisen ryhmäkerran jälkeen näkemistämme, kuulemistamme ja kokemistamme havainnoista. Emme usko, että yksin tehty havainnointi ja ryhmän ohjaaminen olisi tuottanut yhtä monipuolista kuvaa tytöistä ja heidän valtaistumisestaan.

Koimme, että pääsimme melko hyvin ryhmään sisälle. Tyttöjen mahdollisuus vaikuttaa ryhmätyöskentelyyn ja tehtävien sisältöön loi myös osaltaan turvallista ja luottamuksellista ilmapiiriä. Uskomme että tytöt kokivat olonsa turvallisiksi ja kykenivät avoimuuteen; oman tulkintamme mukaan ryhmässä kehittyi avoin ja rehellinen ilmapiiri. Tuimme ja kannustimme tyttöjä toimimaan ryhmässä omina itsenään ja arvostamaan erilaisuutta toisissa. Tapaamisissa tytöt jopa yllättivät meidät avoimuudellaan; kokemuksista, tunteista ja omista näkemyksistä tytöt puhuivat kadehdittavan rohkeasti. Tässä auttoi varmasti aloituskerran esittelymme, avoin asenteemme sekä aikaisempi työkokemuksemme nuorisotyössä ja lastensuojelussa. Tyttöjen itsensä luomat toimintatavat kannustivat kunnioittamaan ja kohtelemaan toista asiallisesti sekä tuntemaan tunteita vapaasti.

8.1.5 Kirjalliset anonyymit palautteet

Osa tytöistä ihmetteli, miksi pitäisi antaa kirjallista palautetta, he kokivat että voisivat antaa meille suoraan palautetta liittyen ryhmään, toimintaan ja meidän tapaamme ohjata ryhmää. Tästä huolimatta halusimme pitää kiinni kirjallisen palautteen annosta, perustellen sen sillä ettei kaikille ole helppoa tuottaa ääneen ajatuksiaan. Palautteita kerättiin seitsemällä tapaamiskerralla ja niitä kertyi yhteensä 19 kappaletta. Kerätty palaute oli positiivista ja se vahvisti havaintojen perusteella syntynyttä kokemusta onnistuneesta ryhmän toteutuksesta sekä hyvin valituista tehtävistä teemoihin liittyen.

8.2 Aineiston analysointi

Jo tutkimusta aloitettaessa tähdätään tutkimuksen ytimeen eli kerätyn aineiston analyysiin, tulkintaan ja johtopäätöksiin (Hirsjärvi ym. 2007, 216). Nauhurille nauhoitettu aineisto saadaan litteroinnin avulla hallittavampaan muotoon ja litterointi on myös olennainen osa aineistoon tutustumista. Ennen analyysivaiheeseen pääsyä aineistoon tutustutaan, sitä järjestellään ja luokitellaan. Näin saadaan perusta, joka mahdollistaa analytyttisten teemojen keskinäisen vertailun ja analyysiin pohjautuvien kokonaisuuksien muodostumisen. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 10, 13.)

Haastatteluista kertynyt aineisto voidaan teemoitella, ja sen avulla aineistoa tulkitaan ja analysoidaan (Koski 2011, 145). Eskola ja Vastamäki (2010, 43) toteavat, että teemahaastattelussa käyttökelpoinen teemoittelutapa on järjestellä kaikkien haastateltavien vastaukset uudelleen teemojen alle ja tämän jälkeen jokainen teema käydään vastaus kerrallaan läpi ja analysoidaan. Tarkoituksena on löytää jokaisesta teemasta tutkimuskysymykseen vastauksen osasia, peilaten aineistoa ja teoriaa toisiinsa (Koski 2011, 145). Pelkkä analysointi ei kerro tutkimustuloksista, vaan näistä on pyrittävä tekemään synteesejä. Synteetit tuovat vastaukset annettuihin kysymyksiin, nivovat pääkohdat yhteen ja auttavat johtopäätösten teossa. (Hirsjärvi ym. 2007, 222–225.)

Tyttöjen nauhoitetut teemahaastattelut litteroitiin ja litteroinnin jälkeen jaottelimme tyttöjen haastattelumateriaalin kolmen teeman mukaisesti. Käytimme jaottelun pohjana Gutierrezin, Parsonsin ja Coxin (1998, 20) kolmitasoista taulukkoa, jossa valtaistumisen nähdään toteutuvan yksilön, ryhmän ja yhteisön tasolla. Halusimme löytää vastauksia siihen, kuinka tytöt kokivat valtaistumisensa ja millä eri tasoilla sen voidaan esittää toteutuneen. Tyttöjen kokemusten jaottelu tällä tavoin on osittain teennäistä, sillä puheessaan tytöt linkittävät asioita keskenään ja luonnollisesti kokemuksista puhutaan usean eri tason kautta. On myös selvää, että esimerkiksi valtaistuminen itsetietoisuuden tasolla voi aikaansaada muutoksia omassa käytöksessä niin, että valtaistuminen ”valuu” tai ”kasvaa” myös ryhmän tai yhteisön tasolle. Vastauksista tehtiin yhteenvetotaulukko valtaistumisesta eri tasoilla. Jokaisen tytön kokemukset valtaistumisesta olivat yksilöllisiä ja ainutlaatuisia, tuloksia tyttöjen haastatteluista avaamme kappaleessa yhdeksän tarkemmin.

Ohjaajien haastattelut analysoitiin samoin kuin tyttöjen; litteroidut haastattelut jaoteltiin kolmen teeman mukaisesti. Yhtenä teemana oli ohjaajien näkemys menetelmän toimivuudesta ryhmään osallistuneiden tyttöjen kannalta, toisena teemana ohjaajien tulkinnat tyttöjen valtaistumisesta ja kolmantena taidelähtöisten menetelmien käyttö lastensuojelussa. Ohjaajien vastauksista tehtiin myös yhteenveto- taulukko, ja haastatteluista esiin nousseet tulokset avaamme luvussa kymmenen.

Tutkimuspäiväkirjoista ja havainnointilomakkeista etsimme teemoittelun avulla keskeisiä asioita tyttöjen valtaistumiseen liittyen, joista kävimme keskusteluja koko tutkimusprosessin ajan. Vaikka päiväkirjojen ja havainnoinnin avulla kerättyä aineistoa ei ole tuotu kaikilta osin tutkimuksessa esille, se on toiminut tukenamme kun analysoimme teemahaastatteluja. Teimme tulkintoja ja johtopäätöksiä tyttöjen ja ohjaajien teemahaastattelujen tuloksista, nämä kirjoitimme auki lukuun yksitoista.

Kirjallisten anonymien palautteiden analysoinnissa käytettiin sisällön analyysia, analysoimme palautteiden sisällön luokittelemalla vastaukset. Tytöt antoivat palautetta meistä ryhmän ohjaajina, ryhmässä toteutetuista tehtävistä sekä ryhmäta- paamisista. Lisäksi palautteissa oli viitteitä tyttöjen valtaistumisesta uusien koke- musten saamisen, rohkaistumisen ja tietoisuuden heräämisen kautta.

9 RYHMÄN KULKU

Ryhmä kokoontui kaikkineen yhdeksän kertaa, joista kuusi kertaa oli työskentelyä taidelähtöisten menetelmien keinoin valitsemiemme teemojen parissa. Teemat olivat mennyt eli sijoituksen alku, nykyhetki eli tämä hetki lastensuojeluyksikössä, sekä tulevaisuus eli tuleva lähtö lastensuojeluyksiköstä. Jokaisen yksittäisen teeman käsittelyyn oli varattu aikaa kaksi ryhmätapaamiskertaa. Kolme muuta tapaamiskertaa koostuivat aloituskerrasta, näyttelyn esillelaitosta sekä lopetuskerrasta. Tapaamispäivä oli aina tiistai, ja päivä valikoitui sen mukaan, ettei ryhmään osallistuvilla tytöillä ollut sinä päivänä harrastuksia tai muita menoja. Ryhmän tapaamiset kestivät reilusta tunnista kolmeen tuntiin, keskimäärin tapaaminen kesti noin puolitoista tuntia.

Teimme ryhmätapaamisille suunnitelmarungot, jotka koostuivat useasta osasta; jokaisen tapaamisen alussa ja lopussa käytiin läpi ”fiiliskierros”, jokaisella osallistujalla oli oma aloituksen vetovuoro ja suunnittelemamme teeman alustukset tytöt tekivät ryhmissä. Ryhmätehtävien jälkeen tytöt työstivät itsenäisesti varsinaisen teeman mukaisia tehtäviä ja lopuksi keräsimme kirjallisen palautteen tytöiltä.

Käytimme taidelähtöisessä työskentelyssä lastensuojeluyksikön omia materiaaleja ja toimme myös omia materiaalejamme tyttöjen käytettäväksi. Materiaalit koostuivat erivärisistä kartongeista, papereista, maaleista ja kynistä. Tämän lisäksi tyttöjen käytössä oli kattava kokoelma nauhoja, nappeja, tapetinpaloja, aikakausilehtiä, kirjoja, kimalteita, höyheniä, helmiä, kertakäyttökamerat, pahvilaatikot, rautalankaa ja laudan paloja. Ennen ryhmätapaamisten alkua asetimme kaikki tarjolla olevat materiaalit työskentelytilaan esille ja ne olivat ryhmäläisten vapaassa käytössä. Lastensuojeluyksikkö kustansi pahvilaatikot, kertakäyttökamerat ja filmien teettämiset sekä lopetuskerran ruoat.

Ryhmätapaamisissa tytöt käyttivät kuvallista ilmaisua. Jokaisen tapaamiskerran aikana tytöt tekivät vähintään yhden oman tuotoksen, jonka pystyi säilömään itselleen muistoksi omaan tarina laatikkoon. Tapaamisten aikana tehdyt ryhmätuotokset jäivät meille, ja ne olivat lopulta kaikki taidenäyttelyssä esillä. Emme rajoittaneet tyttöjen tapaa tuottaa kuvallisia teoksia, sillä halusimme tarjota tytöille täyden vapauden työstää omaa tarinaansa juuri sellaisin keinoin ja materiaalein kuin mikä

itsestä tuntui mieluisimmalta. Halusimme tällä antaa tilaa tyttöjen mielikuvituksen ja luovuuden monipuoliselle käytölle. Ainoa poikkeus oli nykyhetki teeman ympärille ideoimamme valokuvaus, jolloin tytöt kuvasivat viikon ajan kertakäyttökameroilla itselleen merkityksellisiä asioita arjestaan. Kysyimme tyttöjen mielipidettä ideasta etukäteen ja tyttöjen suhtautuminen oli hyvin innostunutta, joten otimme valokuvauksen osaksi suunnitelmaa. Jokaisella tytöllä oli mahdollisuus pitää ryhmän aloitusvuoro. Tällöin aloitusvuorossa oleva tyttö sai esittää muille ryhmäläisille, jonkin itselle tärkeän tai merkityksellisen asian. Emme rajanneet millään tavoin esitysmuotoa, vaan ennemminkin kannustimme erilaisiin taidelähtöisiin ilmaisukeinoihin. Me ohjaajat osallistuimme myös oman aloitusvuoron pitämiseen.

Kuvauksemme ryhmän kulusta pohjautuu suunnitelmarunkoon, ryhmän aikana tekemiimme havainnoiteihin ja kirjoittamiimme tutkimuspäiväkirjoihin. Kuvauksen taustalla on myös käytetty ryhmätapaamisillamme ottamia valokuvia muistin tukena. Olemme pyrkineet tuomaan kuvauksessa esiin mahdollisimman monipuolisesti ja avoimesti kaikki oleelliset ryhmissä tapahtuneet asiat esille.

Ensimmäinen tapaamiskerta: aloituskerta ja tutustuminen. Ensimmäisen kerran tarkoituksena oli selvittää tytöille mitä tutkimus ja opinnäytetyö ovat, kertoa ideoimastamme ryhmästä, sen tarkoituksesta ja tavoitteesta, kysyä haluavatko tytöt osallistua ryhmään sekä esitellä itsemme tytöille. Vastaanotto oli odottava, jännittänyt ja utelias – meitä varten oli leivottu muffineja ja keitetty kahvit. Tytöt suhtautuivat meihin asiallisesti ja kuuntelivat tarkasti kertomaamme, kysyivät tarkentavia kysymyksiä ja esittivät omia näkemyksiään.

Korostimme erityisesti sitä, että ryhmään osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Lisäksi vakuutimme, että tyttöjen ei tarvitse esitellä tai puhua työstämistään tuoksista, kuin sen verran mikä itsestä tuntuu hyvältä ja he voivat halutessaan olla kertomatta yhtään mitään. Tytöt suhtautuivat erityisen positiivisesti siihen, ettei kyseessä ole perinteinen keskusteluun pohjautuva ryhmä, vaan omaa tarinaa työstetään taidelähtöisin menetelmin.

Eryteisesti painotimme tytöille osallistumisen oikeutta ja mahdollisuutta; ryhmässä käsiteltäviin teemoihin ja ehdottamiimme tehtävänantoihin on aina oikeus ja mahdollisuus vaikuttaa. Kannustimme tyttöjä kertomaan, mikäli jokin aihe tai tehtävä

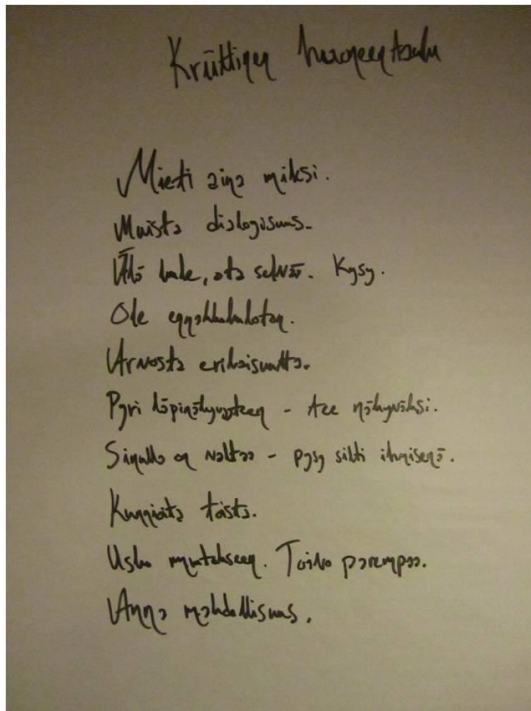
on epämieluisa tai jos heillä on omia ehdotuksia aiheiden tai tehtävien suhteen. Kuvailimme oman tarinan rakentamisen olevan yksilöllinen kokemus, ja annettuja ehdotuksia tehtävistä on mahdollisuus muokata itse haluamaansa suuntaan.

Me ohjaajat esittelimme valokuvien avulla itsemme menneisyys- nykyhetki- tulevaisuus teemoin. Tytöt kuuntelivat keskittyneesti esittelymme ja katselivat uteliaana tuomiamme kuvia, sekä esittivät muutamia kysymyksiä joita esittelymme herätti. Tytöille jaettiin tutkimuslupapaperit, jotka he palauttaisivat täytettyinä seuraavalle tapaamiskerralle mikäli haluavat osallistua ryhmään.

Kysyimme tytöiltä, ovatko he kiinnostuneita osallistumaan ryhmään ja kolme tytöistä ilmoittivat heti haluavansa olla ryhmässä mukana. Yksi tytöistä epäröi, sovimme että hän saa pohtia osallistumistaan ja kertoa ensi kerralla päätöksensä osallistumisesta. Lisäksi kerroimme vielä, että tytöillä on mahdollisuus olla osallistumatta tapaamisiin tai osallistua niihin oman mielenkiinnon mukaisesti. Sitoutuminen ryhmään ei tarkoita, että jokainen tehtävä olisi pakko tehdä, taikka että paikalle olisi tultava kipeänä.

Kuvailimme tytöille opinnäytetyön keskeisiä käsitteitä sekä kerroimme mitä tutkimus, opinnäytetyö ja haastattelu tarkoittavat. Kerroimme että heillä on mahdollisuus lukea opinnäytetyö ennen sen valmistumista, ja että he saavat myös lukea ryhmäkerroilla tekemämme havainnot. Mikäli tytöillä olisi jotakin kommentoitavaa havainnoista tai muutostoiveita opinnäytetyön sisällön suhteen, ottaisimme heidän näkemyksensä vakavasti huomioon.

Teimme itsellemme ”kriittisen huoneentaulun” joka jätettiin tapaamistilaan muistutamaan meitä siitä, kuinka haluamme toimia ohjaajina ryhmätapaamisissa.

Kuva 1. Kriittinen huoneentaulu

Kävimme läpi meidän ohjaajien työnjaon, jossa toinen toimii vuoroin ohjaajana ja toinen havainnoijana sekä tulevien tapaamiskertojen aikataulun ja käsiteltävät teemat. Nämä kirjattiin isolle paperille, joka ripustettiin ryhmätyöskentelytilan seinälle huoneentauluksi. Tähän huoneentauluun tytöt kirjasivat omat odotuksensa meidän ohjaajien toimintaa kohtaan sekä yhteiset toimintatavat jotka edesauttavat sitä, että kaikkien on hyvä olla ryhmässä. Tytöt olivat aktiivisia ja innokkaita luomaan yhteisiä toimintatapojaan ja heidän intoaan oli ilo seurata. Olimme ajatelleet, että hankkisimme tytöille kansiot johon he voisivat kerätä ryhmän aikana työstämänsä tuotokset. Yksi tytöistä ehdotti kansioiden sijasta laatikoita ja muut tytöt olivat samalla kannalla. Olimme otettuja tyttöjen aktiivisesta osallistumisesta, rohkeudesta esittää omia toiveitaan ja yleisesti positiivisesta suhtautumisesta meihin.

Odotukset korkealla ekan tapaamisen jälkeen. Kaikkien tyttöjen asenne positiivinen ja kommentit positiivisia, ainoastaan **** oli kovin hiljainen, oli sanonut ohjaajalle ettei aio osallistua. Nyt kysyttäessä, haluatko tytöt osallistua hän ei vastannut mitään. Jäi tapaamisen loppu paikalle seuraamme, mutta ei kysyttäessä ollut mitään mielessä. Hie-man vaivaa, haluaako osallistua vai ei. Kenties nyt vaikeassa asemassa kun jo kerran sanonut että ei halua osallistua, nähdään kuinka käy. (Tutkimuspäiväkirja 7.10.14.)

Toinen tapaamiskerta: sijoituksen alku. Toisella tapaamiskerralla tunnelma oli alussa odottava. Teeman alustus oli *Tunteet, kokemukset, ajatukset sijoituksen alussa tai kun tulit lastensuojeluyksikköön ensimmäisen kerran*. Ensin tilaan laskeutui hiljaisuus ja vakavuus, tytöt katsahivat toisiaan tietävällä ilmeellä ja ilman enempiä tarkennuksia ohjaajalta odottamatta kolme tytöistä alkoi kirjoittaa ja piirtää yhteiselle paperille. Meille välittyi tilanteesta tunne, että ikään kuin sanat jotka he kirjoittivat, olisivat olleet heidän kielensä kärjessä, sanat joita ei ole saanut sanoa, mutta nyt oli se tilaisuus.

Tyttö, joka oli osallistumisestaan epävarma, saapui ryhmään ja toi mukanaan vanhempinsa allekirjoittaman tutkimuslupalapun. Tyttö oli hiljainen, ei osallistunut ryhmän yhteiseen tuotokseen eikä myöskään innostunut yksilötehtävästä. Hän osallistui omalla tavallaan; seuraamalla muiden tekemistä ja puheita sekä koristelemalla oman laatikkonsa ja asettamalla itselleen jopa kaksi tavoitetta ryhmän ajaksi.

Kuva 2. Oma tarina –laatikko

Tämän kertainen teema oli *”Mitä sanoisin tuolle tytölle, joka olin sijoituksen alussa?”*. Tytöt tarttuivat saman tien aiheeseen ja töitä tehdessä vallitsi hiljaisuus, sillä kaikki keskittyivät omaan aiheeseensa. Kukin tyttö sai oman kannellisen pahvilaitikon tuotostensa säilytystä varten. Jokainen tyttö työsti maalein, erilaisin paperein, tarroin, tapetein ja kirjoituksin persoonallisen laatikon.

Tytöt miettivät henkilökohtaiset tavoitteet, johon tähtäisivät ryhmäkertojen aikana. Nämä tavoitteet tytöt liimasivat pahvilaatikon kannen sisäpuolelle. Näin tavoitteet kulkisivat konkreettisesti aina mukana ja niihin olisi helppo palata tulevilla kerroilla.

Yllätti, että tytöt oli ok ehdotukseni suhteen kirjata yhteiselle lapulle omia fiiliksiä huostan alusta. Se oli huikea tilanne; tunteet oli vahvoja ja negatiivisia: surullinen, pelko, epäluulo. Lisäksi kaksi kuvaa jossa silmästä valuva kyynel ja ukkeli joka kiljui OMG. Tämä pysäytti; tiesin että tällaisia tunteita lastensuojeluun tulevilla nuorilla ja lapsilla on, en vain osannut odottaa että nämä tytöt näin rohkeasti ja vaivattomasti tuovat omansa esille. Kun kaikki on paperilla, se muuttuu myös todeksi. Ilmapiiri on hetken hiljainen ja vakavoitunut; ikään kuin huomautta olisi paljastettu jotain salaista. (Tutkimuspäiväkirja 21.10.14.)

Kerroimme tytöille, että toivomme jokaisen tapaamisen päätteeksi heidän antavan meille nimettömän kirjallista palautetta. Palautteen lisäksi samaan yhteyteen voi kirjoittaa toiveita, ideoita, kysymyksiä ja pois lähtiessä tipauttaa laput palautelaitikkoon.

Lisäksi kerroimme ryhmäkerran lopuksi vielä tulevasta valokuvaamiseen liittyvästä tehtävästä ja jaoimme tytöille kertakäyttökamerat sekä annoimme lyhyen ohjeituksen niiden käytöstä. Kävimme fiiliskierroksen läpi, tytöt antoivat palautteet ja ehdotimme näyttelyä ryhmän tuotoksista tytöille. Korostimme ettei näyttelyyn tarvitse laittaa kaikkia teoksia esille. Tytöt eivät ottaneet kantaa näyttelyideaan ja jättimme asian hautumaan.

Olen ylipäättään yllätynyt ja hämilläni siitä tunnelmasta, joka tilassa vallitsi tyttöjen työskennellessä: rauha, keskittyminen, asian tosissaan ottaminen ja into väreilee ilmassa. Tekisi mieli melkein itkeä. (Tutkimuspäiväkirja 21.10.14.)

Kuva 3. Oma tarina –laatikko

Kolmas tapaamiskerta: sijoituksen alku. Tytöistä hiljaisin tuli ennen aloitusta kysymään, tarvitsemmeko apua alkuvalmisteluissa. Tyttö ja toinen meistä laitoivat tiloja valmiiksi ja jutustelivat niitä näitä ennen ryhmän alkua. Olimme pohtineet, onko työllä halua olla ryhmässä mukana, tämä oma-aloitteinen avun tarjoaminen antoi vaikutelman innokkaasta, mutta ryhmässä ujosta tytöstä.

Lastensuojeluyksikön ohjaaja oli kertonut meille ennen ryhmän alkua, ettei yksi tytöistä halua osallistua ryhmään. Ohjaaja toivoi, että tyttö osallistuisi sillä hän on tehnyt huomion, että tyttö on ollut selkeästi paremmalla tuulella ryhmien jälkeen. Toinen meistä kävi juttelemassa tytölle painottaen sitä, että pakko ei ole osallistua, mutta olisi kiva jos hän tulisi kokeilemaan ryhmässä oloa, kuuntelisi teeman ja päättäisi sitten, jääkö vai ei. Tyttö saapui ryhmään ja oli aikaisempiin kertoihin verrattuna vaisumpi ja selkeästi oli nähtävissä, ettei hänen olonsa ollut hyvä. Ryhmän edetessä hän otti enenevässä määrin kontaktia muihin ja osallistui ryhmässä tapahtuvaan toimintaan.

Ryhmän alussa oli havaittavissa, että tunnelma oli toisenlainen kuin viimeksi, ikään kuin ryhmässä väreilisi sähköinen tunnelma. Tytöt olivat jakautuneet kahteen kaksikkoon ja vaikutti, että taustalla saattaisi olla jotain keskinäistä kismaa. Fiiliskierroksella käytetyt napit saivat osakseen negatiivista palautetta yhdeltä tytöltä. Sanoimme, ettei nappeja ole välttämättömyys ottaa, vaan fiilikset voi kertoa

ilman niitäkin. Ryhmän jälkeen päätimme, että kokeilemme jatkossa jotain muuta tapaa käydä fiilikset läpi nappien sijasta.

Pyysimme tyttöjä katsomaan viime kerralla kirjaamiansa tavoitteita, kehoitimme heitä pohtimaan keinoja tuon tavoitteen saavuttamiseksi ja kirjaamaan ne muistiin. Annoimme tyttöjen silmälähtäväksi viimekertainen yhteistuotoksen, johon he kokosivat lastensuojeluyksikköön tulon herättämät tuntemukset. Esitimme tähän aiheeseen liittyvän jatkokysymyksen; *kuinka näihin esille tulleisiin tunteisiin olisi voitu saada "helpotusta"?* Aihetta seurasi hetken hiljaisuus ja vakavuus.

Tytöt aloittivat yhteisen tuotoksen työstämisen ja tuotosta tehdessään he unohtivat hetkeksi keskinäiset kismat. Hiljaisiin tytöistä seurasi muiden työskentelyä, ottamatta osaa kirjoittamiseen. Yksi tytöistä kertoi, miten kamalaa oli hetki kun tuli ensimmäistä kertaa taloon ja kaikki hymyilivät ja miten tuntui suorastaan pelottavalta kun tulon suhtauduttiin asenteella "kiva kun tulit". Tästä kehkeytyi tyttöjen kesken intensiivinen keskustelu ja tytöt jakoivat kokemuksiaan ohjaajien ensikohtaamisista. Osallistuimme tyttöjen keskusteluun ja pohdimme puolin ja toisin toisen asemaan astumista; miltä tuntuu olla ohjaaja, entä miltä tuntuu olla nuori.

Yksilötehtävänä tällä kerralla oli *Positiivinen muisto sijoituksen alkuun liittyen; kokemus, ihminen, tapahtuma, tunne?* Tytöt työstivät tuotoksiaan jälleen innokkaina, he hakivat meiltä tukea ja huomiota. Osa tytöistä myös esitteli avoimesti omia tuotoksiaan muille.

Ryhmän jälkeen yksi tytöistä auttoi paikkojen siivoilussa. Samalla hän kertoi että tyttöjen välillä oli riitaa, ja pyysi meitä puhumaan asiasta lastensuojeluyksikön ohjaajalle jotta tilanteeseen saataisiin muutos. Tämä selitti osaltaan tämän kertaisen ryhmän sähköisen ilmapiirin. Kerroimme lastensuojeluyksikön ohjaajalle tyttöjen kinasta ja hän lupasi jututtaa tyttöjä välittömästi asian tiimoilta.

Jäin miettimään, kuinka hyvin yksikön ohjaajat suhtautuvat meihin ja tutkimukseen; ryhmälle annetaan työrauha, meillä on todella hyvät tilat käytettävissä ja kommunikointi ohjaajien kanssa on sujuvaa. Ohjaajat suhtautuvat ryhmään ja tyttöjen siihen osallistumiseen kannustavasti. Kiva huomata, ettei ryhmä ole ohjaajille yhdentekevä asia. (Tutkimuspäiväkirja 28.10.14.)

Neljäs tapaamiskerta: nykyhetki. Ennen ryhmän aloitusta lastensuojeluyksikön ohjaaja kertoi yhden tytöistä ilmaisseen, ettei osallistu tämän kertaiseen ryhmään. Ohjaaja ehdotti, että jos me kävisimme vielä puhumassa tytön kanssa ja ohjausvuorossa oleva ohjaaja kävi juttelemassa. Tyttö kertoi paskoista fiiliksistä, jotka ovat vaivanneet muutaman päivän sekä ajatuksista jotka jumittavat sekä kiertävät kehää. Hän myös kertoi, ettei halua tulla, koska pilaisi muiden olon ryhmässä. Ohjaaja kertoi tytölle, ettei ole pakko osallistua kuten tyttö tietää, mutta voisi tietysti vaikka kokeilla mukaan tuloa, josko ryhmä antaisi muuta ajateltavaa. Tyttö kuitenkin oli sitä mieltä, ettei osallistu. Ryhmä ehti jo aloittaa kun tyttö koputti oveen ja tuli sisään litimärkänä, sillä oli kastunut vesisateessa käytyään kaupassa. Loppufiiliskierroksella hän valitsi harmaan paperin ja totesi *”mul oli musta väri alussa, parani fiilis.”*

Tytöt olivat iloisella ja puheliaalla tuulella, viime kerran riidasta ei ollut enää tietoaakaan. Tällä kertaa kävimme vahaliitujen avulla fiiliskierroksen läpi. Selkeästi näytti siltä, että tytöt tykkäsivät vaihtelusta. Yksi tytöistä kertoi aamuisesta koulusta myöhästymisestään ja siihen liittyvistä seikoista. Tämä aihe sai aikaan intensiivisen keskustelun johon kaikki ryhmäläiset osallistuivat. Heidän keskustelunsa aihe sattui osumaan yksiin tälle kerralle suunniteltuun teeman alustukseen: *Mitä hyvää yksikössä/työntekijöissä on? Kuinka laitoksen arkea voisi vielä parantaa?* Alustava ideamme oli keskittyä ainoastaan hyviin puoliin, mutta yksi tytöistä ehdotti kahta paperia, johon toiseen he kokoaisivat positiiviset ja toiseen negatiiviset puolet ohjaajista. Kun totesimme, että tämä on hyvä ajatus, yksi tytöistä katsoi yllättyneenä ja kysyi voivatko he todella kirjoittaa myös negatiivisia asioita. Samankaltaiset kokemukset yhdistivät tyttöjä ja tuotosta tehdessään he jutustelivat aiheesta keskenään. Myös ryhmän hiljaisin tyttö osallistui keskusteluun ja kirjoitti omia ajatuksiinsa papereihin.

Tämän kertainen yksilötehtävän teema oli: *”MINÄ olen Paras MINÄ! Missä olen hyvä ja vahva? Mikä tässä hetkessä on hyvin?”* Tytöt ottivat jälleen meihin kontaktia ja hakivat meistä tukea sekä palautetta omista luonteistaan. Kaksi tytöistä tekivät kaksi työtä, toisen siitä millainen on ja toisen siitä millainen haluaisi olla. Tytöt esittelevät töitään toisillensa ja meille entistäkin avoimemmin. Ehdotimme uudestaan näyttely ideaa, idea sai kannatusta ja tytöt totesivat että etenkin tämän kerran

tuotokset on laitettava esiin, jotta ohjaajatkin ne näkisivät. Sovittiin että 2.12. tulemme ”ylimääräisen” kerran tapaamaan tyttöjä ja tuolloin valitaan ja laitetaan työt esille lastensuojeluyksikön aulaan.

Itsellä on melkoinen tunneähky. Paljon tavaraa tulee kerralla, monenlaista. Ajatuksia herättelevää keskustelua, tyttöjen jutut ja tilanteen intensiteetti jää mieleen pyörimään. Aivan kuin juuri tätä olisi odotettu; että saa sanoa ääneen mitä ajattelee – vihdoinkin lupa! (Tutkimuspäiväkirja 4.11.14.)

Viides tapaamiskerta: tulevaisuus. Alkuperäisen suunnitelman mukaan viidennellä kerralla oli tarkoitus käsitellä tyttöjen ottamien kuvien avulla nykyhetken tärkeitä asioita, kuvien teettäminen vei kuitenkin odotettua kauemmin ja jouduimme muuttamaan suunnitelmaa. Kuulimme lastensuojeluyksikön ohjaajalta ennen ryhmän aloitusta, että tytöillä on takana vaikeat viikonloput ja yhdellä tytöistä on lisäksi ollut samana päivänä toisaalla jokin konflikti ystävänsä kanssa. Kaikki tytöt olivat alussa mukana, mutta lopulta kaksi tytöistä poistui ryhmästä kysytyään ensin luvan.

Kysyimme olisivatko tytöt halukkaita kertomaan tavoitteistaan. Kolme tytöistä kertoi omista tavoitteistaan, niihin pääsystä ja keinoista päästä niihin. Keskustelun avoimuus yllätti meidät. Yksi tytöistä kertoi hiljaisella äänellä hänen tavoitteensa olevan se, että uskaltaisi sanoa omat mielipiteensä muille. Tyttö jatkoi, että oli tähän tavoitteeseen jo päässytkin mutta siitä oli seurannut ikävyyksiä, hän kuvaili tapahtuman koulussa jossa oli haistatellut opettajalle ja saanut siitä sanktion. Puhuimme pitkään siitä, miten ilmaista asiat ja omat näkemykset niin, ettei loukkaa ketään ja että tulee oikein ymmärretyksi.

Tämän kerran yksilötehtävän teema oli *Tulevaisuuden muistelu*. Kaksi paikalla ollutta tyttöä työstivät teemaa ja kumpikin esitteli tuotoksensa meille. Keskustelimme heidän tuotoksistaan pitkään ja aikaa jäi myös muunlaiseen jutusteluun. Keskustelut liikkuivat enimmäkseen teeman mukaisesti tulevaisuuden suunnitelmassa, opiskelussa ja vapaa-ajan aiheissa. Ilmapiiri oli rento ja rauhallinen. Tytöt puhuivat myös henkilökohtaisista asioistaan avoimesti.

**** ja **** saivat enemmän huomiota ja olivat vapaammin. Juttelimme heidän tulevaisuuden suunnitelmista ja kumpikin näytti tuotoksensa.

Tuntui mukavalta kun tarjoutui tämänlainen keskusteluhetki vaikka harmillista et 2 muuta tyttöä uupui. (Tutkimuspäiväkirja 11.11.14.)

Kuudes tapaamiskerta: nykyhetki. Alussa kaikki tytöt olivat läsnä, yksi tytöistä kertoi näreissään aikaisemmin sattuneesta välikohtauksesta ja totesi että menee selvittämään asiaa omaohjaajansa kanssa lisää. Häneltä käytiin kysymässä tuleeko hän ryhmään, mutta tyttö totesi, ettei halua tulla. Yksi tytöistä oli flunssassa, mutta osallistui silti ryhmään.

Tytöt saivat kertakäyttökameroillaan ottamat kuvat ja selasivat niitä innostuneina. Yksilötehtävän teemana oli *Minun arkeni* ja tytöt tekivät kuvien pohjalta tuotoksen jonka aiheena oli itselle merkitykselliset asiat arjessa. Kuvat olivat selkeästi merkityksellisiä tytöille ja niitä esiteltiin kaikille innoissaan ja ylpeinä. Yksi tytöistä ei ollut ollut kotilomilla ja hän halusi käyttää myös kuvia joissa on perheenjäseniä, joten hän haki huoneestaan lisää valokuvia. Saimme nähdä tytön lapsuuskuvia, joita hän esitteli innostuneena ja kertoi samalla lapsuudestaan.

Tehtävä oli selkeästi mieleinen ja tytöt uppoutuivat omiin töihinsä. Välillä yksi tytöistä luki meille pöydällä olevasta aforismikirjasta muutamia sitaatteja, kaikki tytöt käyttivät tarjolla olevia runo ja aforismikirjojen sitaatteja omiin töihinsä. Tytöt esittelivät töitään avoimesti ja ylpeästi, he myös pohtivat tulevaa näyttelyä ja miettivät että nämä työt voisivat olla hyviä esitellä näyttelyssä. Tunnelma oli kepeä ja iloinen, tytöt olivat avoimia ja rohkeita.

Tuntui kivalta kun erityisesti **** innostu kaivelemaan huoneensa kätköistä muitakin kuvia. Juttelin hänen kanssaan kahdesta niistä kuvasta. Toisessa hän on pieni ja kalju ja toisessa prinsessa. (Tutkimuspäiväkirja 18.11.14.)

Seitsemäs tapaamiskerta: tulevaisuus. Sama tyttö joka viimeksi poistui ryhmästä, oli ilmaissut lastensuojeluyksikön ohjaajalle, ettei halua osallistua tämän kertaiseen ryhmään. Ohjausvuorossa oleva ohjaaja meni juttelemaan tytön kanssa vielä ennen alkua, vieden samalla tytölle hänen ottamansa kuvat. Keskustelua käytiin siitä, mitä olimme viime kerralla kuvista tehneet ja mitä tällä kertaa on luvassa. Tyttö osoitti tämän jälkeen myönteisempää kantaa ja sanoi, ettei tahdo pitää omaa aloitustaan, sillä hänelle oli eräs ryhmän tytöistä kommentoinut aikaisemmin jotain negatiivissävyyistä siitä kappaleesta minkä hän olisi halunnut muiden ryhmäläisten

kuulevan omana aloitusvuoronaan. Ohjaaja sanoi, ettei hänen tarvitse pitää aloitusvuoroa jos siltä tuntuu. Tyttö osallistui ryhmään, mutta ei pitänyt omaa aloitusvuoroaan.

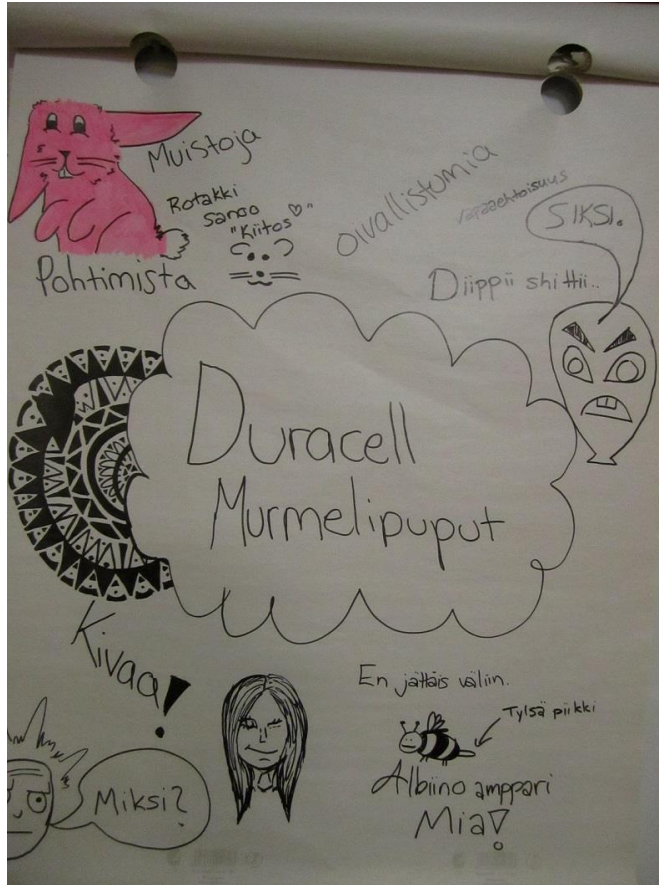
Kehotimme tyttöjä katsomaan laatikon kanteen liimatut tavoitteensa ja miettimään saavuttivatko he omat tavoitteensa, kuinka he pääsivät tavoitteisiin ja oivalsivatko he jotain uutta itsestään ryhmän aikana. Tytöt kirjoittivat vastauksensa paperille jonka liimasivat laatikon kanteen, tavoitteiden viereen. Yksi tytöistä kertoi työskentelyn lomassa menneisyyden pohtimisen olleen parasta antia, sillä se sai hänet ajattelemaan eri tavoin laitokseen tulosta.

Viimeisellä työskentelykerralla toimintaamme oli seuraamassa tarkkailijan roolissa lastensuojeluyksikössä harjoittelussa ollut opiskelija. Harjoittelija oli kysynyt osallistumisluvan tytöiltä ja tytöt olivat vastanneet myöntävästi. Teeman alustuksena oli tällä kertaa: *Millainen on hyvä lähtö lastensuojeluyksiköstä? Kuinka odotat sen tapahtuvan?* Tämän yhteistuotoksen työstäminen vaikutti haasteelliselta. Mietimme onko aihe liian haastava, häiritseekö tyttöjä harjoittelijan läsnäolo vai vaikuttiko yhden tytön sanallisesti ilmaistu negatiivinen asenne lähtöä ja yksikköä kohtaan siihen, etteivät muut uskaltaneet ilmaista ajatuksiaan aiheesta. Ryhmätuotoksen anti jäi niukaksi ja päätimme ottaa tehtävän esiin vielä seuraavalla kerralla, sillä meitä jäi vaivaamaan uskalsivatko kaikki ilmaista ajatuksiaan. Kangertelevasta alusta huolimatta aiheesta heräsi kuitenkin keskustelua ja välillä tytöt jopa naureskelivat.

Mukana oli opiskelija. Mä ite unohdin sen olemassaolon, mut pakostaki mietin mikä vaikutus sillä on ryhmään...uskon et se väistämättä muuttaa tilannetta jotenki. [---] Lähtö lasusta...kankeaa..mietin oliko aihe vaikea, sellanen mitä ei oo noin tarkasti miettiny vai vaikuttiko yhden tytön negatiivinen asenne niin paljon et muut ei uskaltanu. Mietin sitäki et ilmasinko jotenki väärin asian. (Tutkimuspäiväkirja 25.11.14.)

Terveiset itselleni tulevaisuuteen oli tämänkertainen yksilötehtävän teema ja tytöt tarttuivat töihin kukin omalla tavallaan. Yksi tytöistä oli edelleen flunssassa, hän kävi lepäämässä huoneessaan tehtyään yksilötehtävänsä ja palasi takaisin ryhmän lopetusosioon. Lopuksi juttelimme tyttöjen kanssa ryhmän annista ja kokemuksista ryhmässä, tytöt tekivät vielä yhteistuotoksen joka toimi yhteisenä palaut-

teena meille. Tytöt ideoivat vielä suunnitelman lopetuskerralle, joka sisälsi ruoanlaittoa ja elokuvan katselua yhdessä. Kerroimme vielä pääpiirteittäin mistä tulevassa tyttöjen yksilöhaastattelussa on kyse, ja miten haastattelu toteutetaan.

Kuva 4. Tyttöjen yhteinen palaute ryhmästä

Kahdeksas tapaamiskerta: näyttelyn esillelaitto. Tytöt saapuivat paikalle iloisin mielin ja alkoivat työstää kartongeille otsikoita, joiden "alle" kerättiin tyttöjen tekemät tuotokset teemoittain. Olimme jännittäneet, miten tytöt lopulta uskaltavat osallistua näyttelyyn ja kaksi tytöistä totesikin, etteivät tahdo laittaa näyttelyyn mitään esille. Toinen tytöistä oli aiemmin innokkaasti puhunut mitä töitään laittaa esille, mutta ilmeisesti hän oli tullut matkan varrella toisiin ajatuksiin. Totesimme, ettemme pakota ketään osallistumaan, ei haittaa vaikka mieli muuttuu ja että toki olisi kiva jos tytöt rohkenisivat edes yhden työn ottaa näyttelyyn. Samantien molemmat tytöistä hakivat yhdet työt ja tekivät vielä kehykset hakemilleen töilleen. Jälkikäteen hymyilytti, sillä toinen tytöistä oli valinnut näyttelyyn työn joka kertoi paljon hänestä. Kaikki tytöt osallistuivat näyttelyyn ryhmätöiden lisäksi myös yksin työste-tyillä tuotoksilla.

Kuva 5. Tulevaisuus teeman otsikko kartonki

Porukka paikalla hyvin fiiliksin ja tarttuivat otsikoiden tekoon. **** valitsi maalit ja intaantuu tekemään kädenjälkiä kartonkiin...ihana katsoa kun muut tytöt tekevät saman perässä. (Tutkimuspäiväkirja 2.12.14.)

Laittaessamme töitä esille aulaan, vain yksi tyttö osallistui keskittyneesti ja intensiivisesti töiden ripustukseen. Muut osallistuivat lähinnä kommentoiden ja kehuen töitä, tapaamisemme on venynyt reilusti tavanomaista pidempään ja kaksi tytöistä kävi välillä iltalenkillä. Ilmapiiri oli hieman jännittynyt, ja tytöt pohtivat kuinka ohjaajat suhtautuvat heidän töihinsä.

Yhdeksäs tapaamiskerta: ryhmän päättäminen. Seuraavana iltana näyttelyn esillelaitosta pidimme lopetuskerran. Tytöt saapuivat iloisin mielin paikalle ja yhteistuumin valmistetut hampurilaiset kävivät kaupaksi. Tunnelma oli lämmin, iloinen ja haikea samanaikaisesti. Tytöt saivat valita muutamasta elokuvasta mieleisimmän vaihtoehdon jonka katsoimme herkkujen kera. Elokuvan loputtua keskustelimme hieman elokuvasta, kiitimme tyttöjä ajasta jonka saimme ryhmän puitteissa viettää ja halausten saattelemana toivotimme toisillemme hyvät jatkot.

Näin **** uuden puolen. [---] Hän jättäytyi muun ryhmän ollessa paikalla, niin hieman näkymättömäksi ja ikään kuin odotti, että hänet kutsutaisiin ryhmään mukaan ja kyllä tyttö tulikin hampparille. Ilmapiiri rento ja jännä nähdä miten **** otti vastuun broiskuista. Hampparit maistui ja kivaa oli. Halasin kaikkia tyttöjä vielä lähtiessä ja tämä oli taas niitä tilanteita joita joskus aina on tullut työuran aikana...haikeus. Ihania ja upeita tyttöjä. (Tutkimuspäiväkirja 3.12.14.)

Suloinen tunnelma, todella rento. Nautittiin rauhasta, yhdessä olosta ja ihan vain siitä ettei enää "tarvitse tehdä mitään". Leffa herätti pientä pohdintaa, tytöt fiksuja ja ihania. Katkeransuloiset fiilikset lähtiessä. Kiitollisuuden tunne päällimmäisenä. Saatiin etuoikeus tutustua ja oppia tytöiltä paljon. (Tutkimuspäiväkirja 3.12.14.)

10 TUTKIMUSTULOKSET TYTTÖJEN HAASTATTELUISTA JA ANONYymeista PALAUTTEISTA

Kuvailemme tässä luvussa tyttöjen haastatteluista ja anonyymeista palautteista saadut tulokset tyttöjen valtaistumisesta sekä heidän kokemuksistaan oman tarinan narratiivisesta työstämisestä ryhmässä. Tytöt haastateltiin taidenäyttelyn esiläiläitön ja viimeisen tapaamiskerran jälkeisellä viikolla. Kahden tytön haastatteluista löytyi elementtejä valtaistumisesta kaikilla kolmella tasolla; yksilön sisäisellä, ryhmän välisellä sekä yhteisöllisellä tasolla. Kahden tytön kohdalla valtaistuminen jäi yksilön sisäiselle ja ryhmän väliselle tasolle. Keräsimme toisesta ryhmäkerrasta lähtien tytöiltä vapaamuotoisen, kirjallisen palautteen. Tytöt saivat tipauttaa ryhmäkertojen päätteeksi anonyymit palautteensa pieneen laatikkoon. Seitsemältä ryhmäkerralta kerättyjä palautteita kertyi 19 kappaletta.

10.1 Haastatteluista saadut tulokset

Neljästä tytöistä kolme harkitsi omien töidensä näyttämistä omaohjaajilleen. Yksi tytöistä uskoi, että voisi näyttää jopa kaikki tuotoksensa omaohjaajalleen. Etenkin kaksi tytöistä koki, että kotiutumisen ollessa lähellä, sijoituksesta olisi hyvä keskustella omaohjaajien kanssa. He kokivat että tuotosten näyttäminen olisi luonteva tapa ryhtyä keskusteluun menneistä ja tulevista.

Haastatteluissa kolme tytöistä kertoi avoimesti omista tavoitteistaan ryhmässä sekä niiden saavuttamisesta. Tavoitteet olivat hyvin henkilökohtaisia ja ne liittyivät omiin asenteisiin ja käytökseen tai laitoksessa elämiseen, tavoitteiden henkilökohtaisen tason vuoksi emme lähde tarkemmin niitä avaamaan tuloksissa. Tytöt kokivat päässeensä tavoitteisiinsa hyvin ryhmässä ja yksi tytöistä aikoi jatkaa omien tavoitteidensa parissa, sillä ne liittyivät laitoksessa asumiseen.

Tytöt kertoivat haastatteluissa olleensa tyytyväisiä meidän toimintaamme ohjaajina, kaksi tytöistä oli sitä mieltä, ettei mitään olisi tarvinnut tehdä toisin. Tytöt kokivat pitämämme esittelyt ja aloitusvuorot hyvinä; ne auttoivat tutustumisessa meihin ja niiden myötä syntyi kokemus siitä, ettei puhu aivan vieraille ihmisille. Ohjaajien

läsnäolo koettiin myös turvaa tuovaksi ja ketään ei haitannut se, että meitä oli kaksi ohjaajaa. Yksi tytöistä kuvasi, että ohjaaminen oli pariin kertaan sekavaa. Tyttö olisi halunnut ohjaajien roolien olevan selkeämpiä etenkin taidenäyttelyä koottaessa; hän koki että tuolloin ohjasimme samanaikaisesti ja se hämmensi häntä.

Ryhmätapaamisissa kolme tytöistä halusi vetää oman aloitusvuoronsa, kaikki tytöt valitsivat jonkun musiikkikappaleen jonka halusivat soittaa muille. Kaksi heistä kuvaili haastatteluissa aloitusvuoronsa kuvanneen heitä itseään, ja että he halusivat kertoa itsestään muille oman aloitusvuoronsa kautta. Yksi tytöistä taas halusi vaikuttaa ryhmän ilmapiiriin, luomalla positiivista ja iloista mieltä kaikille valitsemansa kappaleen avulla.

10.1.1 Valtaistuminen yksilön tasolla

Taidelähtöisten menetelmien käytöstä pitivät kaikki tytöt; taide välineenä oli tyttöjen mielestä jännittävä ja mahdollisuus värien käyttöön oli mieluisaa. Tytöt kokivat, että erilaisia materiaaleja oli riittämiin. Jollekulle taidelähtöinen ilmaisu oli luonnostaan ominainen ja helppo ilmaisutapa, ja toiselle tuli yllätyksenä oma innostus taiteen käytöstä oman tarinan rakennusvälineenä.

”Mun mielestä se oli tosi hyvä idea [taidelähtöisten menetelmien käyttö], koska kaikki ei sillee pysty puhuu. Nii soli mun mielestä tosi hyvä idea. Mun mielestä se oli ihan älyttömän mahtavaa. Ainaki mul on sillee että mä ilmasen itteeni paljon sillä, nii se oli mulle helppoo.” (Haastattelu 6./9.12.2014.)

Tytöt kokivat onnistumisen kokemuksia tarinaansa rakentaessaan. Vaikka käsitellyt teemat ja yksilötehtävät olivat myös raskaita ja haastavia, olo oli ryhmien jälkeen kuitenkin hyvä, ja raskaatkin aiheet koettiin käsittelemisen arvoisiksi. Usein myös ryhmän lopetukseen rutiiniksi muodostuneessa fiiliskierroksessa tuli samankaltaisia asioita esille; monesti tytöt kuvailivat olonsa paremmaksi ryhmän jälkeen kuin ennen sitä. Tytöt kuvailivat oman tarinan työstöä helpottavaksi kokemukseksi, lisäksi ryhmässä tuli työskenneltyä myös sellaisten kokemusten kanssa, jotka olivat aiemmin jääneet taka-alalle.

”Kylhän se oli siis välillä vähän ahistavaa mutta kuitenkin saanu muuttuu sen idean et vaikka se alussa ahisti nii lopussa ei. Ja kuitenkin ihan hyvä et tuli tehtyä tommonenki. --- Toki joitai oli vähä raskaski tehdä, mut kuitenkin sitte ku ne sai tehtyä nii oli iha hyvä fiilis. Kuitenki siellä tuli niitäki asioita mitä ei oo oikeesti käsitelty. Niinku just vaikka tänne tulo. Nii ei sitä oo jälkeempäin käsitelty sillee, ja nyt tuli käsitelty nii ihan hyvä.” (Haastattelu 6./9.12.2014.)

Tytöt kokivat yksilötehtävät hyväksi; niiden kautta tytöt oppivat itsestään uutta, tekivät ajatuksistaan konkreettisia tuotoksia joihin voi palata ryhmien jälkeen, sekä kykenivät kriittisesti tarkastelemaan myös omaa toimintaansa ja omia ennakkoluulojaan. Kahdelle tytöistä erityisesti tietyt tarinan rakentamisessa työstetyt teemat olivat tärkeitä ja merkityksellisiä käsitellä. Oman itsen tarkastelu johti myös oman käytöksen pohtimiseen ryhmässä ja sen jäsenenä. Sijoituksen alun käsittely toimi muisteluna, joka selvensi omia tunteita ja kokemuksia.

”Ehkä se tulevaisuus kuitenkin, herättäny eniten ajatuksia, kuitenkin ku ei oo ite tullu tehtyä mitää suunnitelmaa tai niinku näin. Päässä on tehny muttei oo mitään paperille laittanu, niin nyt ku tuli tehtyy nii ehkä se kuitenkin. Kuitenki se on nii lähellä, kotiutuminen. Hyvä oli et niinki tuli tehtyä, tuli jotain paperille.” (Haastattelu 6./9.12.2014.)

”Että vaikka onki sillee ollu vähä negatiivinen ohjaajia kohtaan sen [ryhmän] aikana niin sitte kuitenkin se on saanu ajattelemaan myös omaa käytöstä. Just se että olettaa, tai niinku haluaa ohjaajilta hyvää käytöstä, mua kohtaan, niin, sit se on saanu ajattelee että kyllähän munki sit pitää kohdella niit hyvin.” (Haastattelu 6./9.12.2014.)

”Aika mielenkiintosta [tehdä yksilötehtäviä], tai ku muisteli et millanen mä oon ollu sillo ku mä oon tullu tänne niin tosi paljon muuttunu kaikki asiat. Ehkä sai niinku selvyttäki enemmän joihinki, että miks on sillon tuntunu siltä.” (Haastattelu 6./9.12.2014.)

10.1.2 Valtaistuminen ryhmän tasolla

Tiedon saaminen opinnäytetyöstä ja ryhmästä ennen työskentelyn alkua oli tärkeää, kullakin vuorollaan kiertäneet aloitusvuorot ja omat esittelymme myös helpottivat tyttöjen tutustumista meihin ohjaajiin. Ryhmän toiminnan joustavuus, vapaa- muotoisuus ja tyttöjen mukaanottaminen toiminnan suunnitteluun tapaamishetkillä koettiin tärkeäksi.

”Sit just ku sai, just opinnäytetyöstä ja tosta ryhmästä tietoa. Niin se oli paljon parempi, ku se oli jotain ihan muuta ku oletti et se on.” (Haastattelu 6./9.12.2014.)

”Mun mielestä niinku paljon kivempi, että olis vaan ollu tietyt jutut mitä käydää läpi ja tyyliin aikataulu joka hommaan, niin se oli ihan kiva tolleen. Et se oli kuitenkin vapaamuotosempaa mitä ois voinu olettaa. Niinku et joku muu ois pitäny nii sois ollu just semmosta..” (Haastattelu 6./9.12.2014.)

Ryhmässä heränneet keskustelut ja ryhmän jälkeen tyttöjen välillä käydyt keskustelut toimivat tytöille peilinä itsestään, toisten kautta opittiin uutta ja saatiin toisenlaisia näkökantoja asioihin. Haastatteluissa korostuu vertaistuen merkitys tytöille, ryhmä antoi tytöille mahdollisuuden keskustella keskenään eri tavalla kuin aiemmin. Tytöt oppivat myös toisistaan uusia asioita ja puolia jotka yllättivät pitkänkin tuttavuuden jälkeen. Tytöt kertoivat saaneensa uusia näkökulmia asioihin ja havahtuneensa myös siihen, että vaikka asiat koettaisiinkin eri tavoin, niin kaikilla tytöillä on jotain yhteistä keskenään – laitoksessa eläminen.

”Ehkä tos ryhmässä silleen avattiin tosi paljon erilaisia asioita ja sai aika monia eri näkökulmia. Ja sit justiin sai vaan käsitellä niitä. Sai tehdä kaikellaasta, luovaa ja miettiä asioita ja puhua asioista.” (Haastattelu 6./9.12.2014.)

”No kyl se vähän avas omiiki silmii, että muutki voi olla niinku, voi kokee asian ihan erillä lailla, mitä ite kokee. Kyl se avas silmii.” (Haastattelu 6./9.12.2014.)

Ryhmä koettiin yhdistävänä asiana, ryhmätapaamisten kautta tytöt pääsivät viettämään aikaa yhdessä, oppivat tuntemaan toisiaan paremmin ja välien katsottiin jopa parantuneen entisestä. Merkityksellistä oli myös se, että ryhmässä tehtiin uudenlaisia asioita yhdessä, toiminnallisuus oli mielekästä tytöille. Tytöt kokivat, ettei vastaavaa tulisi tehtyä itsekseen, ohjaajien läsnäolo ja heiltä saatu tuki koettiin hyväksi.

”No, muun muassa näitten kolmen välillähän oli kauhee riita sillon ku alotettiin, mut ku ne joutu vaan oleen siinä joka tiistai, tai joutu ja joutu, tai siis kaikki halus olla siinä kuitenkin vaikka se toinen olik siinä. Niin kyl se paransi ihan älyttömästi, et nyt niillon tosi hyvät välit. Kaikilla meil on nyt tosi hyvät välit. Verrattuna alkuun. Tosi paljon paremmat.” (Haastattelu 6./9.12.2014.)

Tytöt myös kokivat, että he voivat vaikuttaa ryhmän toimintaan ja toimia yhteistyössä. Tytöt kokivat ryhmässä arvostusta ja tasa-arvoa; ryhmässä oli oikeus olla oma itsensä ja ryhmän ilmapiiri oli hyväksyvä ja kannustava, ketään ei tuomittu tai arvosteltu erilaisten näkemysten tai kokemusten vuoksi. Yksilötöiden tekemistä ei koettu haastavaksi, siitä huolimatta että muut ryhmäläiset olivat läsnä; päinvastoin, muilta tytöiltä saatiin tukea ja kannustusta oman työn työstämiseen.

”Niin, miten sen ny sanois, sillee ihan yleisesti ettei haitannu vaikka siinon vieres muita ja sit oli kans kiva että, muut oli siinä sillee positiivisesti mukana, et kehu, aina jos saa jotaki siihen tuotettua. Ja sitte justii et jossei saanu nii se oli ihan fine.” (Haastattelu 6./9.12.2014.)

”Emmä tiä, ehkä se on just et ku kaikki kuitenkin tietää et kaikki kokee asiat ihan erillä lailla. Niinniin, ehkä ei kuitenkaan uskalla sitte niinku, aattelee et jos toinen nyt aatteleeki ihan erillä lailla. Ja ehkä siinäki tulee se idea et toinen tuomihtee sitte, et jos sä aattelet ihan erillä lailla. Mikä ei todellakaa pitäny paikkansa nyt ku ruvettiin käsittelee asioita, niin ei todellakaan, kukaa ei tuominnu ketään.” (Haastattelu 6./9.12.2014.)

10.1.3 Valtaistuminen yhteisön tasolla

Yksi tytöistä koki oman tavoitteensa vaikuttaneen myös hänen suhtautumiseensa lastensuojeluyksikön ohjaajia kohtaan. Tyttö haluaa olla ”epäluulottomampi”, jonka tulkitsemme niin, että hän haluaisi luottaa muihin ihmisiin enemmän.

”No ehkä toi niinku, kuitenkin se mun tavote, et on epäluulottomampi, niin ehkä se on kuitenkin sit heijastunu ohjaajiinkin. Et oon epäluulottomampi niitäkin kohtaan.” (Haastattelu 6./9.12.2014.)

Erityisen merkittävässä roolissa valtaistumisessa yhteisön tasolla tytöt kokivat taidenäyttelyn, jonka he kokosivat ryhmässä tekemistään yksilö- ja ryhmätuotoksista. Taidenäyttely laitettiin tyttöjen kanssa esille lastensuojeluyksikön aulaan, kaikkien nähtäväksi. Tytöt kokivat, että näyttelyn teokset saivat yksikön ohjaajat havahtumaan ja pohtimaan omia työtapojaan. Näyttelystä tytöt saivat ohjaajilta positiivista palautetta.

”Mun mielest se on ihan hyvä ja ku on tullu kuitenkin sitä et jotku ohjaajat aikoo viedä sitä niinku muillekin eteenpäin. Et vois toimia asioissa

toisinkin. Mun mielest se on ihan hyvä. Osa on just meinannu että on avannu silmiä ja et ehkä – kaikki varmaa loppusillaa on tajunnu et on ehkä jossai asioissa, ois voinu toimia toisinki.” (Haastattelu 6./9.12.2014.)

Taidenäyttelyn tuotokset saivat tyttöjen ja yksikön ohjaajien välille aikaan kommunikointia. Harmilliseksi tytöt kokivat utelut töiden tekijöistä, sillä tuotokset laitettiin esille anonyymisti. Tytöt kokivat, että erityisesti tietyt työntekijät kommentoivat töitä ja heidän kanssaan keskusteltiin avoimesti lastensuojeluyksikön arjesta ja käytännöistä taidenäyttelyn innoittamana. Näistä keskusteluista tytöt nauttivat, he kokivat olevansa osallisia ja kykenevänsä vaikuttamaan laitoksen arkeen ja työntekijöihin.

”Kyllähän me keksittii just se että joskus vois pitää sillee et vaihtaa, et ohjaajat leikkii hetken aikaa nuoria ja nuoret ohjaajia, et sais uusia näkökulmia, et minkälaista se elämä on. Että tota ehkä on tullu enemmän puheenaiheita joidenki tiettyjen ohjaajien kanssa, ja ihan hauskojaki keskusteluja. Tässä justii sillo yks ilta, aika myöhäänki juteltii, olikohan siinä nyt, **** ja ****. Juteltii kaikenlaista justii, toisten kunnioittamisesta ja sitte ohjaajien ja nuorten näkökulmasta, että minkälaista täällon olla ja et mitä pitää ottaa huomioon. Et ****ki sano justii että ei se oo tullu ajatelleeks että pitäs koputtaa ja sit odottaa. Että, on sillee saanu jotenki ajatuksia aikaan myös ohjaajissa.” (Haastattelu 6./9.12.2014.)

”On vähä sellanen ”JEEE”” fiilis, että ne tajus jotaki sillee [elehtii voitonriemuisesti, hymyilee ja naurattaa]. Että aika pienetki asiat vaikuttaa tähä ympäristöö.” (Haastattelu 6./9.12.2014.)

10.2 Anonyymeista palautteista saadut tulokset

Pääsääntöisesti anonyymit palautteet olivat lyhyitä ja ytimekkäitä ”mukavaa” ja ”kivaa” tyyppisiä ilmaisuja, lisäksi palautteissa saatettiin kiittää ryhmätapaamisesta. Tämä loi meille kuvaa siitä, että tytöt olivat nauttineet ryhmäkerroista, mutta usealta osin vastauksista uupui tarkemmat perustelut siitä, miksi tytöt kokivat asian niin kuin olivat sen palautteeseen kirjanneet.

”Kivaa!!! Hyvä päivä, ja kivat ihmiset!” (Anonyymi palaute 11.11.2014.)

Tytöille oli selvää, että osallistuminen oli vapaaehtoista. Yksi tytöistä oli jättäytyä pois ryhmästä kahdesti, ja molempien kertojen jälkeen teki tiettäväksi sekä meille,

että yksikön ohjaajille, että osallistuminen lopulta kannatti. Samaiselta tytöltä saimme myös anonyymiksi tarkoitetun kirjallisen palautteen nimellisenä kahdesti tällaisen ryhmätapaamisen jälkeen, omalla nimellä allekirjoitettu palaute oli selkeä viesti meille: tyttö koki, että meihin pystyi luottamaan, ryhmässä oli turvallista olla ja se antoi hyviä kokemuksia tytölle.

”On ollu paskoja päiviä, vaikka kuinka paljon, mutta teijän seuras tulee parempi fiilis. Koska te ootte nii rentoja, kivoja, ja kivat jutut. Oli ”kivoja” tehtäviä tänäänki. Vaikka toi hyviä puolia itsestä ”tehtävä” oli vähä vaikee. Koska ite ainaki uskon helpommin jos joku haukkuu, mitä jos joku kehuu! Kiitos taas! [sydän] ****” (Anonyymi palaute 4.11.2014.)

Meistä ohjaajista tytöt antoivat ainoastaan positiivista palautetta, meitä kuvailtiin palautteissa kivoiksi, mukaviksi, parhaiksi, rennoiksi ja ihaniksi. Omalla toiminnallamme ryhmän ohjaajina pyrimme luomaan kokemuksen siitä, että kaikki tunteet ja kokemukset ovat ”normaaleja” siinä suhteessa, ettei kukaan ole oikeutettu määrittämään oikeaa tapaa tuntea tai kokea. Negatiiviset ja pahanolon tunteet eivät ole väärin, taikka suvaitun tunneilmaisun ulkopuolella. Tytöt tuottivatkin ääneen asioita, joita eivät haastattelujen perusteella olleet aiemmin yhdessä pohtineet. Asioiden tarkastelu myös vaietulta puolelta tuotti uudenlaisia kokemuksia:

”Opin sanomaan huonojaki puolia (en ole ennen kehdannut). Mukava aihe [sydän]” (Anonyymi palaute 4.11.2014.)

”Oli hyvät jutut SAI SANOA OMAT MIELIPITEET.” (Anonyymi palaute 4.11.2014.)

Saimme jälkeinpäin kuulla, että yksi tytöistä oli halunnut lisää samantapaisia tehtäviä kuin ryhmässä oli toteutettu. Hän oli ollut yhdeltä ryhmätapaamiselta pois, ja pyysi omaohjaajaltaan vastaavanlaista tehtävää tehtäväkseen. Tyttöä kiinnosti elämänjangan tekeminen sekä terveyteen, lapsuuteen ja sijoitukseen liittyvien asioiden työstäminen. Mielestämme tämä kuvasi hienosti sitä, mikä merkitys oman tarinan rakentamisella tytöille on. Vastaavan kaltaisen työskentelyn jatkumista toivottiin myös eräässä anonyymissa palautteessa, joka annettiin viimeisen tapaamiskerran jälkeen:

”Oli tosi kivaa, toivoisin että jatkuisi tällainen toiminta vaikkei olekaan tyttöryhmää.” (Anonyymi palaute 25.11.2014.)

Palautteista voidaan poimia myös viittauksia tyttöjen valtaistumisesta; palautteissa kuvataan esimerkiksi rohkaistumista sanoa omat mielipiteet ääneen sekä oman tietoisuuden heräämistä. Ryhmänohjaajina tämäntyyppinen palaute oli meille tärkeää, koimme että tapamme ohjata ja työstetyiksi valitut teemat olivat sopivia, sillä tytöt pystyivät olemaan rohkeasti omia itsejään ryhmässä ja rohkaistuivat toimimaan toisin kuin aiemmin. Palaute, jossa nuori kertoi oppineensa itsestään sekä alkaneensa pohtimaan omaa tapaansa käsitellä asioita, oli erittäin rohkaiseva tutkimuksemme tavoitteen kannalta – koimme olevamme oikeilla jäljillä.

”Tää on kivaa. Oli huono päivä, mutta ei oo enää. Tässä oppii käsittelemään asioita eri tavoilla, ja oppii itsestä, että miks mitäki on ottanu/käsitelly mitenki. Te ootte parhaita...teijjän seurassa on mukava olla, ja teijjän seura saa hyvälle päälle. ****” (Anonyymi palaute 28.10.2014.)

11 TUTKIMUSTULOKSET OHJAAJIEN HAASTATTELUISTA

Haastatteluun osallistui kolme lastensuojeluyksikön työntekijää, joista yhden työnkuvaan kuuluu myös yksikön ulkopuolella tehtävä työ. Olimme toivoneet, että haastatteluun osallistuisi työntekijöitä, jotka ovat olleet mahdollisimman paljon läsnä tyttöjen arjessa sinä aikana, kun olemme vetäneet tyttöryhmää. Lastensuojeluyksikön vastaava ohjaaja oli järjestänyt haastateltavien työvuorot siten, että haastattelut pystyttiin keskittämään yhdelle tietylle päivälle. Haastattelu toteutettiin noin kahden viikon kuluttua näyttelyn esille laitosta, viikolla 51. Haastateltavien työntekijöiden koulutukset olivat lähihoitaja, sosiaalikasvattaja ja sosionomi. Kaksi haastateltavista oli työskennellyt lastensuojeluyksikössä useita vuosia, ja yksi haastateltavista alle vuoden. Haastateltavien joukkoon sattui myös kaksi ohjaajaa, jotka toimivat kahden ryhmään osallistuneen tytön omaohjaajina.

Yhden haastateltavan mielestä lastensuojeluyksikön ohjaajat eivät tiedä, mitä vetämämme tyttöryhmä pitää sisällään ja hänelle välittyi tunne, että kyseessä on jokin ”salainen” tyttöryhmä. Haastateltava koki, ettei hän ollut saanut riittävästi informaatiota, huolimatta kirjallisesta ja suullisesta tiedonannosta. Osaksi tähän oli hänen mukaansa vaikuttanut se, että hänen työnkuvaan kuuluu myös yksikön ulkopuolella tehtävä lastensuojelutyö. Hän olisi kaivannut kirjallisen informaation lisäksi enemmän sanallista informaatiota asiasta. Kiire ja runsas informaatiotulva oli myös verottanut hänen mahdollisuksiaan tutustua aiheeseen.

11.1 Ohjaajat ja taidelähtöisten menetelmien käyttö

Kaikki ohjaajat pitivät taidelähtöisiä menetelmiä hyvänä työvälineenä lastenkoti-työssä, ne tarjoavat toisenlaisen tavan kommunikoida nuoren kanssa. Ohjaajien välillä oli selkeä ero taidelähtöisten menetelmien käytön suhteen työssä. Uudempi työntekijä koki vielä epävarmuutta taidelähtöisten menetelmien käytön suhteen, ja hän kaipasi lisää tietoa menetelmien käytöstä jotta rohkaistuisi käyttämään niitä.

”Tällä alalla tärkeä työkalu jos ei nuori osaa vaikka sanottaa omia tunteitaan niin sitte vaikka maalaamisen tai valokuvaamisen kautta sitte pystyy paremmin.” (Haastattelu 19.12.2014.)

”Aika vähän on kyllä tullu käytettyä, mutta nyt oon aika vähä aikaa tässä tullut oltuakin. Ja mun mielestä se on vähän sellainen kynnyks tavallaan, ku ei tiiä hirveesti semmosista menetelmistä, niin sitten miten niitä lähteä käyttämään.” (Haastattelu 19.12.2014.)

Pidempään yksikössä olleet kokivat taidelähtöisten menetelmien käytön luontevaksi, jopa ehdottoman tärkeäksi, osaksi työtä. Ohjaajat kokivat, että lastenkoti-työssä on oltava avoin erilaisten menetelmien kokeilulle, sillä jokaisen nuoren kanssa on opittava oma tapa kommunikoida. Toinen ohjaaja kuvaili taidelähtöisten menetelmien käyttöä erityisesti itsetuntoa korottavana asiana, ja toinen kuvaili niiden käyttöä tutustumisen välineenä nuoreen jonka on vaikea kommunikoida, johon on vaikea saada kontaktia tai joka on lukossa kokemustensa kanssa.

”Ne [taidelähtöiset menetelmät] on varmaan tässä työssä aika ehdottomat, että jollain tavalla, että niitä käytetään. Tässä työssä täytyy etsiä kaikenlaisia keinoja millä tavalla toimitaan, että se on yks semmone tärkeä.” (Haastattelu 19.12.2014.)

”Paljon helpompi sen tuotoksen kautta lähteä sitä sitten purkamaan – ei se kaikkien nuorten kaa toimi. Mutta erityisesti ne nuoret, jotka on ihan lukossa ja ihan sinne itteensä kääntyneitä, niin niitten kaa varsinkin, jos sä saisit tosiaan jollakin tällasella muulla menetelmällä auki sen.” (Haastattelu 19.12.2014.)

Toinen ohjaajista mainitsi myös taidelähtöisten menetelmien edun silloin, kun nuoren ja aikuisen on vaikea löytää yhteistä kieltä. Aikuinen käyttää vaikeaa kieltä ja termejä, joita nuori ei välttämättä ymmärrä. Lisäksi hän painotti, että nuori voi myös mennä lukkoon, jos aikuinen tyrkyttää tiettyä ilmaisutapaa; nuorelle on annettava mahdollisuus löytää oma tapansa ilmaista itseään.

”Kun on sitten myös sillain nuoria jonka on tosi vaikea ymmärtääkään semmosta sanallista että mitä tarkoitat, aikuinen puhuu aika vaikeita, termeillä asioita nuorelle.” (Haastattelu 19.12.2014.)

Ohjaajat suhtautuivat avoimesti ja uteliaasti taidelähtöisten menetelmien käyttöön. Lastenkotityöhön suhtauduttiin niin, että on oltava avoin uusille työtavoille ja kehitettävä omaa osaamistaan jatkuvasti. Keskeistä ohjaajille oli, että nuorten hyvinvointi lisääntyisi ja työskentelyssä nuoren hyväksi päästäisiin eteenpäin.

”Jos jostain aina näkee tai kuulee jonkun vinkin, niin kyllä sen aina mielellään sitten ottaa, kun se tietää että se auttaa nuoria eteenpäin.” (Haastattelu 19.12.2014.)

Molemmat pidempään olleet ohjaajat käyttävät taidelähtöisiä menetelmiä työsään, niiden käyttöä kuitenkin valitettavasti rajoittaa ajanpuute.

”Jos olis aikaa mä kyl tykkäisin tosi paljon tehdä kaikkea tällösiä. Se on valitettava..et sitte vkonloput olis niitä hetkiä, jotka täällä talossa on rauhallisia. Mut sitte monta kertaa nuoret on niin paljon lomilla, et sitte ei sillai pysty.” (Haastattelu 19.12.2014.)

11.2 Ohjaajien arvio menetelmän toimivuudesta

Yksi ohjaajista koki ryhmän keston olleen liian lyhyt, mutta ajatuksena hän koki menetelmän hyväksi. Hänen mielestään työskentely sopisi paremmin yksikön ohjaajan toteuttamaksi ja pitkäntähtäimen työskentelyksi.

”Että tietenkun kun tämä on tällönen näin, minijuttu, että kyllähän tällöstä ohjaajana, tällösesessä lastensuojeluyksikössä olisitte, ja tällöstä käyttäs pitkällä aikavälillä näin niin sehän lois tosi hyvää pohjaa. Ja en yhtään ihmettele, etteikö tällöstä vois käyttää. [---] Jos aattelee että pidemmälle tähtäimelle, kyllä tämä niinku asenteen, ja sellasena tausta-ajatuksena, tällönen toimintatapa on erittäin hyvä.” (Haastattelu 19.12.2014.)

Kaksi ohjaajista myös koki, etteivät he olleet oikein perillä menetelmän tarkemmasta käytännön sisällöstä, ennenkuin näyttely asetettiin esille. Ohjaajat olivat ymmärtäneet ryhmässä käytettävän menetelmän perusajatuksen ja raamit, oli oivallettu myös se, että työskentelyssä edetään nuorten ehdoilla. Näyttely teki kuitenkin ohjaajille näkyväksi sen, minkä parissa tytöt ovat työskennelleet ryhmässä.

”Mutta sitte ton näyttelyn myötä..aukes oikein konkreettisesti. Mutta kyllä mulla on se ajatus ollu. Ku mä vois kuvitella, että ei teilläkää oo ollu varmaan niin ku selkee sabluuna ku te ootte lähteny sitä tekemään, ku tollanen varmaan etenee sitä mukaa mitä nuoret on valmiita ja sitä mukaa mitä heiltä tulee. Mä oon ainaki ymmärtäny et te ootte kuunnellu nuoria...” (Haastattelu 19.12.2014.)

Ohjaajien mukaan tytöt ovat osallistuneet ja sitoutuneet hyvin ryhmän toimintaan. Tytöt olivat odottaneet innolla tulevia ryhmäkertoja ja niistä oli puhuttu positiiviseen sävyyn. Tytöistä yhden oli kuultu harmittelevan ryhmän loppumista, ja ohjaajat kokivat että ryhmätyöskentelyllä oli positiivinen vaikutus tyttöjen väleihin.

”Mun mielestä tytöt on osallistunu siihen tosi hyvin ja aina ovat odottaneet innolla ja sitte niinku ovat sitoutuneet siihen toimintaan.” (Haastattelu 19.12.2014.)

Ohjaajat mainitsivat myös sellaisistakin ryhmäkerroista, jolloin joidenkin tyttöjen into osallistua oli syystä tai toisesta ollut tavallista vaisumpaa. Ohjaajat kertoivat tällöin jututtaneensa, kannustaneensa ja joskus jopa hieman patistaneensa tyttöjä osallistumaan ryhmään. Näiden ryhmäkertojen jälkeen tytöt olivat kuitenkin iloisia, että olivat sittenkin osallistuneet ja tämä oli haastateltavien mukaan selkeästi nähtävissä tytöistä.

”**** ja **** monta kertaa tuli sillai, voi vitsi ku hyvä fiilis. Kaks kertaa tien heti sanoneeni sille, no niin kannatti mennä. Huomaatko miten hyvä sun on olla nyt? [---] Mun mielestä ehottomasti tosi antoisaa ja positiivinen kokemus tytöille, vaik on ollu niitä hetkiä ettei oo huvittanu tulla tai mennä.” (Haastattelu 19.12.2014.)

Kaksi ohjaajaa mainitsi tilanteista, jolloin nuoren saattaa olla vaikeaa tarttua asioihin tai nähdä niiden hyvää tekeviä vaikutuksia ja miten aikuisen kannustava asenne on silloin tärkeää.

”Se tietty on monta kertaa tämmösten nuorten, et niitten on tosi vaikee tarttua mihinkää..Helppo on vaan olla ja jäähä siihen, omaan oloonsa. Ja sit ku vaan ottaa ja lähtee, jonku ehkä patistamana useimmiten, niin sittehän se..sieltähän voi saaha tosiki paljon.” (Haastattelu 19.12.2014.)

Haastattelussa tuotiin esiin myös sitä, miten nuoren tulevaisuudenkin kannalta on tärkeää, että sijoitukseen liittyviä asioita on saanut käydä läpi. Ohjaaja korosti sitä, miten tärkeää on saada työstää vaikeat asiat, sekä olla sinut asioidensa kanssa ennen kuin lähtee lastensuojeluyksiköstä vapauteen ja aikuisuuteen.

”Tulevaisuuteenki ihan mielettömän tärkeetä, et se matka on käyty läpi, et mitä siinä on tapahtunu. Ja jos siellä on jokin peikko, niin sen peikon voi tällasten kautta työstää, et sais mahdollisimman sinut olla

sen asian kanssa lähetä tälle, niin sanotusti aikuisuuteen ja vapauteen.” (Haastattelu 19.12.2014.)

Yksi ohjaajista pohti myös sijoitettujen nuorten leimautumista, nuori voi kokea häpeää lastensuojelutaustastaan ja elää leimattuna; kokemukset leimautumisesta ovat jokaiselle nuorelle yksilöllisiä. Ohjaaja koki, että mediassa esille tulleet entiset laitosnuoret voivat toimia positiivisina esimerkkeinä siitä, että laitosnuorikin pärjää elämässä.

”Ja monesti on nuorella se leima, semmonen laitosnuori, ja se on semmonen asia mitä pitää hävetä kun on ollut laitoksessa. Nykyään on kyllä toisaalta hyvä noille tiedotusvälineille, et paljon puhutaan ja paljon erilaisissa ohjelmissa tulee esiin laitosnuoria, ja sit ne onki kuitenkin ihan tavallisia ihmisiä ja ne voi olla missä yhteiskunnallises asemassa tahansa. Ja tietysti se on niin et jokainen kokee sen eri lailla. Ja se toinen nuori voi hyvinkin kevyesti ja toiselle se on hyvinkin suuri asia.” (Haastattelu 19.12.2014.)

Ohjaajat pohtivat, onko sijoituksen pituudella vaikutusta tyttöjen omien tarinoiden työstämisen kannalta. Toinen ohjaajista toi esiin sitä, että kauemmin lastensuojeluyksikössä olleet ovat saaneet etäisyyttä asioihin ja sijoituksen alun kipeät tunteet eivät ole enää niin vahvasti läsnä. Etäältä katseleminen tekee mahdolliseksi nähdä ja ymmärtää sijoitukseen johtaneita syitä, sekä noukkia positiivisiakin asioita matkan varrelta. Ohjaaja vertasi sijoituksen alun tunteita läheisen menettämisen tuomaan suruun, joka sekin alussa on hyvin kipeä ja katkera asia, mutta muuttua ajan kuluessa muotoaan. Toinen haastateltavista toi esiin sitä, että pidemmän aikaa sijoituksessa olleet ovat tottuneet lastensuojeluyksikössä käsittelemään asioita.

”Ja kyllä ****, siinä näky se sellanen justiin, et sillä on ollut joku tarkoitus sillä sijoituksella, miksi siihen on päädytty. Ettei se vaan oo ollut aikuisten uhmaa ja kiukkua; ’nyt vaan tehään sulle tingillä näin’ vaan sillä on joku tarkoitus, ja se on sua varten, et sillä ne näkee.” (Haastattelu 19.12.2014.)

”Noo mä jotenkin yhen meidän pitkäaikaisen nuoren niinku, kun huomasi että hänet tunnistaa [näyttelystä] eniten. Että tavallaan aatteliki, ja mietin, jäin miettimään että saikohan hän eniten. Että hänellä oli jo [lastensuojeluyksikössä] oloa jo niin pitkä aika ja jo elämänsä tottunut käsittelemään asioita ja tekemään.” (Haastattelu 19.12.2014.)

Kaikkien ohjaajien kokemus oli, että osa tytöistä oli kertonut kysyttäessä tuotoksistaan, mutta syvällisiä keskusteluja ei aiheen tiimoilta ollut käyty. Toisaalta ohjaajat näkevät, että keskustelu voikin olla nuorille haastavaa, ja kuitenkin näyttelyyn asetetun taiteen kautta nuorten ajatukset ja kokemukset on tuotu julkisiksi. Ohjaajat ovat sensitiivisiä ja kunnioittavat nuorten omaa päätöstä asioidensa ja tuotostensa jakamisesta. Nuorten erilaisten luonteiden koettiin myös vaikuttavan siihen, minkä verran teoksista keskusteltiin. Ohjaajat myös tunnistavat, että nuoret keskustelevat asioistaan eri ohjaajille eri tavoin; jokaisella nuorella ja ohjaajalla on oma erityinen ihmissuhteensa.

”Ovat kertoneet avoimesti niistä, että mitkä ovat heidän teoksia, ovat näyttäneet. Mut sitten taas osa ei oo halunnut kertoa, mut ei syvempää keskustelua niistä taustoista tai niistä... Ois ollut kiva tietää niistä ajatuksista enemmän, mut toisaalta, ne tulee sen taiteen kautta, ne ajatukset. Ei välttämättä oo osannut niitä sanoittaa sillai.” (Haastattelu 19.12.2014.)

”Mä en halua ruveta utelemaan sellasia asioita mitkä voi olla että he on suunniteltu ja ajateltu, tai se kuuluu tähän teijan ohjelmaan että pitää niin tavallaan itsenäisesti... Mutta toivottavasti muilla on sitten enempikin sitä että ne ois ollu, saanu jutella [ryhmästä ja teoksista], koska kyllähän nuoret on eri ohjaajien kanssa eritavalla siinä varmaan toiminu.” (Haastattelu 19.12.2014.)

Kaksi haastateltavista on ryhmässä olleiden kahden tytön omaohjaajia. Molemmat haastateltavista kertoivat, että omaohjattavat tytöt eivät ole juurikaan puhuneet ryhmästä tai tuotoksista heille, vaan ryhmään liittyvät keskustelut oli käyty enimmäkseen muiden tyttöjen kanssa. Toinen omaohjaajista kuvasi omaohjattavansa tarvitsevan juuri ryhmän tukea, ja yksilötyöskentelyn olevan haastavampaa tytön kanssa. Tyttöjen päätöstä töidensä näyttämisestä kunnioitettiin, eivätkä omaohjaajat halunneet tunkeilla toisen yksityisyyteen. Toiselle ohjaajista oli omaohjattava näyttänyt joitakin töitään, ja nuori on myös sanonut että töistä on vaikea puhua. Toisen omaohjattavalla on samaan aikaan ollut myös terapiaa, ohjaaja pohti, että ryhmä on voinut tukea tyttöä elämänsä läpikäymisessä.

”Minä oon sitte aloittanu ja ihan tarkotuksella, et mitä oot tehny ja sitte hän on jotain näyttäny, ei varmaan lähellekkää kaikkea, mutta kuitenkin. Ettei hän oo sen tyylinenkää että jutteliskaa...se sanoo että on niin vaikea, se on niin vaikea niistä puhua...niin se on mielummin hiljaa.” (Haastattelu 19.12.2014.)

”Jotenki musta oli kauheen kiva, että te saitte hänet innostumaan siellä ryhmässä ja olemaan siellä ja tekemään siellä, koska se tarvii sellaisen. Nyt jos mä meen kahestaan, se on vähän ku kivireki vedettävä perässä. Mut sitte ku on muita, niin sille tulee se semmonen, on nuori joka taas tarviis tämmösen niin ku ryhmän voiman vetämään eteenpäin. Niin, se on yhelle nuorelle tätä ja toiselle toista.” (Haastattelu 19.12.2014.)

11.3 Ohjaajien kokemukset tyttöjen valtaistumisesta

Yksi ohjaajista oli sitä mieltä, ettei ryhmällä ole ollut tyttöihin suurta vaikutusta, ohjaaja näki ryhmällä olleen tytöille positiivista merkitystä arjessa, mutta hänen oli mahdotonta sanoa miten oman tarinan työstäminen olisi vaikuttanut tyttöihin eikä hän huomannut isoja tai merkittäviä muutoksia tytöissä. Ohjaaja kokee, että suuret muutokset vaativat aikaa. Hän piti kuitenkin merkityksellisenä kaikkea, mitä tytöt kokevat; ryhmä on voinut olla eräänlainen huomion ja arvostuksen osoitus tytöille.

”Tokihan mä olettaisin että se on kuitenkin jokainen pienikin palanen mikä meidän nuorille tulee, niin sehän on siellä mukana. Se vie kauan aikaa, että se näkyy se suurempi muutos, että ajatellen tähän syksyyn tietenkään se on varmasti kannatellu heitä ja he on kokenut että heille tehdään jotakin hyvää ja heitä varten. Heidän elämäänsä arvostetaan ja sitä eteenpäin menemistä arvostetaan ja kannustetaan.” (Haastattelu 19.12.2014.)

Ohjaajat kokivat tyttöjen välien parantuneen ja lähentyneen ryhmän ansiosta. Tämä oli selkeästi havaittavissa tyttöjen arjessa. Yksi tytöistä oli myös todennut ohjaajalle, ettei ollut aikaisemmin tuntenut erästä lastensuojeluyksikössä asuvaa tyttöä erityisen hyvin, mutta ryhmän aikana oli saanut tilaisuuden tutustua häneen. Ohjaajat arvelivat, että ryhmä on toiminut tyttöjä yhdistävänä tekijänä, lisäksi tytöt ovat saaneet ryhmässä toisiltaan vertaistukea ja voineet jakaa omia kokemuksiaan. Eräs tytöistä oli kertonut yhdelle ohjaajista, että hänen on nykyään helpompi kertoa tunteistaan ohjaajille.

”Ollut justiin varmaan sellanen mukava projekti heille, että on ollu se oma juttu ja varmaan ovat saaneet toisiltaan niinku vertaistukea, että ovat saaneet jakaa niitä omia kokemuksiaan.” (Haastattelu 19.12.2014.)

Yksi ohjaaja oli havainnut, miten hyvää ainakin yhdelle tytölle on tehnyt se, että hän on saanut tilaisuuden katsella omaa polkua sijoituksen alusta tähän päivään ja voinut itse nähdä sen valtavan muutoksen mitä matkan varrella on tapahtunut.

”Hän on tykänny olla täällä ryhmässä ja koki saaneensa paljoki siitä ryhmästä.. Ja just hän osas sieltä ite, et on hieno nähä se alku. Ku on ollu kauemmin, on helppo nähä sieltä se sijoituksen alku..et se ite näkee sen valtavan muutoksen siel alusta. Siinä on pitkä se polku.” (Haastattelu 19.12.2014.)

Lastensuojeluyksikössä oli näyttelyn aikana joulutapahtuma, johon osallistui tyttöjen perheenjäseniä. Työntekijöiden keskuudessa oli herännyt pohdintaa siitä, pitäisikö näyttely ottaa pois ennen tapahtumaa, sillä näyttelyn tuotoksissa oli tyttöjen henkilökohtaisia asioita. Ohjaajia myös huoletti, miten läheiset suhtautuisivat tuotoksiin, ja osaisivatko vanhemmat löytää oman lapsensa tuotokset näyttelyseinältä. Tytöt olivat kuitenkin halunneet, että näyttely on esillä myös kyseisen joulutapahtuman ajan, jotta perheenjäsenetkin näkevät tyttöjen tuotokset, ja ohjaajat olivat antaneet tyttöjen tehdä päätöksen näyttelyn esille jättämisestä.

”Ja sit tääkin oli nyt kun me tää, juhla meillä on, et pitäs varmaan ottaa pois niinku näin. Että kun siellä on henkilökohtasiakin, niin sitten nuoret oli et eiku me ollaan haluttu että se on – joku ohjaaja tiesi sanoa että ei, ne on nuoret ihan tarkotuksella, haluaa et ne on.” (Haastattelu 19.12.2014.)

Yksi haastateltavista käytti näyttelyseinästä ilmaisua ”voimakas” ja totesi näyttelyn herättävän huomiota lastensuojeluyksikössä vierailevissa henkilöissä, jotka jäävät tutustumaan tyttöjen esillä oleviin tuotoksiin.

”Se herättää huomiota ohikulkevissa, kun meiän talossa kuitenkin käy aika paljon väkeä, jotka liittyy kuitenkin jollakin tavalla meidän nuorten sijoitukseen, niin on sosiaalityöntekijää, on vanhempi ja muuta. Tavaltaa se on niin voimakas se seinä ja siinä on monenlaista. Se kiinnittää huomiota ja sitten vähän lueskellaan ja katotaan ja seurataan.” (Haastattelu 19.12.2014.)

Näyttely oli pysäyttänyt lastensuojeluyksikön ohjaajatkin, teokset herättivät ohjaajissa kysymyksiä ja saivat heidät pohtimaan omaa työtään. Eräs ohjaaja mietti, oliko koko ryhmän ja meidän opinnäytetyömme tarkoitus herätellä nimenomaan ohjaajia pohtimaan.

”Oli hienoja töitä ja sai sen ajatuksen, että se tulee siitä näyttelystä se teidän ajatus, mikä on ollut. Niin se kyllä nousee sieltä ja se tosiaan herättää, mikä on varmaan ollu se yks, et herättää kysymyksiä ja ajatuksia ja laittaa pohtimaan.” (Haastattelu 19.12.2014.)

Kaksi haastateltavista mainitsi, että heitä oli erityisesti puhuttanut tuotokset, joissa tytöt tuovat esiin näkemyksiään ohjaajien negatiivisista ja positiivisista puolista, sekä teos missä tytöt avaavat sijoituksen alkuun liittyviä tuntemuksia. Näyttelyn tuotokset saivat ohjaajat pohtimaan kriittisesti omaa toimintaansa ja nuorten kohtaamista sekä asettumaan nuoren asemaan.

”Siellä oli esimerkiks että, siellä sijoituksen alussa, en nyt muista tarkkoja sanoja, mutta ’miks se hymyili’ tai jotenki niin ku että ’hymyili koko aika’.. Ja sitte taas ite aattelee ku nuori tulee, et koittaa olla positiivinen ja ystävällinen. Mä jäin siinä miettiin, et onks se oikeesti.. Mä saatan olla ällöttävä virnistävä ihminen, joka menee vaan hangon keksinä. Ettei se välttämättä nuoresta tunnu siltä.” (Haastattelu 19.12.2014.)

”Sit oli toinen semmonen, siin oli just esimerkiks se et koputtaa ennenkun tulee [nuoren huoneeseen]. Ei koskaan oo aatellu noin pitkälle, että tottakai koputan, mutta aika äkkiä se on avain lukossa ja sä avaat sen oven ja sanot sen asian. Ja itelle on tosi tärkeätä, tämmönen oma kehä täs ympärillä. Enkä mää tykkäis että sinne tultas, niin mää mietin että kyllä mää meen sörkkään aina joka kerta kun mä avaan, niin niitten sinne yksityisyyteen.” (Haastattelu 19.12.2014.)

12 JOHTOPÄÄTÖKSET

12.1 Tytöt

Tytöt ja valtaistuminen. Tyttöjen meille tuottama kokemustieto narratiivin työstämisestä antaa viitteitä siitä, mitkä tekijät edesauttoivat menetelmän toimivuudessa. Jokaisen tytön kokemukset valtaistumisesta olivat ainutlaatuisia ja yksilöllisiä; kaikki tytöt valtaistuivat yksilön ja ryhmän tasolla, kaksi tytöistä valtaistuivat myös yhteisön tasolla. Menetelmän keskeisinä valtaistumista edesauttavina tekijöinä näemme osallistavan työotteen, osallistumisen vapaaehtoisuuden, mahdollisuuden toimia kontrollista vapaassa tilassa, vertaistuen, oman itsemääräämisoikeuden omien asioiden, kokemusten ja tunteiden jakamisen suhteen sekä oman henkilökohtaisen narratiivin työstämisen myötä heränneen tietoisuuden.

Olemme tarkastelleet ja tulkinneet tyttöjen haastatteluja, ryhmätapaamisia ja tytöiltä saamiamme palautetta, ja uskomme oman narratiivin rakentamisen taidelähtöisten menetelmien avulla toimineen valtaistavan sosiaalityön välineenä tässä ryhmässä. Heinonen (2014, 54) toteaa, että valtaistumisen avulla voidaan pyrkiä saavuttamaan materiaalista, henkistä tai ideologis-poliittista valtaa. Me emme olleet määrittelemässä minkälaista valtaa tytöt pyrkisivät saavuttamaan; emmehän voi ulkopuolisina tietää, millaista valtaa he tarkalleen ottaen ovat vailla. Kukin tyttö löysi oman tarinansa rakentamisen kautta oman vallantarpeensa, ja kunkin tytön valtaistuminen näyttäytyy yksilöllisenä kokemuksena. Tutkimuksen tulosten mukaan tytöt saavuttivat henkistä ja poliittista valtaa; he tulivat tietoisiksi omista kokemuksistaan ja historiastaan, oppivat arvostamaan itseään ja tarinaansa sekä toisaalta haastoivat työntekijöitä toisenlaiseen työtapaan ja kohtaamiseen arjessa.

Alla olevaan taulukkoon keräsimme yhteenvedon tyttöjen valtaistumisesta, joka tapahtui taidelähtöisten menetelmin toteutetun ryhmämuotoisen narratiivisen elämänkertatyöskentelyn avulla.

yksilön sisäinen taso = tyttöjen omat henkilökohtaiset kokemukset valtaistumisesta	ihmisten välinen taso = tyttöjen kokemukset valtaistumisesta ryhmässä ja ryhmänä	poliittinen / yhteisöllinen taso = tyttöjen kokemukset valtaistumisesta yhteisössä eli lastensuojeluyksikössä
minäpystyvyys -> taiteellisen ilmaisun kokeminen luontaiseksi ilmaisukanavaksi; oivallus ja usko omasta kykenevyydestä ilmaista itseään taiteen keinoin	tiedot / taidot -> uuden oppiminen ryhmän muista tytöistä; parempi tutustuminen; uusien näkökulmien kuuleminen ja pohtiminen	poliittinen toiminta / osallisuus -> näyttely lsy:n aulassa
itsetietoisuus -> kokemus siitä, että on käsitellyt asioita jotka on aiemmin jättänyt taka-alalle; oivallus oman käytöksen vaikutuksesta muihin ja saamaansa kohteluun; tietoisuus omista ennakkoluuloista	itsevarmuus / jäämäkkyys -> rohkeus tuoda oma mielipide ryhmässä julki; kyky pitää omasta tahdostaan kiinni (näyttääkö töitä muille vai ei)	takaisin antaminen -> myönteisen ja rakentavan palautteen antaminen lsy:n ohjaajille näyttelyn avulla; omien näkemysten ja kokemusten jakaminen ohjaajille näyttelyn tiimoilta heränneiden keskustelujen kautta
itsensä hyväksyminen -> oman elämänhistorian ja kokemusten hyväksyminen ja läpikäyminen	rajojen asettaminen antamiselle -> oikeus päättää minkä verran ryhmässä jakaa näkemyksiään sekä omia töitään	myötävaikuttaminen ja osallistuminen -> usko siihen, että näyttely sai ohjaajat kyseenalaistamaan omaa toimintaansa sekä oman toiminnan kriittinen tarkastelu suhteessa yhteisöön
itsenä oleminen -> kokemus siitä, että on oikeutettu omiin mielipiteisiin, ne voi sanoa ääneen ja niillä on merkitystä	avun pyytäminen -> avun, tuen ja hyväksynnän pyytäminen muilta tytöiltä ja ryhmän ohjaajilta	kontrollin ottaminen (toiminta) -> rohkeus tuoda julki töitä yksilöinä ja ryhmänä näyttelyyn; oikeus päättää itse mitä töistään laittaa näyttelyyn; rohkeus heittäytyä keskusteluihin ohjaajien kanssa näyttelyn tiimoilta
itsetunto -> kyky saavuttaa itselleen asettamia tavoitteita; usko omaan osaamiseen	ongelmanratkaisu -> ryhmän kyky tehdä kompromisseja sekä ottaa kaikki jäsenet huomioon	
tunne siitä, että itsellä on oikeuksia -> kokemus vapaaehtoisuudesta, ilmaisun vapaudesta ja vaikutusmahdollisuuksista	uusien taitojen käyttöönotto -> ryhmässä toimimisen ja käyttäytymisen harjoittaminen	
kriittinen ajattelu -> oman käytöksen ja omien ennakkoluulojen kriittinen tarkastelu	resursseihin pääsy -> mahdollisuus olla ryhmänä yhdessä ja lisätä sosiaalisia kontakteja, oppia toisilta	

Kuvio 2. Tyttöjen elämäkerrallisen taidelähtöisen työskentelyn seuraukset valtaistumisen kannalta

Valtaistuminen on jatkuva ja elinikäinen prosessi; se kuvastaa persoonallista kasvua ja muutosta. Prosessi voi alkaa tunteen, tajunnan tai toiminnan tasolta, ja muutos millä tahansa tasolla vaikuttaa myös toisiin tasoihin. (Dalrymple ja Burke 2006, 119.) Näin ollen voidaan tulkita, että tyttöjen valtaistuminen voi jatkua työskentelyn jälkeenkin. Toisaalta voidaan myös ajatella, että muutokset arjessa ja elämässä voivat myös tuoda mukanaan takapakkia valtaistumisen prosessille. Valtaistumisen prosessiin ovat myös voineet vaikuttaa ryhmätapaamisten ulkopuoliset seikat; kuten samanaikainen terapia ja arkinen lastenkoti-työskentely sekä erityisesti omaohjaaja-työskentely. Tämän vuoksi olemme pyrkineet tulkitsemaan valtaistumisen prosessia nimenomaan tyttöjen omien kokemusten ja tuntemusten kautta; havainnointi ja päiväkirjat toimivat näin ollen ennemminkin tyttöjen haastattelujen kautta saadun aineiston tukena ja vahvistajana.

Odotimmekin tyttöjen kerryttävän valtaa erityisesti yksilön tasolla. Oman tarinan rakentaminen ja sen hienovarainen avaaminen muille, näyttäytyi meille tyttöjen itsetunnon ja itsevarmuuden kehittymisenä. Koimme antavamme tytöille mahdollisuuden tulla kuulluiksi ja otetuiksi todesta (ks. Rees 1991, 21; Bardy 2000, 152). Kun tyttöjen valtaistumisen prosessia tarkastellaan, voidaan heidän toiminnassaan selkeästi havaita Gutierrezin ym. (1998, 20) kuvaamat prosessiin kiinteästi liittyvät seikat; omien asenteiden ja uskomusten kriittinen tarkastelu, omien kokemusten arvostaminen sekä toimiminen yksilöllistä ja yhteisöllistä muutosta kohti.

Ensimmäisellä tapaamiskerralla sovittiin, ettei tyttöjen henkilökohtaisia kokemuksia tai ajatuksia viedä eteenpäin ryhmän ulkopuolelle yksikön ohjaajille, ellei näin erikseen sovita tai ellei tule ilmi jotakin sellaista, joka vaarantaisi tyttöjen tai heidän läheistensä turvallisuuden. Tyttöjen kuohunta, mielipiteiden avoin julkittaminen ja laitosen elämän pohtiminen avoimesti ryhmässä saivat meidät vakuuttuneiksi siitä, että luottamus oli syntynyt välillemme. Olimme yllättyneitä ja otettuja siitä rehellisyydestä ja avoimuudesta jota kohtasimme, siitäkin huolimatta että pyrimme alusta asti vastavuoroiseen dialogiseen suhteeseen tyttöjen kanssa (ks. Mönkkönen 2007, 87, 95).

Ryhmätapaamisissa tytöt kävivät toisinaan kiivaitakin keskusteluja; ajoittain nuoren kuohunta ja tunteet laitoksessa elämisestä saattavat 'lyödä yli', samoin keskustelussa voi tulla esille sellaisia nuoren asenteita ja tekoja, joita emme ohjaajina

voi hyväksyä. Kumppanuus ei tarkoita asiakkaalle kumartelua, vaan tavoitteena tulee olla avoimen keskustelun mahdollistaminen (Gutierrez ym. 1998, 9–10). Molempipuolinen kunnioittava käytös mahdollistaa avoimen keskustelun, tällöin nuori voi kasvattaa kriittistä tietoisuuttaan ja harkita uudelleen asenteitaan sekä suunnata valtaansa rakentavampaan käyttöön.

Valtaistumisen prosessi vaatii tietoisuuden kasvattamista ja herättelyä (Adams 1996, 6). Tietoisuuden herääminen nousi tyttöjen haastatteluissa esille; tietoisuus lisääntyi sekä omista kokemuksista ja oman tarinan työstämisestä, mutta yhtäläillä toisten kokemusten peilailu omiin kokemuksiin lisäsi tyttöjen tietoisuutta. Freire (2005, 120) kuvaa tietoisuuden heräämisen mahdollistavan asioiden kriittisen tarkastelun, ja tätä kautta myös oman toiminnan muuttamisen.

Kaksi tytöistä koki valtaistumista yhteisön, eli lastensuojeluyksikön, tasolla. Tässä erityisenä tekijänä oli taidenäyttely, vaikka omien töiden esillelaittoa jännitettiin, niin kaikki tytöistä kokivat sen hyväksi. Näyttelystä nousi uusia keskustelunaiheita kahden tytön ja ohjaajien välille. Tytöt kokivat tullessa kuulluiksi, heidät otettiin vakavissaan ja heidän tuotoksiaan arvostettiin. He kokivat päässeensä kertomaan ohjaajille itselleen tärkeistä kokemuksista ja tunteista, joita laitoksessa asumiseen liittyy. Lisäksi he uskovat että heidän teoksillaan ja keskusteluillaan on vaikutusta siihen, kuinka ohjaajat jatkossa tekevät työtään.

Valtaistuminen yhteisön tasolla ilmeni tytöissä nimenomaan osallisuuden kokemuksena, joka syntyi ohjaajien kanssa käydyistä keskusteluista, jotka liittyivät työntekijöiden toimintatapoihin ja yksikön arkeen. Lisäksi tyttöjen valtaistuminen yhteisön tasolla näkyi ymmärryksenä siitä, että jokainen näkee ja kokee asiat tavallaan. Tyttöjen pyrkimys asettua ohjaajan asemaan ja nähdä asioita ohjaajan kannalta, helpotti heidän ymmärrystään ohjaajien toimintaa kohtaan. Nuoret vaativat tulla kuulluiksi, todeksi otetuiksi ja haluavat mukaan omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon (ks. Vario ym. 2012, 42).

Tytöt ja oman narratiivin työstäminen. Tytöt kokivat teemat ja ryhmässä tehdyt yksilö- ja ryhmätehtävät hyväksi; niiden avulla käsiteltiin omia taustoja, omaa käytöstä ja suhtautumista itseän sekä laitoksessa asumiseen. Teemat ja tehtävät herättelivät tyttöjä, ne saivat pohtimaan asioita, joita tytöt eivät olleet aiemmin pohti-

neet. Muiden kokemukset ja tunteet koettiin silmiä avaaviksi, muiden kautta opittiin myös itsestä uutta. Malinen (2008, 140) kuvaakin identiteetin muodostumista prosessiksi, joka tapahtuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa - itseä määritetään sosiaalisen peilin kautta.

Ryhmässä käsiteltyjä aiheita tytöt kuvailivat myös rankoiksi ja haastaviksi, kuitenkin asioiden käsittelyä pidettiin arvokkaana ja lopulta tytöt kokivat myös helpotuksen tunteita. Bardy ja Känkänen (2005b, 204) kuvailevatkin narratiivisen työskentelyn olevan vuoroin vaikeaa ja elämyksellistä. Lisäksi he painottavat pelisääntöjen sopimisen merkitystä. Tyttöjen kanssa käytiin heti alussa läpi, että oma tarina on heidän käsissään, he itse määrittävät kenelle sitä jakavat ja minkä verran. Kerroimme myös, ettei tyttöjen tarinoita tulla käsittelemään opinnäytetyössämme. Tieto siitä, että oman tarinan jakaminen on omissa käsissä, helpotti varmasti sen työstämistä. Kukin tytöistä jakoi tarinaansa ryhmässä; teoksia esittelemällä, keskustelemalla ryhmässä ja ohjaajien kesken omista kokemuksista sekä laittamalla itse valitseman teokset taidenäyttelyyn. Tytöille oli tärkeää, että he saivat itse säädellä tarinansa jakamista.

Etenkin pitkään sijoitettuina olleet tytöt vaikuttivat hyötyvän elämäkerrallisesta narratiivin työstämisestä; he kuvasivat molemmat itselleen erityisen tärkeät teemat oman tarinan kannalta. Näiden teemojen käsittely oli avannut väylän rakentaa ja muokata identiteettiä uudenaikaiseksi sekä ymmärtää omaa aiempaa toimintaa. Bardyn (2000 152) mukaan oman tarinan luominen voikin olla kuntouttava kokemus, kun narratiivinen työstäminen osuu kokemuksellisesti käsittelyä vaativiin elämän alueisiin. Oman tarinan työstäminen näytti tarjoavan tytöille mahdollisuuden jäsentää elämäänsä ja kokemuksiaan, tehdä näkyväksi tapahtunut ja lisätä omaa elämänhallinnan tunnetta (ks. Heikkinen 2002, 186, 193).

Tytöt ja taidelähtöiset menetelmät. Taidelähtöisten menetelmien käyttöön tytöt suhtautuivat ennen ryhmän alkua positiivisesti; yhdelle se oli paras ja luontevin itseilmaisun muoto, muut suhtautuivat mielenkiinnolla ja uteliaisuudella uudenaikaiseen tapaan toimia. Ryhmän aikana yhdelle tytöistä tuli yllätyksenä oma innostus ja osaaminen. Tytöt kokivat, että värien ja eri materiaalien käyttö oli parasta taidelähtöisessä työskentelyssä. Lisäksi omaa valinnanvapautta toteuttaa itseään pidettiin tärkeänä.

Ryhmätapaamisista meille välittyi tunnelma siitä, että onnistuimme kontrollista vapaan tilan luomisessa. Loimme raamit työskentelylle, mutta emme rajoittaneet tyttöjen luovuutta ja ilmaisunvapautta. Ryhmätapaamisten ensimmäisillä kerroilla kaksi tyttöä osoittivat pari kertaa ristiriitaista suhtautumista ryhmään. Suhtauduimme ambivalenssiin kunnioittaen, ottaen todesta tyttöjen omat näkemykset. (ks. Heino ym. 2013, 61–62.) Ajoittain koimme, että tytöt halusivat vahvistusta sille, että heidän osallistumisensa on merkittävää ja että heidät halutaan ryhmään – he merkitsevät meille. Meitä ikään kuin testattiin, pysyisimmekö rinnalla ja malttaisimme, vaikka nuori muuttaisi mieltään. (ks. Vario ym. 2012, 46, 48.)

Tytöt kokivat erityisesti ryhmätyöskentelyn tarjoavan tukea ja peilauspintaa omien henkilökohtaisten kokemustensa käsittelyssä. Ryhmässä työskentely ajoi tytöt uudelleenlaiseen tilanteeseen, he tekivät asioita koko porukalla yhdessä, toisin kuin tavanomaisesti. Tytöt kykenivät myös pääosin jättämään ryhmän ulkopuolelle keskinäiset kinansa ja keskittyivät tapaamisissa itse asiaan. Levamon (2007, 81) mukaan ryhmätyöskentely tarjoaa kokemuksia johonkin kuulumisesta, liittymisestä sekä osallisuudesta ja vaikuttamisesta. Toimintakyky voi myös laajentua kuulluksi tulon, palautteen ja tunteisiin vastaamisen myötä. Vertaisten kanssa toteutettava ryhmätyöskentely myös hälventää erilaisuuden tuntemusta ja vähentää kokemusta yksinäisyydestä. (mts. 82.)

Parviainen (2007, 199) kuvaa lasten ja nuorten kykyä oivaltaa oma ainutlaatuisuutensa ja silti samanlaisuutensa. Vertaistuki on voima, joka voidaan valjastaa palvelemaan lasten ja nuorten tarpeita. Vetämämme ryhmätyöskentely yhdisti ja lähensi tyttöjä, kahden tytön mielestä se myös paljasti muista tytöistä uusia puolia. Keskusteluja ryhmässä käsitellyistä teemoista käytiin myös ryhmän ulkopuolella, kaverilta saatiin tukea ja arvostusta. Ryhmässä vallinnut hyvä ilmapiiri, kannustus ja positiivinen asenne mahdollistivat omien mielipiteiden ja kokemusten ääneen lausumisen tytöille. Tätä tytöt pitivät tärkeänä ja hyvänä asiana; ryhmä toi rohkeutta olla oma itsensä ja ilmaista itseään.

12.2 Ohjaajat

Alla olevaan taulukkoon keräsimme yhteenvetona ohjaajien teemahaastattelujen tulokset, jaotellen ne teemojen mukaisesti:

Teema 1: menetelmän toimivuus	Teema 2: tyttöjen valtaistuminen	Teema 3: taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa
<p>-asenteena ja tausta-ajatuksena erittäin hyvä mutta ryhmänkesto liian lyhyt</p> <p>- menetelmän käytännön sisällöstä ei tiedetty</p> <p>-nuoria kuunteleva menetelmä, tilanteen mukaan elävä ja muuttuva</p> <p>-tyttöjen sitoutuminen ryhmään hyvä</p> <p>-ryhmä tutustutti tytöt paremmin toisiinsa</p> <p>-tytöt pitivät ryhmästä ja joku jäi sitä kaipaamaankin</p> <p>-nuorten ambivalenssi vaatii aikuisen tukea ja kannustusta</p> <p>-oman matkan läpikäyminen merkityksellistä laitospuolelle</p> <p>-leimasta irti pääseminen</p> <p>-yksilöllinen kokemus nuorelle riippuen sijoituksen vaiheesta ja tunteista sijoituksen suhteen</p> <p>-nuorten oma päätävä teosten esittelyssä ja niistä keskustelussa</p> <p>-eri ohjaajille nuoret jakavat asioitaan eri tavoin</p> <p>-ryhmän tuki nuorelle merkittävä tekijä osallistumisen ja toiminnan suhteen</p>	<p>tyttöissä ohjaajille näkynyt muutos:</p> <p>-ei suurta muutosta</p> <p>-näyttely ja sen teokset herättävät huomiota, vierailijat ja ohjaajat kiinnostuvat teoksista, tutustuvat niihin</p> <p>-teokset herättivät ohjaajat pohtimaan ja ajattelemaan</p> <p>-nuorten halu pitää näyttely esillä myös perheelle tarkoitetun juhlan ajan</p> <p>-nuorten omat kokemukset oman sijoistushistorian ja tarinan läpikäymisestä sekä oivallukset oman sijoituksen merkityksestä</p> <p>-tyttöjen välien parantuminen ja uudenlainen tutustuminen toisiinsa</p> <p>-yhden tytön helpompi puhua tunteistaan ohjaajille</p> <p>-vertaistuki ja tyttöjen oma projekti</p> <p>haastatteluista poimitut ohjaajien itsensä kokemat valtaistumisen elementit:</p> <p>-tietoisuuden herääminen, nuorten ymmärtäminen uudella tavalla</p> <p>-oman työskentelyn ja tapojen kriittinen tarkastelu</p> <p>-oman työtavan muuttaminen</p> <p>-nuoren asemaan asettuminen, nuoren tunteiden ymmärtäminen</p>	<p>kenelle:</p> <p>-nuorelle jolle luova ilmaisu luontevaa</p> <p>-nuorelle jonka vaikea ilmaista itseään sanallisesti</p> <p>-sisäänpäin kääntyneelle ja lukossa olevalle nuorelle</p> <p>miksi:</p> <p>-taiteen keinoin päästään purkamaan nuoren tunteita ja syvemmälle nuoren kokemuksiin</p> <p>-ehdoton väline</p> <p>-itsetunnon kohottamiseen, motivointiin, arvostamisen osoittamiseen</p> <p>-nuoren eteenpäin auttamiseen</p> <p>-nuoren avautumista tukemaan</p> <p>miten:</p> <p>-luovasti tilanteen ja nuoren mukaan</p> <p>-avoimesti uusiin menetelmiin tutustuen ja kokeillen</p> <p>-kynnys kokeilla uutta</p>

Kuvio 3. Ohjaajien teemahaastattelujen tulosten koonti

Ohjaajien näkemykset taidelähtöisistä menetelmistä lastensuojelussa. Kaikki ohjaajat kokivat taidelähtöiset menetelmät tärkeäksi työvälineeksi lastensuojelutyössä. Ohjaajat nimesivät välittömästi myös useita esimerkkejä, milloin taidelähtöiset menetelmät ovat soveltuva työväline. Taidelähtöiset menetelmät nähtiin tärkeäksi etenkin tilanteissa, joissa nuoren on vaikea sanoittaa tunteitaan. Niiden nähtiin auttavan pääsemään syvemmälle ja lähemmäs nuoren kokemusmaailmaa; taidelähtöiset menetelmät tarjoavat vaihtoehtoisen ilmaisutavan puheen rinnalle. Taidelähtöiset menetelmät tarjoavatkin Känkäsen (2013, 99) mukaan symbolisen etäisyyden vaikeiden asioiden käsittelyyn. Metaforinen suoja puolestaan mahdollistaa kokemusten ja tunteiden epäsuoran ilmaisun. Joillekin lapsille luova ja toiminnallinen ilmaisutapa on ainut mahdollisuus saada kosketus omiin tunteisiin (Heino ym. 2013, 63).

Känkänen (2013, 34) mainitsee, että taidelähtöisten menetelmien käytöllä voi olla välillisesti terapeuttisia vaikutuksia, luova toiminta voi kuntouttaa ja lohduttaa lasta ja nuorta. Eräs ohjaaja näki taidelähtöiset menetelmät myös itsetunnon kohottamisen ja kannustuksen välineenä. Känkänen (c, [viitattu 8.10.2014]) toteaaakin, että tekemisen avulla lapsi tai nuori voi löytää itsestään uusia piirteitä ja osaamista, ja näin saada itsetunnolleen vahvistusta.

Haastatteluista tuli ilmi, että kokeneemmat työntekijät kokivat taidelähtöiset menetelmät luontevaksi osaksi työtään, mutta ajanpuute haastoi menetelmien käyttöä omassa työssä. Vasta vähän aikaa lastensuojelutyössä ollut ohjaaja puolestaan koki, ettei omaa riittävästi tietoa taidelähtöisten menetelmien käytöstä. Tämä tiedon puute nosti kynnystä lähteä käyttämään menetelmää työssään. Känkäsen (2013, 113) mukaan taidelähtöisten menetelmien käyttöä lastensuojelutyössä heikentää muun muassa kiire ja resurssipula. Luovuutta ja kiireettömyyttä huomioivien ajattelu- ja toimintatapojen juurruttaminen vaatii asenteiden muutosta ja kehittämistyötä. Lisäksi tarvitaan yhteisiä näkemyksiä, koulutusta ja lisää resursseja. (mts 114).

Ohjaajien kokemukset menetelmän toimivuudesta. Ohjaajilla oli epäselvyyttä menetelmän tarkasta sisällöstä, olimme kertoneet ohjaajille vain käsiteltävät teemat ja tavoitteet. Ryhmätyöskentelyn sisältö muodostui toimintatukimukselle ja elämäkerralliselle työskentelylle ominaiseen tapaan, eli prosessin edetessä. Meillä

oli etukäteen suunnitellut tehtävät teemoihin, mutta tytöillä oli mahdollisuus vaikuttaa tehtävien ja ryhmätöiden sisältöön. Elämäkerrallisessa työskentelyssä ei ole yhtä ainoaa oikeaa toimintatapaa, vaan prosessi muodostuu tekemisen ja tilanteiden tarjoamien mahdollisuuksien myötä (Bardy & Känkkänen 2005b, 207). Yksi ohjaajista olikin oivaltanut, ettei meillä voisi olla tarkkaa sabluunaa työn sisällölle, sillä sisältö muodostuu nuoria kuuntelemalla ja tilanteen mukaan.

Ohjaajat kokivat, että tytöt olivat sitoutuneet toimintaan hyvin. Oli kuitenkin tilanteita, joissa tytöt olivat tarvinneet kannustusta ryhmäkerroille lähdössä. Selkeästi oli nähtävissä, että kannustuksen saattamana ryhmään lähtenyt tyttö palasi ryhmästä iloisena ja onnellisena siitä, että osallistui. Tilanteet, joissa nuori on tarvinnut kannustusta osallistuakseen, ovat olleet ryhmätapaamisten alkuvaiheessa, ja ohjaajat ovat selkeästi tunnistaneet nuorten ambivalenssin (ks. Heino ym. 2013, 62). Ohjaajien positiivinen asenne ryhmää ja meitä kohtaan, sekä kannustus osallistua toimintaan, on uskoaksemme osaltaan lisännyt tyttöjen luottamusta ja uskoa ryhmässä toimimiseen.

Tytöt olivat puhuneet vaihtelevasti ryhmästä ja tuotoksista lastensuojeluyksikön ohjaajille. Ohjaajien haastatteluista oli havaittavissa, että nuoret valikoivat itse kenelle haluavat puhua asioistaan. Lastensuojelussa ohjaajat ja nuoret luovat keskinäisiä ihmissuhteita; pelkällä ammattitaidolla ei saavuteta luottamusta (ks. Laakso 2009, 258). Elämäkerrallisessa työskentelyssä on lapsella valta päättää siitä, kuka saa tutustua hänen elämäänsä, ja kenelle hän tarinansa kertoo (Känkkänen 2003, 85).

Omaohjaajat kokivat, että keskustelut jäivät omien nuorten kanssa vähäisiksi. Ohjaajien haastatteluista välittyi, että he suhtautuivat kunnioittaen tyttöjen itsemääräämisoikeuteen, eivätkä lähteneet tivaamaan vastauksia. Vaikka ohjaajat eivät ole omaohjattavien kanssa itse teoksista saaneet juuri aikaan keskustelua, käy haastatteluista ilmi, että toiselle omaohjaajista nuori on näyttänyt omia teoksiaan, ja ryhmän myötä myös pohtinut sijoituksen alkua ja sen merkitystä itselleen. Ohjaajille pienenä näyttäytyvä askel, voi olla nuorelle itselleen aivan valtava harppaus.

Kaksi ohjaajaa koki, että pidempään sijoitettuina olleet tytöt kykenivät tarkastelemaan sijoitushistoriaansa syvällisemmin, sillä sijoituksen alun tunteet eivät ole niin kipeästi enää mielessä. Eronen (2012, 92) toteaa, että eletty elämä ja ajallinen etäisyys tarjoaa mahdollisuuden tarkastella lastenkodissa eletyn elämän merkityksiä toisella tavoin. Saresma (2002, 37) toteaa elämäntarinoiden rakentuvan useimmiten merkityksellisten elämän käännekohtien tai tapahtumien ympärille. Tällöin menneisyys, nykyhetki ja tulevaisuus voivat linkittyä kerronnallisesti uudella tavalla toisiinsa. Uusi kerronta saattaa muuttaa aikaisempaa tulkintaa, ja avata toisenlaiset näkymät (Bardy & Känkänen 2005b, 203). Uskomme, että oman narratiivin työstämisellä on oma erityinen paikkansa esimerkiksi lastensuojelun nuorelle, joka on itsenäistymisen kynnyksellä ja isojen muutosten äärellä. Olisi tärkeää tarjota hänelle mahdollisuus aikuisen tuella tarkastella elämää ja siihen liittyviä tunteita. Barkman (2013, 278) tuo esiin, että omista elämäkokemuksista saattaa olla vaikea itse poimia selviytymisen kohtia, ja siksi tarvitaankin joku joka osoittaa niihin. Barkman näkeekin elämäntarinallisen työskentelyn linkittyvän oleellisesti selviytymiseen; oman tarinansa tunteminen lisää valmiuksia omaan selviytymiskykyyn.

Bardy ja Känkänen (2005a, 112) toteavat, että *tarinatonta lasta ei ole*. Ennemminkin on kyse siitä, luodaanko pienillekin tarinoille kasvun mahdollisuus ja hyvä vastaanotto. Yhdymme näihin sanoihin todeten, että jokainen tarina on tärkeä ja kuuluksi tulemisen arvoinen. Yhtälailla tytöt joiden sijoituksesta on kulunut lyhyempi aika, hyötyvät oman narratiivin työstämisestä.

Ohjaamassamme ryhmässä vaikutti siltä, että sijoituksen alussa ollut nuori pääsi ryhmässä purkamaan tunnemyrskyjään, pidempään sijoitettuina olleiden tyttöjen kokemusten avulla tuli oivalluksia myös siitä, että omat tunteet voivat muuttua ajan myötä. Eronen (2012, 119) kaipa lastensuojelun käytäntöihin nimenomaan kykyä herkistyä kuulemaan lasten ja nuorten tunteita perheestään ja laitoksessa elämisestä. Sijoitus on aina lapseen ja nuoren elämää hyvin vahvasti ravisteleva asia ja olipa sijoitus missä ajallisessa vaiheessa tahansa, niin omien tunteiden äärelle pääseminen on äärimmäisen tärkeää. Bardy ym. (2000, 125) toteavatkin, että se on suorastaan elinehto.

Tyttöjen valtaistuminen ohjaajien puheissa. Ohjaajien haastattelun pohjalta tehdyt tulkinnat antavat vahvistusta sille, että narratiivin rakentaminen taidelähtöisten menetelmien avulla on toiminut valtaistavan sosiaalityön välineenä. Haastateltavat ohjaajat eivät puheissaan käyttäneet valtaistumisen käsitettä. Valtaistumiseen viittaavat seikat ovat kuitenkin selkeästi poimittavissa haastatteluista. Tytöt olivat käyneet läpi omaa sijoitushistoriaansa ja tarinaansa, oivaltaneet sijoituksensa taustoja ja oppineet arvostamaan sen merkitystä itselleen, tyttöjen välinen kokemusten jakaminen on toiminut vertaistukena ja yksi tytöistä koki kykenevänsä puhumaan tunteistaan paremmin ohjaajille kuin ennen ryhmää. Näiden ohjaajien kokemusten perusteella voidaan viitata tyttöjen valtaistumiseen tunteen ja tajunnan, tai yksilön sisäisellä ja ryhmän tasolla (ks. Dalrymple & Burke 2006, 117–118; Gutierrez, Parsons & Cox 1998, 20). Lisäksi ohjaajat toivat esille myös seikkoja, jotka kertovat tyttöjen valtaistumisesta toiminnan, tai yhteisön tasolla: tytöt kävivät kriittisiä keskusteluja ohjaajien kanssa lastensuojeluyksikön käytännöistä sekä toimivat omaehtoisesti taidenäyttelynsä suhteen (ks. Dalrymple & Burke 2006, 118; Gutierrez, Parsons & Cox 1998, 20).

Lastensuojeluyksikköön oli tulossa tyttöjen perheenjäsenille suunnattu joulutapahtuma, ja ohjaajat pohtivat pitäisikö näyttely ottaa pois ennen juhlaa. Tytöt kuitenkin halusivat läheistensä näkevän näyttelyn. Ohjaajien ajatus näyttelyn poistamisesta kuvastaa ohjaajien eettistä työtettä, ja halua turvata nuorten yksityisyyden suoja. Tyttöjen harkinta ja halu pitää näyttely esillä, kuvastaa puolestaan tyttöjen valtaistumista yhteisön tasolla. On hienoa, että ohjaajat kuuluivat nuorten näkemyksen, ottivat sen todesta ja näyttely sai olla esillä tytöille merkityksellisen hetken. Mante-re (2007, 179) toteaa, miten oman teoksen esille laitto on merkityksellinen askel ja suorastaan mullistava kokemus, etenkin ensikertalaiselle. Hän kuvaa tällaista kuvan päivänvaloon tuomista sillaksi, jota pitkin voi kulkea muiden luo, ja muut kuvan tekijän luokse.

Valtaistumista ei ole ohjaajien haastattelujen tulkintojen pohjalta tapahtunut pelkästään tyttöjen kohdalla, vaan se ulottuu myös kahteen lastensuojeluyksikön ohjaajaan. Tyttöjen valtaistumista osasimme odottaa, mutta yllätyimme miten vahvasti tyttöjen teokset vaikuttivat ohjaajiin. Tyttöjen taidenäyttely oli pysäyttänyt ohjaajat tuotosten äärelle ja havahduttanut heidät miettimään omia toimintatapojaan

ja saanut tarkastelemaan asioita lastensuojeluyksikön nuorten näkökulmasta (ks. Dalrymple & Burke 2006, 118, 120). Näyttely avasi ohjaajille tarkemmin ryhmätyöskentelyn varsinaisen sisällön sekä tyttöjen kokemuksia lastensuojeluyksikössä elämisestä.

Erityisesti kahdesta haastattelusta kumpusi se, miten syvästi tyttöjen tuotokset olivat vaikuttaneet haastateltaviin, ja saaneet ohjaajat jopa muuttamaan toimintatapojaan. Työntekijät ovat tunnistaneet ja reflektoineet heidän ja nuorten välillä olevaa vallan epätasapainoa; kriittinen omien toimintatapojen reflektointi mahdollistaa oman toiminnan muuttamisen. Hokkanen (2009, 327) painottaakin, että työntekijän on tunnistettava kontrollin elementit työssään, tällöin vallan epätasapainoa on mahdollista vähentää

13 POHDINTA

Tässä luvussa arvioimme opinnäytetyömme tutkimusprosessia, samalla esille nousee myös asioita, joita opimme tutkimusprosessin aikana. Arvioimme myös käyttämämme menetelmän vaikuttavuutta. Koska eettisyys oli vahvasti läsnä läpi koko opinnäytetyöprosessin ajan, pohdimme vielä lopuksi tutkimusprosessin eettisyyttä.

13.1 Toimintatutkimusprosessin arviointi

Opinnäytetyössämme tutkimme, toimiiko oman narratiivin rakentaminen taidelähtöisten menetelmien keinoin valtaistavan sosiaalityön välineenä. Näin ollen tutkimukseemme linkittyy toimintatutkimukselle ominainen piirre, eli muutokseen tähtääminen. Tutkimuksemme tuotti useitakin muutoksia käytäntöön asti; oman narratiivin työstäminen vahvisti tyttöjen identiteettiä, nuoret kokivat saavansa äänensä kuuluville, he oppivat tarkastelemaan kriittisesti omaa toimintaansa yhteisössään, ja kaksi tyttöä koki myös osallisuuden ja vaikuttamisen kokemuksia lastensuojeluyksikössä. Yksikön ohjaajat oppivat tytöistä uusia asioita, pohtivat omaa toimintaansa kriittisesti käytännön työssään ja kävivät nuorten kanssa keskusteluja lastensuojeluyksikön arjesta.

Ohjaamamme tyttöryhmän perustana oli idea siitä, että tytöt rakentavat omaa tarinaansa sijoituksen alusta, nykypäivän kautta, tulevaan sijoituksen päättymiseen. Tämä perusta oli ainoa paikallaan pysyvä asia läpi tutkimuksen. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, voiko oman narratiivin rakentaminen taidelähtöisten menetelmien avulla toimia valtaistavan sosiaalityön välineenä. Ymmärrys tutkittavasta ilmiöstä kehkeytyi hiljalleen ja suunnitelma olikin jatkuvassa liikkeessä. Jokaisen ryhmäkerran jälkeen keskustelimme tekemistämme havinnoista, tulkinnoista ja tuntemuksista. Keskustelujen ja reflektoinnin pohjalta hioimme ja muokkasimme suunnitelmaa koko ajan. Tilanteet ja tunnelmat muuttuivat hyvinkin nopeasti ja vaadittiinkin herkkyyttä lukea eteen tulevia tilanteita ja kykyä tarttua ohi kiitäviin hetkiin.

Toimintatutkimukselle ominaiseen tapaan tutkimukseen osallistuvat tytöt olivat käytännön toimijoita ja ennen kaikkea oman elämänsä asiantuntijoita. Uskomme tämän näkökulman sekä luottamuksen saamisen, yhteisen toimintatavan löytymisen ja vilpittömyytemme tyttöjen kohtaamisessa, osaltaan olleen avaimia onnistuneelle tutkimuksellemme.

Jatkuva reflektointi on ollut tutkimuksemme perusta, ja ilman sitä olisi tutkimuksesta tullut melko sanaton ja äänetön. Ryhmätapaamisia, tyttöjen kohtaamista ja omaa toimintaamme tutkijoina refleктоimme koko prosessin ajan. Tutkimukselamme tuottama tieto näyttäytyy puheenvuorona niistä moninaisista äänistä, joita herkistyimme kuulemaan. Olemme parhaan kykymme mukaan pyrkineet tuomaan kerrokselliset ja moninaiset äänet esiin opinnäytetyössämme; niin tyttöjen, työntekijöiden kuin omammekin.

Alkujaan meidän ajatuksena oli, että tytöt keskittyisivät ainoastaan yksilötyöskentelyyn. Tutkimuksen alussa emme itse antaneet kovinkaan suurta painoarvoa ryhmämuotoiselle työskentelylle, mutta tytöt osoittivat oletuksemme vääräksi. Tytöt kykenivät ja halusivat työskennellä myös ryhmässä, ryhmätuotokset herättivät huikeita keskustelumahdollisuuksia ja avarsivat tyttöjen näkemyksiä ja hälvensivät ennakkoluuloja ja oletuksia joita heillä oli toisiaan kohtaan. Ryhmässä toimiminen ei jäänyt vain tapaamisiin; keskusteluja jatkettiin kaksin tai tyttöjen ja ohjaajien välillä tapaamisten jälkeenkin.

Tyttöryhmän ohjaukselle oli varattu lastensuojeluyksikön arjesta tietty aika ja tila. Emme siis päässeet toimintatutkimukselle ominaisella tavalla varsinaisesti osaksi tyttöjen yhteisöä tai arkea, vaan toimimme tavallaan arkirutiineista poikkeavaa toimintaa osaksi tyttöjen arkea. Tyttöjen työskentely kuitenkin nostatti tilaan arjessa mukana kulkevat kokemukset ja tunteet, joiden kautta puolestaan koimme astuvamme hyvinkin lähelle sitä arkea missä tytöt elävät. Toimintatutkimuksessa meitä viehättikin suuresti sen tarjoama mahdollisuus tehdä tulkintoja sisältä päin, ja koimmekin saavamme ainutlaatuisen tilaisuuden astua sisään tyttöjen maailmaan.

Tutkimusta ei voi jatkaa loputtomiin ja niinpä meidänkin tuli miettiä tarkkaan mikä on perusteltu ajankohta johon tyttöryhmän ohjaus päättyy. Tuntui luonteelta antaa tytöille mahdollisuus ryhmän puitteissa kurkistaa myös tulevaan, sillä aikuistumi-

nen ja itsenäistyminen on tyttöjen elämässä aivan pian käsillä. Tutkimus soljui luontevasti menneestä, nykyhetkeen ja tulevaisuuteen. Suunnitelmasta poiketen meidän oli järjestettävä ylimääräinen ryhmätapaaminen, jolloin laitoimme tyttöjen taidenäyttelyn esille. Tyttöjen kanssa suunniteltu viimeinen tapaamiskerta oli eräänlainen kiitos tytöille heidän sitoutumisestaan ja ajastaan.

Meillä on erilaiset taustat ja kokemukset lastensuojelunuorista, omat kokemuksemme ja ennakoasenteemme väistämättä vaikuttivat tapaamme toimia ja kohdata nuoret tytöt. Toinen meistä työskentelee lastensuojelulaitoksessa opintojen ohella, ja toiselle lastensuojelu on vieraampaa maaperää, mutta työskentely nuorten kanssa on tuttua aiemmin tehdyn nuoriso-ohjaajan työn kautta. Kumpikin opimme tutkimuksen aikana uutta, sekä itsestämme että nuorista. Toinen koki omien ennakkoluulojensa lastensuojelunuoria kohtaan hälvenevän. Toiselle avautui uudenlaisia näkökulmia oman työn tekemiseen ja nuorten kohtaamiseen. Nuoret osasivat aina vain yllättää meidät älykkyydellään, intensiteetillään ja sitoutumisellaan. Erityisesti opimme, kuinka omalla asenteella on kohtaamisen kannalta suuri merkitys; miten kohtaat, kuinka kohtelet ja millaisia sanoja käytät.

Tutkimuksen myötä ohjaajien ja tyttöjen välillä käydyt keskustelut toivat esille tiedostamattomia käytäntöjä ja vallankäyttöä, jotka toistuessaan tuottivat epätasaa; kaksi ohjaajaa kuvasivatkin aikovansa muuttaa omia toimintatapojaan. Emme tutkimuksen alussa kuvitelleet, että näin voisi käydä. Tyttöjen kokoama näyttely oli suuressa osassa tyttöjen osallisuuden kokemuksen syntymisessä. Teoksista tytöt eivät lähteneet avautumaan suuremmin ohjaajille, mutta näyttely avasi kuitenkin mahdollisuuden keskustella eri tavoin yksikön käytännöistä ja tyttöjen kokemuksista.

Kaikki muutos ei tapahdu heti, varmasti osa tytöistä jatkaa edelleen oman tarinansa sisäistä työstämistä ryhmän loppumisesta huolimatta, ja tämä taas mahdollistaa yksilön sisäisen valtaistumisen "valumisen" edelleen ryhmän ja yhteisön valtautumisen tasolle. Yhtä hyvin voidaan ajatella, että ohjaajat saattavat jatkaa omien toimintatapojensa kriittistä tarkastelua, ja muuttaa edelleen tapaansa työskennellä.

Opinnäytetyö toi eteemme monenlaisia pohdintoja ja ensiarvoisen tärkeäksi koimme sen, että saimme teoriaopinnoille peilauspintaa käytännön työstä. Saim-

me laittaa opintojen aikana oppimamme, persoonamme ja aikaisemmat kokemuksemme peliin. Tietyllä tapaa tämä oli myös hyppy tuntemattomaan. Etukäteen emme voineet aavistaa minne tytöt tarinoineen meidät johdattavat, millaisen vastaanoton saamme tai mitä mutkan takana odottaa. Yllätyksellisyys teki matkasta hyvin jännittävän ja uteliaisuutta herättävän. Tyttöryhmän ohjaus oli viikon kohokohta, jota odotimme malttamattomina ja innostuneina. Oli upeaa nähdä tytöissä tapahtuva tietoisuuden herääminen ja valtaistuminen; tämä vahvisti uskoamme tulevina työntekijöinä siihen, että valtaistuminen ei ole vain sanoja paperilla, vaan se toimii myös käytännössä. Toivoisimmekin, että tulevaisuudessa taidelähtöiset menetelmät ja elämäkerrallinen narratiivien työstäminen löytäisivät paikkansa niin lastensuojelussa, kuin muillakin sosiaalityön kentillä.

Valtaistava sosiaalityö on helppo liittää marginaalissa elävien asiakkaiden kanssa tehtäväksi sosiaalityöksi, mutta itseasiassa se soveltuisi ihan kaikkien asiakasryhmien kanssa tehtäväksi. Valtaistava sosiaalityö on työntekijälle itselleen suuri oppimisen paikka; dialogiin heittäytyminen ja ”normaaliuden tarinoiden” ulkopuolelle kurkistaminen on avartava kokemus. Kun kuulee ”toisenlaisia” tarinoita, näkee elämän todellisen kirjon, sen monet eri sävyt ja oivaltaa kuinka erilaisena todellisuus meille kaikille näyttäytyykään.

13.2 Menetelmän vaikuttavuuden arviointi

Tutkimuksen vaikuttavuutta oli luonnollista arvioida, koska pyrimme tutkimuksesamme intervention kautta tapahtuvaan muutokseen; tyttöjen valtaistumiseen. Arvioimme menetelmän vaikuttavuutta tyttöihin erilaisin metodein; prosessin aikana arviointia toteutettiin havainnoinnin ja anonyymien kirjallisten palautteiden sekä tyttöjen tekemän palaute-posterin avulla, prosessin päätteeksi arviointi toteutettiin jaottelemalla tyttöjen teemahaastattelusta saatu materiaali kolmen valtaistumista kuvaavan tason mukaan.

Kivipelto ja Kotiranta (2011, 135) painottavat, että työntekijän käyttämien työmenetelmien ja valtaistumisen välisiä yhteyksiä tulee tutkia, kun arvioidaan sosiaalityön vaikuttavuutta, sillä nimenomaan tämä tieto auttaa arvioimaan valtaistumisen vaikuttavuutta. Ryhmätapaamisten aikana halusimme seurata menetelmän vaikutta-

vuutta ja omaa työtapaamme ryhmän ohjaajina, jotta olisimme voineet tarvittaessa muuttaa ryhmätapaamisten sisältöä, niissä toteutettuja tehtäviä sekä omaa toimintaamme ohjaajina.

Havainnointi toimi osaltaan vaikuttavuuden arviontivälineenä; havainnoimme jokaisen tapaamiskerran aikana tyttöjen työskentelyä oman tarinan rakentamisen parissa sekä heidän toimintaansa ryhmässä. Havainnointi ohjasi muuttamaan toimintaamme; havainnot tuotiin osaksi ryhmässä käytyjä keskusteluja ja niiden perusteella muutettiin tarpeen mukaan ryhmän käytäntöjä. Oma toimintaamme ryhmän ohjaajina reflektoimme tutkimuspäiväkirjoissa sekä palautekeskusteluissa. Suoran palautteen saaminen työparilta helpotti oman toiminnan suuntaamista ryhmänohjaamisessa.

Ryhmätapaamisten lopuksi keräsimme tytöiltä aina anonyymien kirjallisen palautteen, palautteen avulla halusimme saada aidosti oman mielipiteen tietoomme myös hiljaisilta tytöiltä. Anonyymi palaute oli loistava keino saada suoraa palautetta tehtävien toimivuudesta ja mielekkyydestä. Lisäksi osassa palautetta näkyi myös selvästi ryhmän aikana tapahtunut valtaistuminen yksilön tasolla; palautteissa tytöt saattoivat kerrata tapaamisen aikana itsestään oppimaansa ja tehtävien aikaansaamia pohdintoja. Anonyymien palautteen kautta me saimme ryhmänohjauksestamme vain positiivista palautetta, pohdimme olisiko ulkopuolinen arvioija saanut toisenlaista palautetta tytöiltä meidän tavastamme ohjata ryhmää.

Ryhmän aikana keskustelimme oman tarinan rakentamisesta ja taidelähtöisistä menetelmistä tyttöjen kanssa, mutta keskustelut olivat spontaaneja, eikä niillä pyritty nimenomaan menetelmän vaikuttavuuden arviointiin. Ryhmätapaamisten loppupuolella keskustelimme ryhmän aikana koetusta ja tytöt tuottivat vielä posterina (kuva 4.) yhteisen palautteen meille ryhmästä; posterina toteutettu palautteen anto oli luonnollinen jatkumo taidelähtöiselle työskentelylle.

Jälkikäteen prosessin aikana käyttämiämme arviointimenetelmiä tarkastelessamme huomaamme, että olisimme voineet antaa valtaistumisen arviointimenetelmien suunnittelulle enemmän painoarvoa. Kriittisen ja radikaalin sosiaalityön näkökulmasta ihannetilanne olisi, että olisimme ottaneet tytöt mukaan arviointimenetelmien suunnitteluun (kts. Kivipelto & Kotiranta 2011, 132). Ryhmäkertojen lopussa

keräämiemme anonyymien palautteiden ja havainnoinnin rinnalla olisimme voineet myös keskustella suunnitelmallisesti tyttöjen kanssa heidän valtaistumisen kokemuksistaan. Näiden kahden seikan avulla olisimme voineet lisätä tyttöjen osallisuuden ja valtaistumisen kokemuksia.

Kivipelto ja Kotiranta (2011, 134) huomauttavat, että kriittisen sosiaalityön valtaistumiseen liittämät elementit ovat pääosin subjektiivisia tulkintoja ja näiden tulkintojen arvioinnissa on otettava ihmisen oma näkemys huomioon; niitä on mahdotonta tarkastella yksinomaan ulkoa päin asetettujen kriteerien avulla. Käytimme tyttöjen valtaistumisen arvioinnissa pohjana Gutierrezin, Parsonsin ja Coxin luomaa mallia (kuvio 1.), jonka mukaan valtaistuminen tapahtuu kolmella tasolla: yksilön sisäisellä tasolla, ryhmän tasolla ja poliittisella tai yhteisöllisellä tasolla. Valitsimme kyseisen mallin arviointimme pohjaksi, sillä siinä on otettu kriittisen sosiaalityön mukaisesti huomioon myös yhteisöllinen ja poliittinen taso (kts. Kivipelto & Kotiranta 2011, 122, 127). Tyttöjen teemahaastatteluiden avulla selvitimme millä tasoilla valtaistuminen ilmeni, kun ryhmätapaamiset olivat jo ohi. Haastattelujen perusteella saadut tulokset kuvaavat ikään kuin tutkimusprosessin lopputulosta; toki on otettava huomioon, että valtaistuminen voi edelleen jatkua tapaamisten jälkeen, taikka yhtä hyvin hiipua, kun ryhmä ei ole enää tukemassa tyttöjä.

Koemme, että Gutierrezin, Parsonsin ja Coxin luoma malli ei rajoitu minkään tietyn asiakasryhmän valtaistumisen arviointiin, vaan tarjoaa monipuoliset käyttömahdollisuudet sekä on selkeä ja helppokäyttöinen. Omassa tutkimuksessamme malli osoittautuikin toimivaksi pohjaksi valtaistumisen määrittelyyn. Mallin avulla oli helppo poimia haastatteluista valtaistumista kuvaavat asiat ja ryhmitellä vastaukset kolmen eri tason mukaisesti. Näin saatiin esille myös tyttöjen eroavaisuudet valtaistumisen suhteen.

Valtaistumisen arvioinnin näkökulmasta teemahaastattelut olivat mielestämme toimiva arviointimentelmä. Haastattelun etuna on keskustelunomaisuus, jolloin tytöillä on mahdollisuus kuljettaa keskustelua omaan suuntaansa, lisäksi kasvokkaisessa keskustelussa on mahdollisuus tarkentaa tyttöjen tuottamaa tietoa ja esittää tarkentavia kysymyksiä. Kahdenkesken toteutettuina haastattelut antavat tilan nimenomaan kunkin tytön omalle äänelle. Mielestämme tutkimuksen luotettavuutta lisää se, ettemme haastattelujen missään vaiheessa kysyneet suoraan valtaistu-

misen elementtien toteutumisesta. Tämä vähensi puolestaan mahdollista tulosten johdatteluriskiä ja antoi tilaa tyttöjen omille kertomuksille ja kokemuksille ryhmästä ja menetelmän toimivuudesta. Pystyimme poimimaan haastatteluista valtaistumisen elementit Gutierrezin, Parsonsin ja Coxin mallin avulla, tämä vahvistaa mallin toimivuutta, sillä haastatteluissa nousivat luontevasti esiin mallissa esitetyt valtaistumisen elementit.

13.3 Tutkimusprosessin eettisyys

Ohjaajina vastuunamme oli varmistaa ryhmäläisten kunnioittava käytös toisiaan sekä meitä kohtaan. Varmistimme että ryhmä antoi tilaa erilaisille itseilmaisun muodoille ja pyrimme luomaan positiivisen sekä kannustavan tunnelman ryhmän tapaamisiin. Täydellinen tasa-arvo tutkijan ja tutkittavan välillä on ennemmin ideaali, kuin todellinen tila. Tasa-arvoisuuteen ja kunnioittavaan suhteeseen pyrimme antamalla tytöille mahdollisuuden ja oikeuden lukea opinnäytetyö ennen sen julkaisua. Jokaisella ryhmätapaamisella tyttöjen oli mahdollista myös lukea tapaamisen aikana kirjatut havainnot.

Lukija voi kyseenalaistaa valtaistavan sosiaalityön käytön tilanteissa, joissa työskentely aloitetaan työntekijän tai ammattilaisen (tässä tapauksessa opiskelijoiden) aloitteesta. Näemme kuitenkin, että lastensuojelun lapsi tai nuori on jossain määrin aina vallankäytön kohteena. Heino (2014, 4) kuvaa lastensuojelun, sijoituksen ja huostaanoton olevan äärimmäinen lakisääteinen vallankäyttöön perustuva interventio, jolla pyritään positiivisen vallankäytön avulla suojelemaan lasta ja nuorta. Käytännöt, jotka on tarkoitettu hyvää tuottaviksi, eivät kuitenkaan aina tuota hyvää, saati kuule lasta ja nuorta. Kaikki ryhmään osallistuneet tytöt olivat yli 15-vuotiaita ja osallistuminen ryhmään oli täysin vapaaehtoista.

Huostaanotettujen tyttöjen kohdalla tutkimusluvan myönsi lastensuojeluyksikön vastaava ohjaaja. Toimitimme tutkimuslupa-pyyntöön kirjallisena kahden nuoren vanhemmille, jotka ovat yksikössä avohuollon tukitoimenpiteenä sijoitettuna. Saimme vanhemmilta allekirjoitetun suostumuksen tyttöjen osallistumisesta tutkimukseen. Lopullisen päätöksen tutkimukseen osallistumisesta tytöt tekivät itse. Tyttöille oli ensimmäisessä tapaamisessa kerrottu, että osallistuminen on vapaaeh-

toista ja että tutkimuksesta voi vetäytyä halutessaan. Myös tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja toteutustapa käytiin tyttöjen kanssa läpi. Kaikki tiedot, joista tytöt olisi mahdollista tunnistaa, häivytettiin tutkimuksesta.

Ennen tutkimuksen ja ryhmätapaamisten aloitusta keskustelimme lastensuojeluyksikön vastaavan ohjaajan kanssa siitä, millaisia seurauksia elämäkerrallisella työskentelyllä voi olla. Tiedostimme, että oman elämän käsittely voi nostattaa voimakkaitakin tunteita pintaan. Ryhmätapaamisissa olikin tärkeätä havainnoida tyttöjen sanatonta viestintää ja kuunnella herkällä korvalla tyttöjen kokemuksia ja tunteita; pyrimme työskentelyssä toimimaan tyttöjen ehdoilla. Mikäli työstettävät tehtävät olisivat aikaansaaneet tytöissä sellaisia tunnereaktioita, joihin emme olisi osanneet vastata, olisimme hakeneet tukea yksikön ohjaajilta jotka olivat aina lähettyvillä läsnä.

Tutkimuksemme pohjana on näkemys lapsista aktiivisina toimijoina, jotka osaavat itse tuottaa tietoa omasta kokemusmaailmastaan ja elämästään. Lapset ovat paitsi kykeneviä, myös oikeutettuja vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin (Strandel 2010, 93). Tutkimukseen osallistuneet tytöt olivat tiedontuottajina lastensuojeluyksikön ohjaajia keskeisemmässä asemassa - tytöthän olivat mukana ryhmässä, eivät ohjaajat. Tytöille annettiin myös mahdollisuus vaikuttaa siihen, minkälaista empiiristä aineistoa meille kertyy, heillä oli jatkuva mahdollisuus muokata ideoidamme ryhmän toimintaa.

Halusimme antaa tytöille myös mahdollisuuden korjata mahdollisia väärinymmärryksiä ja tulkintojamme, heillä oli oikeus lukea ryhmätapaamisissa tuottamamme havainnointimateriaalit sekä opinnäytetyö. Havainnointimateriaaleja tytöt halusivat pari kertaa lueskella ryhmätapaamisten aikana, heillä ei ollut kommentoitavaa kirjattuihin havaintoihin. Tyttöillä oli mahdollisuus lukea opinnäytetyö viikolla kolme 2015, kun se oli sisällöltään jo valmis. Tytöistä kaksi halusi lukea tutkimuksen, heillä ei ollut muutosehdotuksia ja he kiittivät siitä, että olivat tulleet oikein ymmärretyiksi. Tytöt pitivät tutkimukseen kirjoittamistamme johtopäätöksistä ja pohdinnasta ja erityisesti he olivat iloisia siitä, että tutkimukseen alkuun ja loppuun oli liitetty sellaisten musiikkikappaleiden lyriikkaa, joita olimme ryhmätapaamisissa kuunnelleet.

Heti ensitapaamisella sovimme tyttöjen kanssa, ettemme jaa heidän asioitaan lastensuojeluyksikön ohjaajille, ellei tietoomme tule jotakin sellaista joka vaarantaisi tyttöjen tai heidän läheistensä turvallisuuden. Lastensuojeluyksikön työntekijöiden tai vastaavan ohjaajan taholta ei asetettu meille ”raportointiodotuksia” tai tilivelvollisuuksia nuorten tuottaman tiedon suhteen (vrt. Strandell 2010, 101). Odotuksena eittämättä toki oli, että tytöt innostuisivat käymään omia tuotoksiaan läpi omaohjaajien kanssa; tässäkin kuitenkin yhteisenä näkemyksenämme oli alusta asti, että päätös tuotosten jakamisesta on jokaisen tytön oma. Työyhteisö sai kuitenkin tyteiltä arvokasta kokemus- ja näkemystietoa lastensuojeluyksikössä elämisestä ja sijoituksen herättämistä tunteista näyttelyn kautta. Idea ja ehdotus näyttelystä tuli meiltä, tytöt innostuivat mahdollisuudesta tuottaa ajatuksensa teostensa kautta julkisiksi anonyymeina. Kukin tyttö valitsi itse, mitä tuotoksiaan näyttelyyn laittoi, yhteisestä päätöksestä tytöt laittoivat esille kaikki ryhmätuotokset.

Tiedostimme ryhmän ohjaajina omaavamme valtaa. Vaikka pyrimme huomioimaan tyttöjen mielipiteet ja ideat ryhmän sisällöstä, niin me ohjaajina olimme etukäteen laatineet ryhmässä käsiteltävät teemat ja kokonaistavoitteen. Halusimme antaa tytöille mahdollisuuden elämäkerralliseen työskentelyyn, ja rajasimme työskentelyn koskemaan sijoitushistoriaa koko elämäntarinan sijasta. Koemme rajauksen olleen ajankäytön puolesta hyvin perusteltu. Lisäksi työskentelyn tavoite ja valitsemamme teemat käytiin tyttöjen kanssa ensitapaamisessa läpi; tytöt innostuivat ajatuksesta käydä omaa sijoitushistoriaa läpi. Ilman tyttöjen omaa innostusta ja kiinnostusta aiheeseen, olisi aiheen valinta ja rajaus ollut epäonnistunut.

Tiedostimme myös sen, että omilla sanoilla ja teoilla saatamme vaikuttaa siihen, millaiseen suuntaan tyttöjen työskentely lähtee etenemään. Pyrimme olemaan johdattelematta tyttöjen työskentelyä ja luomaan tilaa heidän itsensä näköisille tuotoksille. Halusimme edesauttaa persoonallista työskentelyä tarjoamalla tyttöjen käyttöön mahdollisimman monipuolisesti materiaaleja ja välineitä.

Aivan kuten meillä ohjaajina, niin tytöillä osallistujina oli valtaa. Tytöillä oli valta päättää ryhmään osallistumisesta, taidenäyttelystä sekä siitä, kenelle he tuotoksensa näyttävät ja mitä niistä puhuvat sekä kuinka lähtevät keskustelemaan ryhmässä esiin nostetuista teemoista. Tytöt laativat itse henkilökohtaiset tavoitteensa ja määrittelivät itse minkä verran kertoivat niistä, niiden saavuttamisesta ja niihin

pyrkimisestä. Tyttöjen valta näyttäytyi ryhmässä mielenkiintoisena; tytöillä oli valtaa meihin, lastensuojeluyksikön ohjaajiin ja myös toisiinsa.

Lastensuojeluyksikössä toteutettu tutkimus herätti meissä pohdinnan aidosti vapaaehtoisesta osallistumisesta. Ohjaajien haastatteluista ilmeni, että tyttöjä on kannustettu osallistumaan ryhmään ohjaajien toimesta. Kolmesti kävimme myös itse keskustelemassa osallistumisestaan epävarmojen tyttöjen kanssa. Tällöin halusimme antaa heille mahdollisuuden tulla kuulluksi, jos syy osallistumattomuuteen on jollain tavoin sidoksissa ryhmään tai jos on jokin muu asia josta tyttö haluaa puhua. Tilanteet näyttäytyivät meille tyttöjen ambivalenssina, ja oma kokemuksemme oli vahvasti, että tytöt osallistuivat ryhmään vapaaehtoisesti.

Väistämättä kuitenkin herää kysymys, osallistutaanko ryhmään myös vain vaihtelun vuoksi, kun arjessa on tarjolla jotakin tavallisesta poikkeavaa. Ryhmään osallistumisesta tytöt ovat myös voineet kokea painostusta toistensa taholta. Realistisesti ajateltuna on kuitenkin mahdollista, ettei osallistuminen ollutkaan aina aidosti vapaaehtoista. Tämä kysymys heräsi myös tilanteessa, jossa kaksi tyttöä jäi ryhmästä pois – meille tuli tunne, että toinen tyttö jättäytyi ryhmätapaamisesta pois halutessaan osoittaa solidaarisuuttaan ystäväänsä kohtaan, eikä siksi että itse olisi halunnut aidosti jättäytyä tapaamisesta pois.

14 ”EI RAKKAUS KÄYTTÄMÄLLÄ KULU”

Luvun otsikko, ”Ei rakkaus käyttämällä kulu, se vahvistuu”, on lainaus Haloo Helsingin Kuule minua musiikkikappaleesta. Kyseinen kappale tuli erityisen tutuksi meille ohjatessamme tyttöryhmää. Kappale soi radiosta niin meno- kuin tulomatkoillamme lastensuojeluyksikköön, ja täytti useasti lastensuojeluyksikön työskentelytilan, kun tytöt tuotoksiaan työstäessään valitsivat taustamusiikkia. Koemme, että kappaleessa piilee erityinen merkitys, lyriikat osuvat siihen ihmiselämän osaan, joka nousi tutkimuksessammekin vahvasti esiin: kuulluksi tulemisen, ajan antamisen, rakkauden, uskon ja toivon liekin merkityksen tärkeyteen.

Toisinaan tuntui, että ryhmässä ja meissä oli kokonaisuutena jotakin mystistä, kommunikointi oli yllättävän helppoa ja tuntui kuin palaset olisivat loksahdelleet vallattoman luontevasti paikoilleen. Koimme olevamme oikeassa paikassa, juuri oikeiden tyttöjen kanssa. Tyttöjen tarve pohtia omaa taustaansa, kokemuksiansa ja laitoselämäänsä oli palava. Olimme odottaneet sulkeutuneempaa ryhmää, mutta saimmekin kohdata uskomattoman rohkeat ja älykkäät nuoret naiset. Mikäli kohtaamisemme olisi ollut epäsuotuisampi, emme usko että tytöt olisivat päässeet kokemaan valtaistumista millään tasolla.

Ohjaamamme ryhmän aiheet nostattivat työissä pintaan tunteita, ja ryhmätapaamisten mukavuudesta huolimatta, ryhmässä käsiteltävät teemat tuntuivat ajoittain raskailta. Tämä vaatikin jatkuvaa pohdintaa käsiteltävien teemojen sisällöstä ja tarkkailua sen suhteen, mikä on sopiva aika ja väli työskentelylle. Mietimme myös sitä, millainen vaikutus on sillä, että tyttöryhmän ohjasi ulkopuoliset henkilöt, eikä esimerkiksi lastensuojeluyksikön omat ohjaajat. Voi olla, että meidän sopiva ulkopuolinen etäisyys tyttöihin mahdollisti tytöille uskalluksen sanoa ääneen sen, mitä ei ehkä haluta lastensuojeluyksikön ohjaajille ilmaista. Joka tapauksessa uskomme, että vastaavanlainen taidelähtöisiä menetelmiä soveltava omaelämäkerrallinen työskentely sopii lastensuojelutyöntekijöiden työvälineeksi, kunhan ohjaaja ja nuori löytävät yhdessä sopivan työtavan.

Känkänen (2013, 118) vaatii lasten ja nuorten elämässä lähellä olevia aikuisia ja viranomaisia pohtimaan, kuinka omaa toimintaa voi muuttaa niin, että apua vailla oleva lapsi tai nuori tulisi paremmin kuulluksi ja nähdyksi – ajoissa. Tätä kysymys-

tä pohtiessaan, on lastensuojelutyöntekijöiden mielestämme ensiarvoisen tärkeää antaa taidelähtöisille menetelmille tilaisuus toimia kuulluksi tulon ja kohtaamisen välineenä. Ne voivat oikeassa paikassa, oikeaan aikaan ja oikeiden ihmisten kanssa olla vakavasti otettava sekä toimiva sosiaalityön ja lastensuojelun väline.

Kun pohditaan taidelähtöisten menetelmien käyttöä lastensuojelussa, väistämättä esiin nousee kysymys siitä, salliiko järjestelmä joukkoonsa ”leikkiviä ja vähän hullutteleviakin” työntekijöitä? (Bardy & Känkänen 2005, 125). Känkänen (2013, 116) painottaakin työyhteisön toimintakulttuurin merkitystä taidelähtöisten menetelmien käytön edistämisen suhteen; tarvitaan poliittista tahtoa, kärsivällisyyttä, intohimoa ja halua oppia uutta. On nähtävissä, että taidelähtöisten menetelmien käyttö on saamassa jalansijaa myös hoito- ja kasvatustehtäviin painottuneissa sosiaali- ja terveystalveissa. Tämänkaltainen muutos horjuttaa totuttuja valta- ja asiantuntija-asetelmia, joiden taas uskomme taistelevan omasta paikastaan järjestelmässä.

Heinon (2013, 92) mukaan kiireellisten huostaanottojen lisääntyminen voi johtua lastensuojelujärjestelmän kykenemättömyydestä vastata lapsen, nuoren ja hänen perheensä kriisiin ajoissa. Mikäli on niin, että lapset ja nuoret saavat apua liian myöhään, tarkoittaa se käytännössä sitä, että lastensuojelulaitoksiin sijoitetut lapset ovat entistäkin suuremmassa avun tarpeessa, entistäkin heikommassa asemassa ja entistäkin suuremmassa vaarassa ”pudota”. Tällöin on mielestämme panostettava siihen, että lastenkotityö huomioi lasten ja nuorten yksilölliset tarpeet herkästi, soveltaen luovasti useita erilaisia menetelmiä. On löydettävä keinoja, joilla lapsi pääsee kosketuksiin itsensä, omien tunteidensa ja kokemustensa kanssa, mutta myös osaksi uutta asuinyhteisöään. Tällöin ryhmämuotoinen taidelähtöinen työskentely, joko laitoksen oman työntekijän tai ulkopuolisen ohjaamana, voi olla kaivattu tukemisen keino.

Eräs haastateltavista totesi, että ohjaamamme tyttöryhmä oli liian lyhyt saadakseen aikaan näkyviä muutoksia. Lisäksi hän koki, että jos työskentelisimme lastensuojeluyksikössä, niin työn ohella käytettynä kyseinen menetelmä olisi hyvä. On totta, että pidempikestoinen tyttöryhmän ohjaus olisi voinut saada aikaan syvempiä vaikutuksia. Ohjaamamme tyttöryhmä sai kuitenkin aikaan työissä valtaistumisen kokemuksia sekä lyhyestä kestostaan huolimatta osoitti menetelmän toimivaksi käytännössä ja tärkeäksi muistelukokemukseksi tytöille, jonka avulla oma

tarina jäsenyi selkeämmäksi. Bardy (2007, 28) muistuttaa ettei yksikään taideläh-
töinen hanke ole siirrettävissä sellaisenaan paikasta toiseen. Sen sijaan taideläh-
töiset toiminta- ja ajattelutavat ovat sovellettavissa millä kentällä tahansa. Vaikka
hankkeiden lopputulokset olisivat samansuuntaiset, niin jokainen hanke muodos-
tuu persoonalliseksi ja toimijoidensa näköiseksi. Samaan päätelmään mekin tu-
limme ja toteamme, että niin pitkä- kuin lyhytkestoisillekin ryhmille on oma paik-
kansa lastensuojelussa.

Se, *kuka* vastaavanlaista ryhmää vetää, ei ole niin olennaista kuin se, *kuinka* hän
ryhmää vetää. Nuori tulee nähdä oman elämänsä asiantuntijana, ja hänen tuotta-
maansa tietoa tulee kunnioittaa (Juhila 2002, 16.) Näkisimme ryhmän vetämisen
keskiössä osallistavan työotteen, jossa asiakas nähdään aktiivisena toimijana, ei-
kä vain sosiaalityön toimenpiteiden kohteena. Osallistavassa työotteessa on valtais-
tumisen perusta; asiakkaan ja työntekijän välinen kumppanuussuhde, joka tarjoaa
mahdollisuuden kyseenalaistaa vallalla olevat näkemykset ja antaa tilaa uuden-
laisten äänen kuulemiselle. (Juhila 2006, 118, 123.) Ilman Mönkkösen (2007, 87,
95) kuvailemaa vastavuoroista dialogia, jossa kumpikin osapuoli voi oppia toiselta
ja jossa ymmärrys luodaan yhdessä, ei voi syntyä otollista maaperää nuoren oman
tarinan työstämiseksi työntekijän kanssa.

Tavoitteellisen elämäkertatyöskentelyn rinnalla lastensuojelulaitoksissa kulkee
rinnalla arkinen tarinointi. Tätä tulisi mielestämme kunnioittaa, ja huomata arkisten
kohtaamisten merkitys lastensuojelun nuorille. Tarinoinnille ei tarvitse luoda erillis-
tä tilaa tai paikkaa, vaan tarinat ovat myös osa arkisia tilanteita. Arjessa kerrotut
tarinat ovat yhtä merkityksellisiä ja kuulluksi tulemisen arvoisia, kuin tarinat joille
on varattuna oma aika ja paikka. Arjessa kerrottuja tarinoita kuuntelemalla ja ja-
kamalla rakennetaan myös työntekijän ja nuoren välistä luottamusta, joka puoles-
taan saattaa avata ovia aina uusille tarinoille sekä myös niille tarinoille, joista nuori
on aiemmin vaiennut (ks. Eskonen ym. 2006, 41–43).

Yksi ohjaajista näki ryhmässä työskentelyn olevan käyttökelpoinen työskentelyta-
pa tilanteissa, joissa nuoren yksilötyöskentely tuntuu haastavalta. Ryhmätyösken-
telyä olisi mielestämme syytä lisätä myös lastensuojelulaitosten arjessa; ryhmä
antaa vertaistukea ja lisää yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemuksia. Ryhmässä
jokapäiväisessä arjessa kohdattu toveri opitaan näkemään toisin, itsestä ja muista

opitaan uusia asioita sekä opitaan kohtaamaan vaikeatkin asiat yhdessä. Lastensuojelun lapsille ja nuorille ryhmä voi tarjota merkittävän tuen arkeen sekä onnistumisen kokemuksia, iloa ja riemua. Suunnitelmallisella ryhmätyöskentelyllä voidaan tavoittaa myös sellaisia asioita, joita olisi yksilötyöskentelyn keinoin vaikea tai mahdoton saavuttaa. Lastensuojelulaitos on lapselle ja nuorelle uusi yhteisö; kokemus kiinnittymisestä ja kuulumisesta omaan yhteisöön on kenelle tahansa tärkeä ja arvokas kokemus – minä kuulun tähän, minä olen osa tätä.

Jokainen nuori on ainutlaatuinen persoonansa, omanlaisine toimintatapoineen. Siksi olisi tärkeää, että tarjoutuisi mahdollisuuksia löytää itselle sopivin tapa oman narratiivin työstämiseen. Yksilötyöskentely voi joillekin nuorille olla ryhmätyöskentelyä parempi vaihtoehto. Voidaan myös ajatella, että yksilötyöskentelyssä ohjaaja ja nuori voivat käydä syvällisemmin nuoren omaa tarinaa läpi; ryhmätyöskentely rajaa kenties enemmän sitä, minkä verran nuori haluaa tarinaansa jakaa.

Eräs ohjaajista pohtii haastattelussa myös laitosten leimautumista, ja sitä kuinka leiman kantaminen on jokaiselle nuorelle yksilöllinen kokemus. Känkänen (2013, 92) kuvaa kuinka lastensuojelu muokkaa lapsen elämää; se tuo mukanaan 'lastensuojelulapsen' leiman ja identiteetin. Lastensuojelussa lasta voidaankin auttaa elämäkerrallisen työskentelyn keinoin, rakentamalla uudelleen leimattu, koeteltu ja unohdettu tarina. Uusi tarina voi lohduttaa ja eheyttää lasta ja nuorta. (mts. 93). Lastensuojelussa saatetaan myös tietoisesti tai tiedostamatta vahvistaa niinsanottuja "normaaliuden" tarinoita. Mikäli yksilö ei sovi valtakulttuurin muodostamaan "normaaliuden" tarinaan, kokee hän itsensä häviäjäksi (Parton & O'Byrne 2000, 51). Mielestämme lastensuojelutyössä on olennaista nähdä kunkin lapsen ja nuoren omat yksilölliset onnistumisen kokemukset, taidot ja osaaminen. Nuorelle on annettava kokemus hyväksytyksi tulemisesta sellaisenaan, ja suotava oma yksilöllinen kasvun mahdollisuutensa. Lastenkodeissa eläviä lapsia tai -nuoria ei tule asettaa tukaliin "normaaliutta" määrittäviin laatikoihin.

Freiren sorrettujen pedagogiikka tulee lähelle valtaistumisen periaatteita, etenkin tiedostaminen ja kriittinen dialogi osuvat yksiin valtaistumisen periaatteiden kanssa. Meitä kiehtoo myös Freiren näkemys tasavertaisen dialogin toteuttamisesta; vaatimus rakkaudesta ja uskosta ihmiseen on helppo yhdistää sosiaalityön käytäntöihin. Valtaistavassa sosiaalityössä tasa-arvo ja kumppanuussuhde ovat työn to-

teuttamisen keskeisin keino (Gutierrez, Parsons & Cox 1998, 10–11; Payne 2005, 298; Dalrymple & Burke 2006, 120). Uskoaksemme saavutimme melko hyvin tyttöjen kanssa mahdollisimman tasavertaisen kumppanuussuhteen. Rohkaisimme tyttöjä tuomaan omat näkemyksensä ja toiveensa ryhmän suhteen esille missä tahansa työskentelyn vaiheessa. Painotimme tyttöjen olevan keskiössä ja heidän toimintansa olevan ryhmän ydintä – he rakentavat omia tarinoitaan ja käyvät yhdessä läpi omia kokemuksiaan laitosestä (ks. Juhila 2006, 118). Kumppanuussuhteen luomisessa auttoi varmasti ulkopuolisuus, uskomme että ulkopuolisuutemme rohkaisi tyttöjä tuomaan äänensä kuuluville. Mikäli vastaavaa ryhmää vetäisi joku yksikön ohjaajista, olisi hyvä ettei hän olisi yhdenkään ryhmään osallistuvan omaohjaaja, sillä tämä asettaisi osallistujat eriarvoiseen asemaan. Todennäköisesti yksikön ohjaajan olisi myös nähtävä enemmän vaivaa kontrollista vapaan tilan luomiseen, sillä nuoret ovat tottuneet arjessaan siihen, että ohjaajat toimivat myös kontrolloijan roolissa.

Dalrymple ja Burke (2006, 120) huomauttavat, että valtaistuminen voi saada aikaan pieniä muutoksia, joilla on vaikutusta yhden henkilön arkeen. Yksi ohjaaja kuvaili, ettei tytöissä hänen mielestään ollut nähtävissä suuria muutoksia. Odotammeko me aikuiset ihmeiden tapahtumista; suuria ja dramaattisia muutoksia vai hukkuuko pienten muutosten havaitseminen arjen kiireisiin? Suuret muutokset kuitenkin tapahtuvat pääsääntöisesti pienten askeleiden kautta. Meiltä aikuisilta vaaditaan herkkyyttä huomata nämä pienetkin hapuilevat askeleet sekä kykyä tukea ja kannustaa kohti seuraavaa askelta.

Laitoksissa työskentelevillä aikuisilla on merkittävä rooli nuorten elämässä, kokemukset kuulluksi tulosta, aidosta kohtaamisesta ja välittämisestä kasvattavat nuoren itsentuntoa ja uskoa ihmisiin. Se, miten työntekijä toimii, ei ole yhdentekevää. Laitosten omat tavat, lastensuojelulaki ja kulttuuriset normit vaikuttavat osaltaan työntekijöiden tapaan tehdä työtään, mutta lastensuojelu on pohjimmiltaan suhdetyötä – ja ihmissuhteet ovat aina ainutlaatuisia (Laakso 2009, 258). Työntekijän tekemiset ja tekemättä jättämiset ovat vallankäyttöä.

Ohjaajien osoittama aito mielenkiinto tyttöjen teoksia, näyttelyä ja kokemuksia kohtaan oli tytöille merkittävä kokemus kuulluksi tulosta. Tytöt pääsivät näyttelyn avulla tuomaan esille laitoksessa tapahtuvia arkisia vallankäytön muotoja, joita

pidetään niin itsestään selvinä, ettei niitä enää edes ajatella taikka kyseenalaisteta. Freiren (2005, 57) mukaan jokainen tilanne, jossa toinen ihminen käyttää toista hyväkseen, tai estää tätä toimimasta itsenäisenä ja vastuullisena persoonana, on sortoa. Sorrettujen pedagogiikalla taistellaan epäoikeudenmukaisuutta vastaan ja pyritään sorrettujen vapautumiseen; kriittisen tarkastelun kautta sorretut huomavat, että yhtäläillä myös sortajat elävät epäoikeudenmukaisten rakenteiden armoilla. Vapaus on välttämätön ehto pyrkimykselle tulla enemmän ihmiseksi ja vapautuminen yhteiskunnan sopeuttavasta sorrosta tapahtuu tietoisuuden avulla. Refleksiivinen ja kriittinen ajattelu mahdollistaa dialogin, joka vapauttaa sorrosta. Sorrettujen kohtelemisen objekteina tai heidän manipulointinsa ajaa kauemmas vapautuksesta; vain oma tietoinen toiminta voi johtaa inhimilliseen kasvuun. (mts. 48–49, 52, 69.) Taidenäyttelyn esillelaitto oli tytöiltä suoraa poliittista toimintaa omassa yhteisössään, eikä toiminta vaatinut tytöiltä edes sanoja, teokset toimivat vuorovaikutuksen välineenä. Näyttely toi ohjaajien silmien eteen laitoksen epäoikeudenmukaisuutta aiheuttavia työtapoja, herätteli ohjaajia kriittiseen pohdintaan ja aikaansai jopa muutoksia yksittäisten ohjaajien työtavoissa.

*Ei rakkaus käyttämällä kulu,
Se vahvistuu
Eikä liekki pala vakan alla,
Se tukahtuu
Eikä maailma paremmaksi muutu,
Jos ei sitä paremmaksi tee
Eikö siis yritettäisi vielä uudelleen?*

*Anna minulle hetki aikaa
Hetki aikaa miettiä uudelleen
Laittaa sanat oikeaan paikkaan
Sanoa mitä todella tarvitsee
Ei mitään liikaa
Ei mitään turhaa
Vain ne sanat jotka sielua ravistaa
Anna minulle hetki aikaa
Kuule minua
Kuule minua*

(Annala & Haloo 2011).

LÄHTEET

- Aarnos, E. 2010. Kouluun lapsia tutkimaan: Havainnointi, haastattelu ja dokumentit. Teoksessa: J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1: Metodien valinta ja aineiston keruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 3. uud. p. Juva: PS-kustannus, 172–188.
- Adams, R. 1996. Social work and empowerment. Basingstoke: Macmillan.
- Alhanen, K. 2014. Vaarantunut suojeluvalta: Tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 24/2014.
- Annala, M. & Haloo, E. 2011. Kuule minua. Haloo Helsinki! III. EMI, Sony music Finland.
- Bardy, M. 2000. Sisäinen koti, tarinallisuus ja elämänlukutaito. Yhteiskuntapolitiikka 65 (2), 151–155.
- Bardy, M. & Känkkänen, P. 2005a. Omat ja muiden tarinat: Ihmisyyttä vaalimassa. Stakes: Vammala.
- Bardy, M. & Känkkänen, P. 2005b. Tarinat yksilön ja yhteisön suhteissa. Teoksessa: M. Satka, S. Karvinen-Niinikoski, M. Nylund & S. Hoikkala (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Palmenia-sarja nro 128. Palmenia-kustannus, 201–217.
- Bardy, M., Barkman, J. & Janhunen, T. 2000. Lapsen arvokkuus ja osallisuus. Teoksessa: M. Bardy, J. Barkman & T. Janhunen (toim.) Elämäni tarina: Lukemisto lapsuuden kokemuksista lastenkodissa ja perhehoidossa. Helsinki: Erikoispaino oy, 123–125.
- Barkman, J. 2013. Lasten ja nuorten elämäntarinan äärellä. Teoksessa: M. Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimessä. 4. uud. p. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes print- Suomen Yliopistopainos Oy, 273–283.
- Dalrymple, J. & Burke, B. 2006. Anti-oppressive practice – Social care and the law. Maidenhead: Open university press.
- Eskola, J. & Vastamäki, J. 2010. Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa: J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1: Metodien valinta ja aineiston keruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 3. uud. p. Juva: PS-kustannus, 26–44.
- Foucault, M. 1980. Power/Knowledge: Selected interviews & other writings 1972–1977 by Michel Foucault. New York: Pantheon Books.

- Foucault, M. 1982. The subject and power: Afterword. Teoksessa: Dreyfus, H. & Rabinow, P. (toim.) Michel Foucault: Beyond structuralism and hermeneutics. London: Harvester.
- Freire, P. 2005. Sorrettujen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino
- Gray, D. E. 2004. Doing research in the real world. London: SAGE.
- Gutierrez, L., Parsons, R. & Cox, E. 1998. Evaluating the putcomes pf empowerment practice. Teoksessa: Empowerment in social work practice: A source-book. Gutierrez, L., Parsons, R. & Cox, E. (toim.) Pacific Grove: Brooks/Cole, 19–23.
- Hakanen, L. & Haloo, E. 2014. Vihaan kyllästynyt. Haloo Helsinki! Kiitos ei ole kirosana. EMI, Sony music Finland.
- Healy, K. 2000. Social work practices: Contemporary perspectives on change. Lontoo: Sage.
- Heikkinen, H. 2010. Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa: H. Heikkinen, E. Rovio & L. Syrjä (toim.) Toiminnasta tietoon: Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. 3. korj. p. Helsinki: Kansanvalistusseura, 16–38.
- Heikkinen, H. & Huttunen, R. 2010. Toimintatutkimus tieteenä. Teoksessa: H. Heikkinen, E. Rovio & L. Syrjä. (toim.) Toiminnasta tietoon: Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. 3. korj. p. Helsinki: Kansanvalistusseura, 184–202.
- Heikkinen, H., Huttunen, R., Kakkori, L. & Tynjälä, P. 2010. Totuuden ongelma. Teoksessa: H. Heikkinen, E. Rovio & L. Syrjä (toim.) Toiminnasta tietoon: Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. 3. korj. p. Helsinki: Kansanvalistusseura, 163–183.
- Heikkinen, H. 2002. Narratiivisuus: - Ei yksi vaan monta tarinaa. Teoksessa: H. Heikkinen & L. Syrjälä (toim.) Minussa elää monta tarinaa: Kirjoituksia opettajuudesta. Helsinki: Kansanvalistusseura, 184–197.
- Heino, T. 2013. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa: M. Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 4. uud. p. Helsinki: terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 84–107.
- Heino, T., Eronen, T., Kataja, K., Kestilä, L., Känkänen, P., Paananen, R., Pösö, T. & Rainio, A. 2013. Suojassa, syrjässä, selvinneenä – huostaan otetut ja sijoitetut lapset Suomessa. Teoksessa: J. Reininen & L. Vähäkylä (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus, 50–68.

- Heinonen, J. 2014. Rakenteellinen sosiaalityö muutoksessa ja muuttajana. Teoksessa: A. Pohjala, M. Laitinen & M. Seppänen (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö: Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Kuopio: UNIpress, 37–63.
- Hemminki, A. 2014. Toimintatutkimus. Lehtori. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Luentomateriaali. 24.4.2014. Julkaisematon.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. uud. p. Helsinki: Tammi.
- Hokkanen, L. 2009. Empowerment valtaistumisen ja voimaantumisen dialogina. Teoksessa: M. Mäntysaari, A. Pohjola & T. Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Huovinen, T. & Rovio, E. 2010. Toimintatutkija kentällä. Teoksessa: H. Heikkinen, E. Rovio & L. Syrjä (toim.) Toiminnasta tietoon: Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. 3.korj.painos. Helsinki: Kansanvalistusseura, 94–113.
- Hänninen, V. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. 1999. Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipolitiikan laitos.
- Juhila, K. 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina: Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Katainen, A., Lipponen, K. & Litovaara, A. 2003. Voimavarat käyttöön. Helsinki: Duodecim Oy.
- Kivipelto, M. 2008. Osallistava ja valtaistava arviointi: Johdatus periaatteisiin ja käytäntöihin. Helsinki: Stakes. Stakesin työpapereita 17/2008. Saatavana: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75668/T17-2008-VERKKO.pdf?sequence=1>
- Kivipelto, M. & Kotiranta, T. 2011. Valtaistumisen vaikuttavuuden arviointi. Miten voisimme edistää sitä sosiaalityössä? Janus vol. 19 (2), 122–142.
- Koski, L. 2011. Teksteistä teemoiksi-dialoginen tematisointi. Teoksessa: A. Puusa & P. Juuti (toim.) Menetelmäviidakon raivaajat: Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: JTO, 126–149.
- Kuoppala, T. & Säkkinen, S. 2014. Lastensuojelu 2013. Helsinki: terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tilastoraportti 26/2014. Saatavana: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116946/Tr26_14.pdf?sequence=3
- Kuronen, M. 2004. Valtaistumista vai voimavaraistumista – feministisiä näkökulmia empowermentiin sosiaalityön käsitteenä ja käytäntönä. Teoksessa: M. Kuronen, R. Granfelt, L. Nyqvist & P. Petrelius (toim.) Sukupuoli ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen 3.vuosikirja 2004. Jyväskylä: PS-kustannus, 277–296.

- Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. 2. uud. p. Tampere: Vastapaino.
- Kvale, S. 1996. Interviews: An introduction to qualitative research interviewing. Thousand Oaks: Sage.
- Känkänen, P. 2013. Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa –kohti tilaa ja kokemuksia. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiaalitieteiden laitos. Tutkimus 109.THL. Tampere: Juvenes Print- Suomen Yliopistopaino Oy.
- Känkänen, P. a. Lastensuojelun uusia ulottuvuuksia: Taide elämän jäljillä – lastensuojeluun uusia ulottuvuuksia taidelähtöisten menetelmien avulla. [Verkkoartikkeli]. Helsinki: Lastensuojelun käsikirja. [Viitattu 8.10.2014]. Saatavana: <http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyovalineet/taidelahtoiset-menetelmat/lastensuojelun-uusia-ulottuvuuksia>
- Känkänen, P. b. Taide lastensuojelussa. [Verkkoartikkeli]. Helsinki: THL. [Viitattu 8.10.2014]. Saatavana: <http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyovalineet/taidelahtoiset-menetelmat/taide-lastensuojelussa>
- Känkänen, P. c. Taidelähtöiset menetelmät. [Verkkoartikkeli] Helsinki: Lastensuojelun käsikirja. [Viitattu 8.10.2014}. Saatavana: <http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyovalineet/taidelahtoiset-menetelmat>
- Känkänen, P. 2003. Yksinäisyydestä liittymiseen: Aikatila elämäkerronnallisessa työssä. Teoksessa: M. Kraappala & T. Pääjoki (toim.) Taide ja toiseus-syrjästä yhteisöön. Jyväskylä: Gummerrus, 81–89.
- Känkänen, P. & Tiainen, U. 2007. Omaa tilaa etsimässä. Teoksessa: M. Bardy, R. Haapalainen, M. Isotalo & P. Korhonen (toim.) Taide keskellä elämää. Helsinki: LIKE/Nykytaiteen museon Kiasman julkaisuja 106. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy, 81–87.
- L 13.4.2007/417. Lastensuojelulaki.
- Laakso, R. 2009. Arjen rutiinit ja yllätykset –etnografia lastenkotityöstä. Tampereen yliopisto. Sosiaalityön tutkimuksen laitos. Akateeminen väitöskirja. Saatavana: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66529/978-951-44-7808-6.pdf?sequence=1>
- Laakso, R. 2012. Lastensuojelun laitostyön arki ja ammatillisuus. Teoksessa: M. Jahnukainen (toim.) Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 127–152.

- Levamo, P. 2007. Omaa elämää etsimässä: Tutkimus ryhmämuotoisen sosiaalityön mahdollisuuksista tukea nuorten itsenäistymistä. Teoksessa: A. Heikkinen, P. Levamo, M. Parviainen & A. Savolainen (toim.) Näe minut – kuule minua: Kokemuksia ryhmistä. Helsinki: Heikki Waris –instituutti, 69–158. Soccan ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja nro 11, 2007.
- Mantere, M-H. 2007. Taideterapia ja ryhmät. Teoksessa: M. Rankanen, H. Henttinen & M-H. Mantere (toim.) Taideterapian perusteet. Helsinki: Duodecim, 177–183.
- Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.
- Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus: Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita.
- Parton, N. & O’Byrne, P. 2000. Constructive social work: Towards a new practice. Basingstoke: Macmillan.
- Parviainen, M. 2007. Luovasti siltaa sisimpään. Teoksessa: A. Heikkinen, P. Levamo, M. Parviainen & A. Savolainen (toim.) Näe minut – kuule minua: Kokemuksia ryhmistä. Helsinki: Heikki Waris –instituutti, 189–221. Soccan ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja nro 11, 2007.
- Payne, M. 2005. Modern social work theory. 3. uud. p. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Peltonen, M. 4.6.2013. Taiteesta avain arvokkaaseen elämään myös lastensuojelussa. [Verkkosivusto]. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. [Viitattu 9.12.2014]. Saatavana: http://www.helsinki.fi/valtiotieteellinen/uutisarkisto/vaitokset/2013/04_06_kankanen.html
- Puusa, A. 2011. Haastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä. Teoksessa: A. Puusa & P. Juuti (toim.) Menetelmäviidakon raivaajat: Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: JTO, 73–87.
- Rees, S. 1991. Achieving power: Practice and policy in social welfare. North Sydney: Allen and Unwin.
- Rees, S. 1998. Empowerment of youth. Teoksessa: Empowerment in social work practice: A sourcebook. Gutierrez, L., Parsons, R. & Cox, E. (toim.) Pacific Grove: Brooks/Cole, 130–145.
- Ronkainen, S., Laitinen, M. & Veijola, S. 2009. Hyvä tieteellinen käytäntö: Lapin yliopiston tutkimuseettiset toimintaohjeet. [Viitattu 12.10.2014]. Saatavana: <http://www.ulapland.fi/loader.aspx?id=de77b79f-5e50-4198-879c-4e896dfeec0d>

- Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. 2010. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa: J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 9–36.
- Räsänen, J. 2006. Voimaantumisen mahdollistaminen ja ratkaisu: Yhteiskunnan, yhteisön ja yksilön valtaistaminen. Järvenpää: Julkiviestintä cop.
- Saresma, T. 2002. Häivähdys kauneutta. Taide suomalaisten arjessa. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Sava, I. & Katainen, A. 2004. Taide ja tarinallisuus itsen ja toisen kohtaamisen tilana. Teoksessa: I. Sava & V. Vesänen-Laukkanen (toim.) Taiteeksi tarinoitu oma elämä. Juva: PS-kustannus, 22–39.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. Helsinki. Saatavana: http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_verkkoversio040413.pdf.pdf#overlay-context=fi/ohjeet-ja-julkaisut
- Vario, P., Barkman, J., Kiili, J., Nikkanen, M. Oranen, M. & Tervo, J. (toim.) 2012. Suojele unelmia, vaali toivoa: Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun parantamiseksi. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:6.
- Välivaara, C. 2008. Lapsilähtöisiä vuorovaikutuksen välineitä. Teoksessa: J. Ketola (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin: Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-kustannus, 77–98.
- White, M. & Epston, D. 1990. Narrative means to therapeutic ends. New York & Lontoo: W. W. Norton & co.

LIITTEET

Liite 1. Tutkimuslupa

Liite 2. Kuvauslupa

Liite 3. Teemahaastattelurunko tytöille

Liite 4. Haastattelupyyntö ohjaajille

Liite 5. Teemahaastattelurunko ohjaajille

Liite 6. Ryhmän aikataulu ja teema-suunnitelmat

Liite 1. Tutkimuslupa

Hyvät vanhemmat ja huoltajat!

TUTKIMUSLUPA

Olemme sosionomiopiskelijoita Seinäjoen ammattikorkeakoulusta. Suoritamme toiminnallista opinnäytetyötämme ***** lastensuojeluyksikössä, ohjaamalla nuorille tyttöryhmää, jossa jokainen nuori työstää omaa tarinaansa sijoituksen alusta tämän hetken kautta tulevaan sijoituksen päättymiseen. Tavoitteenamme on ryhmän kautta antaa nuorille mahdollisuus työstää omaa tarinaansa erilaisin itseilmaisun keinoin. Vaihtoehtoinen tapa rakentaa omaa tarinaa saattaa antaa yksikön nuorille ja omaohjaajille uuden tavan käydä keskustelua nuoren todellisuudesta. Tutkimuskysymyksenämme on, toimiiko oman tarinan työstäminen taidelähtöisin menetelmin valtaistavan sosiaalityön välineenä. Selvitämme myös, miltä oman tarinan rakentaminen ja työstäminen taidelähtöisten menetelmien avulla nuorista tuntuu.

Ehdotimme ideaa ryhmästä ja oman tarinan työstämisestä ***** vastaavalle ohjaajalle *****lle, ja saimme myönteisen vastauksen opinnäytetyön suorittamisesta yksikön johtajalta. Ohjaavana opettajanamme toimii Seinäjoen ammattikorkeakoulun lehtori Helena Järvi (helena.järvi@seamk.fi).

Hankkeessa koottava monipuolinen aineisto (havainnointi, tutkimuspäiväkirjamme sekä nuorten haastattelut) käsitellään luottamuksellisesti ja nimettömänä. Opinnäytetyössä ei käy ilmi yksikön nimi eikä paikkakunta.

Lapsenne henkilöllisyys ei tule esiin missään työmme vaiheessa!

Olemme tavanneet tytöt 7.10. ja keskustelleet ryhmästä ja sen toiminnasta alustavasti. Täyttämällä kirjeen lopussa olevan lupalapun, voitte hyväksyä tai kieltää lapsenne osallistumisen. Kummassakin tapauksessa pyydämme teitä ystävällisesti palauttamaan lapun *****n.

Kiitämme yhteistyöstä ja annamme mielellämme lisätietoja!

Mia Kohtala

mia.kohtala@seamk.fi

Petta Porko

petta.porko@seamk.fi

Palautathan tutkimuslupalomakkeen JOKA TAPAUKSESSA / myös siinä tapauksessa, että nuori ei saa lupaa osallistua tutkimukseen.

Viimeinen palautuspäivämäärä on **17.10.2014**.

Nuoren nimi _____

Annan luvan lapselleni osallistua tutkimukseen

En anna lupaa osallistua tutkimukseen

Päivämäärä ja paikka _____. _____. 2014 _____

Huoltajan allekirjoitus ja nimen selvennys

Hyvää syksyn jatkoa!

Liite 2. Kuvauslupa**KUVAUSLUPA OPINNÄYTETYÖTÄ VARTEN**

Mia Kohtala & Petta Porko: Oman tarinan rakentaminen taidelähtöisin menetelmin –
Valtaistavan sosiaalityön väline?

Pyydämme lupaa saada kuvata lastensuojeluyksikkö ****ssa toteutetuissa ryhmäta-
paamisissa tuotettuja teoksia opinnäytetyön havainnointi materiaaliksi, lisäksi pyy-
dämme lupaa saada käyttää kuvia teoksista opinnäytetyössä. Kuvia ei oteta nuorista,
eikä laitoksen tiloista. Kuvausluvan myöntämisen jälkeen, sekä nuorilla että laitoksen
vastaavalla ohjaajalla on oikeus kieltää kuvien käyttö tarvittaessa:

-Nuorella on oikeus kieltää teoksestaan otetun kuvan käyttö halutessaan ilman erillis-
tä syytä.

-Vastaavalla ohjaajalla tai yksikön edustajalla on oikeus kieltää kuvien käyttö opin-
näytetyössä ennen sen toimittamista tarkistukseen.

Annan suostumukseni valokuvien ottoon havainnointi tarkoituksessa sekä opinnäyte-
työssä. ___ (rasti)

En anna suostumustani. ___ (rasti)

Aika ja paikka

Nimi

Nimen selvennys

Liite 3. Teemahaastattelurunko tytöille.**TEEMAHAASTATTELURUNKO NUORILLE****OMAN TARINAN RAKENTAMINEN TAIDELÄHTÖISIN MENETELMIN
– VALTAISTAVAN SOSIAALITYÖN VÄLINE?****1. TYTTÖJEN OMAT TAVOITTEET JA NIIDEN TOTEUTUMINEN**

- Mikä oli tavoitteesi?
- Saavutitko tavoitteen, kuinka?
- Jos et saavuttanut tavoitetta, niin mikä vaikutti siihen?

2. TYTTÖJEN ODOTUKSET RYHMÄSTÄ JA NIIDEN TOTEUTUMINEN

- Millaisia odotuksia sinulla oli ryhmästä?
- Kuinka odotukset toteutuivat?
- Millainen ennakkokäsitys/oletus/mielikuva sinulla oli ryhmästä?
- Mitä ajattelit, kun kuultit että omaa tarinaa rakennetaan taidelähtöisin menetelmin?

3. TYTTÖJEN KOKEMUKSET RYHMÄN OHJAAJISTA

- Miten koit ryhmän ohjaajien toiminnan?
- Miten koit ryhmänohjaajien omat esittelyt ensimmäisellä kerralla?
- Mitä ryhmän ohjaajat olisivat voineet tehdä toisin?
- Miten koit sen, että ryhmänohjaajia oli kaksi?

4. TYTTÖJEN KOKEMUKSET RYHMÄN TOIMINNASTA

- Miten koit ryhmätapaamiset ja tilanteet niissä?
- Millaisia tuntemuksia / ajatuksia sinulla oli ennen ryhmätapaamisten alkua?
- Miltä tuntui tehdä ryhmätöitä?
- Miltä tuntui tehdä yksilötehtäviä ryhmän läsnäollessa?
- Miltä tuntui tehdä taiteen keinoin töitä?
- Vaikuttiko ryhmässä työskentely sinun ja muiden tyttöjen väleihin?
- Mitä opit muista tytöistä?
- Miten koit ryhmän viimeisen tapaamisen, ns. erokerran?
- Vaikuttiko ryhmätyöskentely sinun ja ohjaajan /ohjaajien väleihin?

- Mitä ryhmätapaamisissa olisi voitu tehdä toisin?
- Miten koit oman aloitusvuoron vetämisen ryhmässä? Entä miten koit muiden aloitusvuorot? Kuinka vedit oman aloituksesi?

5. TYTTÖJEN KOKEMUKSESTA OMASTA TYÖSKENTELYSTÄ RYHMÄSSÄ

- Miltä tuntui tehdä yksilötehtäviä? Millaisia kokemuksia / tunteita eri teemat herättivät sinussa?
- Mitä opit itsestäsi?
- Jäikö jokin tehtävä erityisesti mieleesi?

6. TYTTÖJEN KOKEMUKSET TAIDENÄYTTELYSTÄ

- Miltä omien töiden esittely lastensuojeluyksikössä julkisesti tuntui?
- Tuliko töistä juteltua ohjaajien kanssa?
- Tuliko töistä juteltua omaohjaajan kanssa?
- Tuliko ryhmästä / ryhmän toiminnasta / ryhmän herättämistä ajatuksista muuta keskustelua ohjaajan / ohjaajien kanssa?
- Vaikuttiko näyttely sinun ja ohjaajan/ohjaajien väleihin?
- Saitko töistä palautetta?

Liite 4. Haastattelupyynnö ohjaajille

Haastattelupyynnö

Hei **** ohjaajat!

Sosionomiopiskelijat Mia Kohtala ja Petta Porko ohjaavat tiistai-iltaisin yksikköne tytöille ryhmää, jossa tytöt rakentavat omaa tarinaansa taidelähtöisin menetelmin. Tarina alkaa sijoituksesta, kulkien tähän hetkeen ja sijoituksen päättymiseen. *Tytöryhmän ohjaus on osa opinnäytetyötämme jossa haemme vastausta kysymyseen; Voiko taidelähtöistä narratiivista työskentelyä käyttää valtaistavan sosiaalityön välineenä ja mikäli voi, mitkä tekijät tekevät siitä toimivan ja valtaistavan välineen?*

Keräämme tutkimusaineistoa opinnäytetyöhön mm. haastattelujen avulla. Toivomme, että yksiköstänne osallistuisi haastatteluun 3 ohjaajaa, jotka ovat mahdollisimman paljon mukana tyttöjen arjessa. Ohjaajien haastatteluiden keskeisenä tavoitteena on saada vastausta siihen, tuottaako taidelähtöinen narratiivinen työskentely vaikutuksia tyttöjen arkeen, ja mikäli tuottaa, niin millaisia vaikutuksia ja millä tavoin vaikutukset ilmenevät?

Haastattelun kesto on arviolta 1 h ja tapahtuu yksilöhaastatteluna yksikössänne. Haastattelijana toimii Mia Kohtala ja haastattelu nauhoitetaan aineiston jatkotyöstämistä varten. Opinnäytetyön tekijöitä sitoo salassapitovelvollisuus eikä missään opinnäytetyön vaiheessa haastateltavien nimet tai yksikön nimi tule ilmi. Haastatteluaineisto hävitetään asianmukaisella tavalla, opinnäytetyön valmistumisen jälkeen.

Haastattelujen ajankohta on viikoilla 50-51

Viikoilla 50: 9.12-12.12.2014 klo 8-19

Viikolla 51: 16.12-19.12.2014 klo 8-19

Valitkaa itsellenne sopivin ajankohta ja ilmoittakaa se Mia Kohtalalle osoitteeseen:

mia.kohtala@seamk.fi.

Vastaa myös mielelläni haastatteluun liittyviin tarkempiin tiedusteluihin.

Terveisin SeAMK:n sosionomiopiskelijat:

Mia Kohtala & Petta Porko

Liite 5. Teemahaastattelurunko ohjaajille**TEEMAHAASTATTELURUNKO OHJAAJILLE****OMAN TARINAN RAKENTAMINEN TAIDELÄHTÖISIN MENETELMIN
– VALTAISTAVAN SOSIAALITYÖN VÄLINE?****1. OHJAAJIEN ARVIO MENETELMÄN TOIMIVUUDESTA**

- Onko ryhmällä ollut vaikutusta tyttöihin? Millaista, miten ilmennyt?
- Ovatko tytöt jutelleet ryhmästä sinulle?
- Miten uskot tyttöjen kokeneen ryhmän?
- Ovatko tytöt jutelleet omaohjaajilleen ryhmästä? Entä näyttäneet tuotoksiaan omaohjaajille? Jos eivät, aikovatko omaohjaajat keskustella ryhmästä tyttöjen kanssa? (Kristiina JT:n omaohjaaja & Susbe JP:n omaohjaaja)
- ?

2. VOISIVATKO OHJAAJAT SOVELTAA MENETELMÄÄ OMASSA TYÖSSÄÄN?

- Miksi tai miksi et?
- Miten soveltaisit menetelmää itse?
- Käytätkö luovia menetelmiä työssäsi, jos niin miksi ja miten?
- ?

**3. ONKO TYTTÖJEN PITÄMÄLLÄ TAIDENÄYTTELYLLÄ OLLUT OHJAAJIIN
VAIKUTUSTA?**

- Mitä ajattelit näyttelyn tuotoksista?
- Syntyikö näyttelyn tuotoksista nuorten kanssa keskustelua?
- ?

Liite 6. Ryhmän aikataulu ja teema-suunnitelmat

RYHMÄN AIKATAULU/ TEEMA –SUUNNITELMAT

7.10. Aloitus

Ohjaus: Mia

Havainnointi: Petta

Paikalla: neljä tyttöä

Teema: aloitus , tutustuminen, virittely tulevaan työskentelyyn

-Tutkimus, opinnäytetyö, tarkoitus, tavoitteet, tutkimuslupa, suostumus

-Mian & Petan esittäytyminen (mennyt, nykyisyys ja tuleva)

-Toimintatavat, nimi ryhmälle, aloitusvuorot, tulevat kerrat & päivämäärät & teemat

21.10. Sijoituksen alku

Ohjaus: Petta

Havainnointi: Mia

Paikalla: neljä tyttöä

Aloitusvuoro: Petta

Teema: ”Mitä sanoisin tuolle tytölle, joka olin sijoituksen alussa?”

-Aloitus: ompelutarvikelaatikko + fiilikset

-Alustus: kerrataan viime kertaa: mm. toiveet, ohjaajien roolit + huoneentaulu

-Alustus: tytöt kirjoittavat muistiin oman tavoitteen/tavoitteet

-Teeman alustus: tunteet/kokemukset/ajatukset sijoituksen alus-

sa/lastensuojeluyksikköön ensimmäisen kerran tultaessa -> tytöt kirjoittavat / tuot-

tavat haluamallaan tavalla oman tunteensa / kokemuksensa yhteiselle paperille

-Teeman työstöä vapaasti -> tytöt valitsevat oman tapansa työstää aihetta

-Laatikoiden anto, koristelu/tuunaaminen

-Kameroiden anto, ”tehtävänanto” kuviin liittyen, kameran käytön opastusta, sovi-

taan kameroiden/filmirullien palautus ensi kerralle jotta saamme kuvat teetettäväiksi

-Lopetus: ompelutarvikelaatikko + fiilikset & palauteet laatikkoon päivästä ja vinkit ohjaajille, toiveet tulevaan kertaan jne. HUOM! Työillä mahdollisuus muuttaa alus-

tavia suunnitelmiamme; ehdotukset otetaan todesta

28.10. Sijoituksen alku

Ohjaus: Mia

Havainnointi: Petta

Paikalla: neljä tyttöä

Aloitussuoro: tyttö

Teema: **Positiivinen** muisto sijoituksen alkuun liittyen; kokemus, ihminen, tapahtuma, tunne? Kuka uskoi minuun, arvosti minua, kohteli minua kunnioittavasti?

Olenko oppinut/ymmärtänyt jotakin uutta/toisin jälkeensä, nyt kun muistelen sijoituksen alkua? Vaikka mieleen tulisi negatiivisia ja vähemmän hyviä juttuja, keskity työssäsi positiiviseen, mikä oli hyvää ja miksi.

-Aloitus: ompelutarvikelaatikko + fiilikset

-Alustus: Pyydetään tyttöjä katsomaan viime kerralla kirjaamaansa tavoitetta, pyydetään pohtimaan keinoja tuon tavoitteen saavuttamiseksi ja kirjaamaan ne muistiin; yksi keino riittää (liimataan laatikon kanteen tavoitteen viereen)

-Alustus: Kerrataan viime kertaa, palataan ensimmäisiin fiiliksiin huostasta/sijoituksesta/lasuyksikköön tulosta, mukana paperi johon kirjattu yhdessä ekat tuntemukset, kysytään kuinka näihin esille tullessiin tunteisiin olisi voitu saada ”helpotusta”; Miten työntekijän olisi pitänyt kohdata jotta olisin pelännyt vähemmän? Olisiko minun pitänyt saada tietää jotakin etukäteen? Mikä olisi hälvettänyt hämmennystä? jne.

-Teeman esittely ja sen työstöä vapaasti -> tytöt valitsevat oman tapansa työstää aihetta

-Lopetus: ompelutarvikelaatikko + fiilikset & palauteet laatikkoon päivästä ja vinkit ohjaajille, toiveet tulevaan kertaan jne. MUISTA filmirullat

4.11. Nykyhetki

Ohjaus: Petta

Havainnointi: Mia

Paikalla: neljä tyttöä

Aloitussuoro: Mia

Teema: ”MINÄ olen Paras MINÄ!” Missä olen hyvä ja vahva? Mikä tässä hetkessä on hyvin?

-Aloitus: vahaliidut + fiilikset

-Teeman alustus: Mitä hyvää yksikössä/työntekijöissä on? Kuinka laitoksen arkea voisi vielä parantaa? -> taas yhteinen tuotos -> Alustus muuttui; yksi tytöistä ehdotti että pohditaan ohjaajien hyviä ja huonoja puolia

-Teeman esittely ja sen työstöä vapaasti -> tytöt valitsevat oman tapansa työstää aihetta

-Kysy näyttelystä

-Lopetus: vahaliidut + fiilikset & palauteet laatikkoon päivästä ja vinkit ohjaajille, toiveet tulevaan kertaan jne. HUOM! Työillä mahdollisuus muuttaa alustavia suunnitelmiamme; ehdotukset otetaan todesta!

11.11. Tulevaisuus

Ohjaus: Petta

Havainnointi: Mia

Paikalla: kaksi tyttöä koko tapaamisen, kaksi tytöistä poistuivat heti alun jälkeen

Aloitustuoro: tyttö

Teema: "Tulevaisuuden muistelua: *Valitse itsellesi sopiva ajankohta tästä eteenpäin, yhden, kahden tai kolmen vuoden päähän. Kuvitellaan, että asiat ovat erittäin hyvin. Miten asiat ovat, kun ne ovat hyvin? Mistä/keneltä sait tukea, voimavaroja ja millaista? Miten itse vaikutit myönteisen kehityksen aikaansaamiseksi? Mitä asioita arvostat menneessä, miksi ne tukivat tulevaisuuttasi?"*

-Aloitus: kuvia lehdistä + fiilikset

-Teeman alustus: 21. & 28.10. kertojen yhteiset paperit (=2kpl) uudestaan käsitteelyyn: saa lisätä asioita jne.

-Teeman alustus: kukin katsoo omat tavoitteet, kuinka on onnistunut "kulkeutumaan" niitä kohti, haluaako sanoa omansa ääneen ja jutella niistä?

-Teeman esittely ja sen työstöä vapaasti -> tytöt valitsevat oman tapansa työstää aihetta

-Lopetus: kuvia lehdistä + fiilikset & palautteet

18.11. Nykyhetki

Ohjaus: Mia

Havainnointi: Petta

Paikalla: kolme tyttöä -> yksi työstä kävi mutta poistui heti

Aloitustuoro: tyttö

Teema: "Minun arkeni"

-Aloitus: erilaiset paperinpalat + fiilikset

-Teeman työstöä: Tytöt saavat 21.10-28.10 välisenä aikana ottamansa kuvat itselleen. Kyseisenä ajankohtana tytöt ovat voineet kuvata itselleen tärkeitä/merkityksellisiä asioita arjestaan. Kuvien ihastelun ja niistä mahdollisesti heränneiden keskustelun jälkeen tytöt saavat lähteä työstämään kuvista haluamallaan menetelmällä tuotosta, johon voivat koota keskeisiä asioita arjestaan.

-Lopetus: paperinpalat + fiilikset & palauteet laatikkoon päivästä ja vinkit ohjaajille, toiveet tulevaan kertaan jne.

25.11. Tulevaisuus

Ohjaus: Mia

Havainnointi: Petta

Paikalla: 1, 2, 3, 4 + rotat ja harjoittelija

Aloitusvuoro: tyttö (ei halunnut vetää aloitusta)

Teema: ”Terveiset/kirje itselleni tulevaisuuteen” ?

-Aloitus: paperinpalat + fiilikset

-Teeman alustus: millainen on hyvä lähtö lastensuojeluyksiköstä? kuinka odotat sen tapahtuvan? -> yhteiselle paperille

-Teeman esittely ja sen työstöä vapaasti -> tytöt valitsevat oman tapansa työstää aihetta

-Lopetus: omat tavoitteet ja arvio: Saavutinko itselleni asettamani tavoitteen?

Kuinka pääsin tavoitteeseeni? Oivalsinko jotain uutta itsestäni ryhmän aikana?

mitä? -> kirjoittaa paperille jonka taas liimaa laatikon kanteen

-Lopetus: yhteenvetoa ryhmästä ja tyttöjen kokemuksista ryhmässä -> tuottavat yhteisen ison tuotoksen joka toimii myös palautteena meille ryhmästä

-Lopetus: paperinpalat + fiilikset & palautteet

-Kerrataan tulevat asiat: näyttely, haastattelu ja lopetus (”ero”)kerta

2.12. Näyttelyn esillelaitto

-Tytöt tekevät ”otsikot” ja laitetaan heidän valitsemansa työt esille aulaan

3.12. Lopetuskerta

-”Kiitospäivä” tytöille ryhmästä; kokataan yhdessä tyttöjen toiveiden mukainen päivällinen, katsotaan 8-pallo elokuva ja herkutellaan